

DENG'den Sunu

SP

Merhaba!

Yeni bir sayımızda daha sizlerle buluşmanın kıvancını yaşıyoruz.

Geçtiğimiz iki ayın en önemli öğelerinden biri, kuşkusuz, barış ve demokrasi güçlerinin yaşadığı yoğun eylemlilik süreciydi. Bu coşkuyu, hep birlikte yaşadık; 8 Mart'ı, Newroz'u onbinlerin katılımı ve coşkusuyla kutladık. Ankara Kızılay Meydanı'nda, valiliğin tüm engelleme girişimlerine rağmen yapılan "13 Nisan Mitingi" ile de, egemenlere, "Suçlarınızın hesabını vereceksiniz" dedik. Dergimizin sizlere ulaştığı sıralarda da işçi sınıfının görkemli bayrağını, tüm ezilen ve sömürülenlerle birlikte dalgalandıracağız; emeğin bayramını barışın coşkusuyla bütünleştirip, bir kez daha egemenlerin suratına bir şamar gibi çarpacağız.

Kuşkusuz, geçtiğimiz iki ayın yoğunluğunda yaşadıklarımız, emek ve barış cephesinde, tüm eksikliklerine rağmen olumluluğun izleriydi. Emek, barış ve özgürlük yanlılarının yanyana gelince neler yapabileceğini, özellikle 13 Nisan mitinginde, onbinler birkez daha görme şansını yakaladı. Egemenler, bu güçlerin meydanlara çıkmasını engelleyemedi.

Devlet cephesinde de, sıkıntılar her geçen gün artıyor. Gündemi "laik-antilaik kavgasıyla" doldurup, kitlelerin yönünü değiştirmeye kalkmaları da, bu yüzdendir. Ordu, Susurluk kazasının ilk gününden bu yana dediğimiz gibi, rolünü daha açıktan oynamaya başladı. Onlar, bir yandan kendilerini pir ü pak ilan ederken, tüm sorunların müsebbibi olarak da Refahyol iktidarını gösterme çabalarını sürdürüyorlar.

Henüz kitleler bu haramzadelerin yaptıklarına karşı ayaklanmamışlarsa bile; şu bir gerçek ki, artık bu ülkede yüzbinler asıl suçluların kimler olduğunu çok iyi biliyorlar. Kardeşi kardeşe kırdırtan, bu iş için özel çeteler örgütleyen bizzat Milli Güvenlik Kurulu'nun kendisidir. Bu baylar, üç-beş piyonu içeri tıkarak, "laik-antilaik kavgası" çıkararak ne kimseleri kandırabilirler ne de bu suçlarından aklanırlar. Bu baylar da, Refahyolları da, Erbakanları da, Çillerleri de, bir bütün olarak gelinen noktadaki durumdan sorumludurlar ve onbinlerin kavgası onlar adil bir şekilde yargılanancaya kadar sürecek.

İşin bir diğer boyutu ise, "darbe" üzerine yapılan tartışmalardır. "Anlı-şanlı solcularımız" bile, "elden giden laikliğe karşı" darbe çığırtkanlığı yapıyorlar. Solcu kisveli bu baylarımız, aslında oturdukları sırça köşkün rahatlığından başka birşey düşünmüyorlar. Darbe çığırtkanlığını da bunun için yapıyorlar.

Oysa Türkiye'deki koşulların, darbeden farkı yok.

Kürdistan yıllardır "müstemele valiliği" ile idare edilmiyor mu?

Devlet güçleri, istedikleri insanı istedikleri yerden alıp, istedikleri mekanda boğazlamıyorlar mı?

Emekçiler, haklarından yoksun değiller mi?

Peki darbe olunca, ne farklı olacak? Hiç!

Buyurun beyler! Hemen darbenizi yapın! Önceki üç darbenizde geçemediğiniz şeriat yönetimine, bu kez geçeceğinize emin olabilirsiniz. Yalnız yeni "Bay Netekim"inize darbeden birkaç gün önce bir-iki sure de ezberletin ki, bir önceki "Bay Netekim" gibi sıkıntı çekmesin.

Bu sayımızın ilk sayfalarında, PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay ile yapılan ve NAVEND'in yayın organında Almancası yayınlanan söyleşiyi bulacaksınız. Burkay, kısa ama özlü söyleşisinde, hemen hemen tüm gelişmelere değiniyor. PSK tarafından, 1 Mayıs nedeniyle yayınlanan bildiriye de bu sayımızda yer verdik. Emek, barış ve özgürlük güçlerine çağrı niteliği de taşıyan bu bildiriye, kamuoyunun çok yönlü bilgilenme sürecine katkıda bulunmak için yayınlıyoruz.

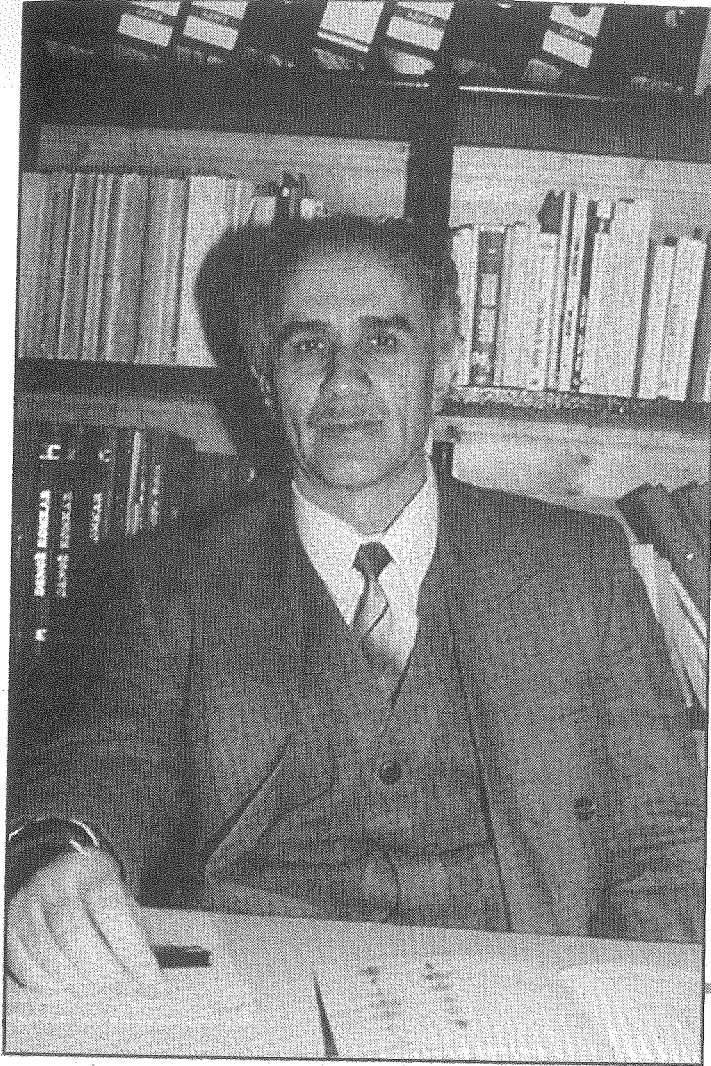
DBP Genel Başkanı Refik Karakoç'un, geçtiğimiz Nisan ayında yapılan ve Mülkiyeliler tarafından düzenlenen panelde yaptığı konuşmasının tam metnini bu sayımızda okuyabilirsiniz. Karakoç konuşmasında, güncel sorunların yanısıra, sorunların çözümüne yönelik yaklaşımlarını da izleyicilere aktarmıştı.

Bu sayımızda, Zafer Özer'in, devlet cephesindeki "laik-antilaik çatışmasını" irdeleyen yazısının yanısıra, Şerefname'nin 400'üncü yılı nedeniyle kaleme alınan ve ağırlıkla Şerefname'yi ve onun yazarı Şeref Xan'ı tanıtan Kaleciwan'ın yazısına da yer verdik. Z. Rewşen ise, yazısında, anadilin önemi üzerinde durarak, Almanya'da yaşanan ve özellikle Kürt çocuklarını etkileyen problemleri değerlendiriyor. Yazarımız Mehmet Bayrak'ın, "Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları" başlıklı araştırmasının, özellikle bu alanda çalışma yapanlara iyi bir kaynak olacağına inanıyoruz. A. Haydar Avcı'nın geçen sayımızdan devam eden yazısının ikinci ve son bölümünü de ilgiyle okuyacağınıza inanıyoruz.

Gelecek sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

DENG

Kemal BURKAY'la söyleşi

"Kürt halkı kendine özgü tarihi, dili ve coğrafyasıyla dünyamızın en eski halklarından biridir, bugün nüfusu 35 milyona ulaşan büyük bir ulustur. Ama ne yazık ki ülkesi parçalanmıştır ve özgür değildir. Bu, dünyamız için de büyük bir çelişki, ciddi bir sorundur.

"Kürt ulusu da her ulus gibi kendi kaderini özgürce belirlemeli, nasıl yaşamak istediğine kendisi karar vermeli-dir."

Almanya'nın Bonn kentinde faaliyet gösteren NAVEND-Kürdistan İnfomasyon ve Dökümentasyon Merkezi, bir süre önce, Türkiye Kürdistanı partilerinin bazı konularda görüşlerini aldı ve bunları Ocak 1997'de Kurdistan Heute (Günümüz Kürdistanı) adlı Almanca yayınında yayınladı.

Bunlardan PSK Genel Sekreteri **Kemal Burkay**'la yapılmış olan söyleşiyi, aşağıda okurlarımıza iletiyoruz. Navend'in sorularına verilen bu cevaplar, hem PSK'nın politikalarındaki önemli noktalara, hem de günümüzde Kürt hareketinin kimi sorunlarına ışık tutmaktadır.

DENG

Türkiye'deki son gelişmeler, Refah-Doğruyol hükümetinin iç ve dış politikasını kasaca değerlendirir misiniz?

Bilindiği gibi, 12 Aralık 1995 seçimleri de Türkiye'ye istikrar getiremedi. Önce, iç ve dış sermaye çevrelerinin ve ordunun zorlamasıyla iki düşman

gerçekçi değildi.

Demokratikleşme konusunda da durum farklı değil. 1995 Aralık seçimlerinde savaş yanlısı generalleri ve polis şeflerini parlamentoya dolduran DYP'nin ne Kürt sorununun barışçı çözümü, ne de demokratikleşme konusunda ciddi bir adım atması zaten beklenemez-

"1995 Aralık seçimlerinde savaş yanlısı generalleri ve polis şeflerini parlamentoya dolduran DYP'nin ne Kürt sorununun barışçı çözümü, ne de demokratikleşme konusunda ciddi bir adım atması zaten beklenemezdi. RP ise bu konuda açık, somut bir programa ve öneriye sahip değil. Ülkeyi şeriat kurallarına göre yönetmeyi düşünen, bu anlamda yüzü İslam Ortaçağına dönük bir partiden demokratikleşme beklemek düş olur.

kardeş ANAP'la DYP bir araya getirildi. Ama bu gönülsüz birlik iki ay bile dayanmadı. RP ile DYP'nin kurduğu yeni koalisyon hükümeti ise bir öncekinden daha sağlam ve uyumlu sayılmaz. Çünkü bu hükümet, ilkelere ve ortak bir programa dayanmaktan ziyade, partilerin ve liderlerin grupsal ve kişisel çıkar hesaplarının ürünüdür. RP, ne pahasına olursa olsun, önündeki engelleri aşip hükümet olmak istedi; Çiller ise Yüce Divan'dan kurtulmak için RP'ye tutundu.

Böylesi bir koalisyonun iç ve dış politikada tutarlı ve uyumlu olması beklenemez. Nitekim RP, daha önce bugünkü düzeni en ağır biçimde suçlayıp kitlelere "adil düzen" vadederken, şimdi, ekonomi politikasında hiçbir ciddi ve köklü değişime gidememektedir. RP'nin kitlelere sunduğu dini motifli kurtuluş reçetesi zaten

di. RP ise bu konuda açık, somut bir programa ve öneriye sahip değil. Ülkeyi şeriat kurallarına göre yönetmeyi düşünen, bu anlamda yüzü İslam Ortaçağına dönük bir partiden demokratikleşme beklemek düş olur. RP'nin Kürt sorunu konusunda da farklı bir politika izlemesi beklenemez, buna gücü de yetmez. Sonuç olarak bu koalisyon döneminde de baskı rejimi ve Kürt halkına karşı yürütülen kirli savaş tüm hızıyla sürmektedir.

Dış politika konularında RP islam ülkelerine yaklaşma ve Batı ile ilişkileri yeniden düzenleme, bir ölçüde mesafe koyma yanlısıdır. Ancak buna da gücü yetmemektedir. Erbakan Başbakan olduğu halde, dış politikayı ilgilendiren önemli gelişmelerden fiili olarak dışlanmıştır.

Kürt halkına karşı yürütülen

savaş generallere bırakılmışken, dış politika da Çiller kanallarıyla yürütülmektedir. En önemli konularda, geçmiş cuntaların oluşturduğu, fiilen parlamento ve hükümet üstü bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu'nun dedikleri olmaktadır.

Yirmibirinci yüzyılın bu yıllarında Kürt ve Kürdistan sorununun çözümü doğrultusunda partinizin temel politikası hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kürt halkı kendine özgü tarihi, dili ve coğrafyasıyla dünyanın en eski halklarından biridir, bugün nüfusu 35 milyona ulaşan büyük bir ulustur. Ama ne yazık ki ülkesi parçalanmıştır ve özgür değildir. Bu, dünyamız için de büyük bir çelişki, ciddi bir sorundur.

Kürt ulusu da her ulus gibi kendi kaderini özgürce belirlemeli, nasıl yaşamak istediğine kendisi karar vermelidir.

Kürdistan, elbet, Kürt halkının rızası, isteği dışında parçalanmıştır. Kürtlerin özgürlük gibi birliğe de hakkı vardır. Ancak sorunun çözümünde elbet dünya ve bölge dengelerini ve bugünkü somut durumu göz önünde tutuyoruz. Öncelikle, her bir parçanın koşulları farklıdır ve mücadeleye bu parçalar-daki ulusal örgütlerin öncülüğünde, her parçanın kendi koşullarına göre yürütülebilir.

Biz Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK) olarak, sorunun çözümünü Kuzey Kürdistan bakımından iki biçimde düşünüyoruz: Ya halkımız ayrılıp kendi devletini kurar, ya da Türk halkıyla eşitlik temelinde bir federasyon oluştururuz. Bugünkü dünya ve bölge koşulları ve her iki halkın yararı bakımından biz, bu aşamada federasyonu tercih ediyoruz.

Partimiz ayrıca, mücadele biçimi olarak, başından beri barışçı ve siyasal biçimleri tercih etti. Bunun nedeni silahlı direnişi günah saydığımız için değildir. Hayır, zulme karşı direnmek, silahlı da olsa haktır ve bunu pekçok ulusal kurtuluş hareketi yapmıştır. Ama kendi özgül koşullarımızdan dolayı biz silahlı mücadeleyi uygun bulmadık. Çünkü Kürdistan parçalanmış bir ülke ve dört bir yanı da onu parçalayıp bölüşmüş olan düşman güçlerce çevrelenmiş. Böyle bir coğrafyada silahlı eylem yürütmek çok güçtür ve rizikosu büyüktür. Silahlı eylem için silah, üs alanları ve dışarıya açık kapı gerekir. Bunun için ilk gidebileceğiniz komşu ülkenin (İran, Irak veya Suriye'nin, öteki parçalar bakımından aynı zamanda Türkiye'nin) de bir Kürt sorunu vardır ve o, sizi ancak kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak ister, ama başarmanızı asla istemez. Böyle bir ilişki ise politikanızı ipotek altına sokar. Bu durum, bugüne kadar, silahlı direniş yürüten pekçok Kürt partisinin ilişkilerinde görüldü ve Kürt hareketine ciddi zararlar verdi.

Biz, ulusal kurtuluş mücadelesinde halkımızın özgücüne dayanmayı esas alıyoruz. Bunun için de kitleleri eğitmek ve örgütlemek gerekir. Bu da esas olarak siyasal çalışmayla olur.

Ayrıca, birlikte yaşadığımız halkların emekçileriyle, demokrat ve barışsever güçleriyle ittifaka büyük önem veriyoruz. Kuşatmayı ancak böyle kırabiliriz. Kürtlerin özgürlüğü, bu ülkelerdeki demokrasi süreciyle sıkı bağlantılıdır.

Bunun yanı sıra, uluslararası planda hümaniter, demokrat, barışsever güçlerle dayanışmaya ve dünya kamuoyunu kendi

davamız konusunda uyarıp desteğini kazanmaya da büyük önem veriyoruz.

Kürt sorununun çözümünde, partinizi diğer kuzeyli Kürt örgütlerinden ayıran temel noktalar nelerdir?

Kuzeyli diğer partilerle aramızda elbet ortak noktalar da var, farklar da. Örneğin, siyasal ve barışçı mücadele biçimleri yerine silahlı mücadeleyi başa alanlar var.

Başlangıçta farklar daha da büyüktü. Örneğin bir dönem, bulunduğumuz ülkenin demok-rasi güçleriyle dayanışmayı önemsemeyen eğilimler yaygındı. Yine, diyalog yoluyla barışçı bir çözüm istemek de küçümseniyordu. Ancak son zamanlarda durum değişmiştir. Türk toplumundaki barış ve demokrasi güçleriyle dayanışmanın önemi şimdi diğer örgütlerin çoğu tarafından da kabul ediliyor.

Başlarda, bizim dışımızda kuzeyli tüm örgütler bağımsız, ayrı devlet isteminin dışındaki seçeneklere kapalıydılar. Federasyon isteyen tek örgüt bizdik. Ama şimdi bu durum da değişmiştir. Örneğin PKK de şimdi federasyon istemine katılıyor.

Kürt cephesinden gelen siyasal çözüm önerileri Türk resmi güçleri tarafından şimdiye kadar dikkate alınmamaktadır. Partinizin siyasal çözüm için somut önerileri ve kalıcı bir barışın sağlanması için Türk tarafının atması gereken adım ne olmalıdır ve genel olarak yapılması gereken sizce nedir?

Biz eşitlikçi bir federasyonu savunuyoruz. Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgede -ki bu, kuzey parçasında, Türkiye'nin

toplam yüzölçümünün yaklaşık üçte biridir- federe bir Kürt devleti oluşmalıdır. Elbet Batı'da, özellikle İç Anadolu'da ve büyük kentlerde yoğun bir Kürt nüfus var. Kürdistan'da ise azınlık durumunda bir Türk kitlesi var. Bunlar için de karşılıklı kültürel haklar tanınmalıdır. Örneğin İstanbul'daki Kürtler de, Elazığ veya Iğdır'daki Türkler de kendi dillerinde okullarda okuyabilmeli. Gazeteler, kitaplar, radyo ve televizyon yayınları her iki dilde de yapılabilir. Hatta, ülkedeki Arap, Çerkez, Laz ve diğer azınlıklara da kültürel haklar tanınmalı.

Diyalog ve barış yolunun açılması içinse, şu acil adımlar atılmalı:

- Öncelikle silahlar karşılıklı olarak susmalı; yani PKK'nin yanı sıra devlet de ateş kesmeli;
- Bir genel af çıkarılmalı;
- Olağanüstü hal, koruculuk sistemi kaldırılmalı;
- Yasaklı Kürt partileri dahil, tüm siyasi partiler serbest bırakılmalı; tam bir düşünce ve örgütlenme özgürlüğü sağlanmalı;
- Demokratik bir anayasa yapılmalı ve tüm anti demokratik yasalar ayıklanmalı;
- Köy ve kentlerinden sürgün edilen milyonlarca Kürdün yerlerine ve yurtlarına geri dönmelerine olanak sağlanmalı, zararları giderilip yaraları sarılmalı;
- Kürt dili basın-yayın, eğitim alanında ve resmi işlemlerde tam anlamıyla serbest bırakılmalı; Kürtçe okullar, radyo ve televizyon açılmalı.

Türk tarafı işte bu adımlara evet demelidir. Biz bu önerileri tek başımıza ve PKK ile ortaklaşa Türk tarafına birçok kez ilettik. Ancak Türk yönetimi,

kendi sınırları içindeki 20 milyonluk Kürt halkına bu sıradan ve en doğal hakları bile tanımamakta, diyalogdan kaçınmakta ve kirli savaşla sonuç almakta ısrar ediyor. Bu ise hem Kürdistan'ın yıkımına, hem de Türkiye'de tam bir ekonomik ve sosyal çöküntüye yol açıyor.

Oysa bu istemlerimiz karşılaşırsa çatışma durur ve demokrasi içerisinde kalıcı bir çözüm, örneğin federasyon, daha sonraki aşamada ve halkın istemine uygun olarak gerçekleşebilir. Kamuoyu yoklamaları, Kürt halkının bir federasyonu tercih ettiğini göstermektedir.

Türk tarafının bu yanlış politikadan vazgeçip barışçı bir çözüme yönelmesi için içte ve dışta kamuoyu baskısının artması gerekiyor. Bu da barış hareketini güçlendirmekle olur. Biz bunun için çaba gösteriyoruz.

Birlik Kürtlerin en büyük handikapı olarak şimdiye kadar sürüp geldi ve Kürtlerin ulusal bir cephe de bugüne kadar hep haklı bir istem olarak kaldı. Son yıllarda bu alanda atılan adımlar kalıcılaştırmadı. Kuzey Kürdistanlı örgütler arasında 1,5 yılı aşkın bir süre cephe çalışması yapıldı ve önemli adımlar atılmasına rağmen, bu çalışmalar sonuçlandırılmadan kesildi. Cephe çalışmalarının sonuçlandırılmayışında ortaya çıkan sorunlar nelerdir? Kürt ulusal güçlerinin ulusal ve uluslararası

"Kürdistan'ın dört parçasından ulusal güçler arasında da dayanışma, işbirliği ve koordinasyon gereklidir. Bu bir ulusal kongre veya konsey biçiminde olabilir. Partimiz 16 yıldan beri bunun için de yoğun çaba gösteriyor.

"Ne yazık ki bu da hala gerçekleşmiş değil. Bunun başlıca nedeni, değişik parçalarda mücadele eden önde gelen Kürt partilerinin kendi aralarındaki sorunlardır. Özellikle, Kürdistan'ı bölüşmüş bölge devletleriyle ilişkiler, onların politikalarını ipotek altına sokuyor ve biraraya gelmelerini engelliyor."

si bazda birliği ve bu birliğin biçimi için atılması gereken adımlar nelerdir, sizin bu yöndeki çabanız ve partinizin bu konudaki temel politikası nedir?

Partimiz kurulduğu günden beri Kuzey parçasında, yani Türkiye Kürdistanı'nda ulusal demokratik bir cephe için çaba gösterdi. Bizce cephe başarının bir koşuludur. Ne yazık ki bugüne kadar, çeşitli denemelere rağmen cephe gerçekleşmedi.

Bir cephe için belli başlı örgütlerin istekli ve birbirlerine karşı toleranslı olması gerekir. Kanımca eksik olan buydu. Tüm örgütler birlik için gerekli çabayı göstermediler. Tolerans eksikliği ise örgütler arasında güven ilişkilerinin oluşmasına ve demokratik bir güçbirliği veya cepheye olanak vermedi.

Kürdistan'ın dört parçasındaki ulusal güçler arasında birliğin ve ilişkilerin düzeyi nedir? Nasıl olacağı ve olması gerektiği konusunda neler düşünüyorsunuz?

Kürdistan'ın dört parçasın-

dan ulusal güçler arasında da dayanışma, işbirliği ve koordinasyon gereklidir. Bu bir ulusal kongre veya konsey biçiminde olabilir. Partimiz 16 yıldan beri bunun için de yoğun çaba gösteriyor.

Ne yazık ki bu da hala gerçekleşmiş değil. Bunun başlıca nedeni, değişik parçalarda mücadele eden önde gelen Kürt partilerinin kendi aralarındaki sorunlardır. Özellikle, Kürdistan'ı bölüşmüş bölge devletleriyle ilişkiler, onların politikalarını ipotek altına so-

kuyor ve biraraya gelmelerini engelliyor. Hatta, zaman zaman çatışmalarına bile yol açıyor.

Asıl olarak kendi gücüne dayanmanın ve bağımsız bir politikanın önemi burada da birkez daha görülüyor.

Güney Kürdistan'daki son güncel gelişmelere ilişkin düşünceleriniz nelerdir, bu parçadaki Kürt güçlerinin biraraya getirilmesi için çabalarınızın boyutu ve kalıcı bir barışın sağlanması için sizce atılması gereken adımlar ne olacaktır?

Bu gelişmelere yolaçan çeşitli etkenler var. Bunlardan biri Güney Kürdistan'ın statüsünün belirsizliğidir. Dünya bağımsız bir Kürt devletini tanımıyor; ama Saddam'la ilişkilere de evet demiyor. En azından ABD ve öteki Batılı büyük devletlerin politikası bu.

Diğer yandan, Irak'a yönelik ambargo Güney Kürdistan için de geçerli. Burada, üstelik bir de Saddam'ın ambargosu var. Bu nedenle işsizlik, açlık dev boyutlarda. Bu, Kürtler ba-

kımından bunalıcı bir durumdur. Böyle bir ortamda istikrar olamaz. Kürtlerin kendi aralarında boğuşmalarının bir nedeni budur.

Ama bir neden de bu parçadaki etkili parti ve liderlerin, en başta da KDP ve KYB'nin sormusuz tutumudur. Bu iki parti, Körfez Savaşı sonrası Kürtler için bu parçada ortaya çıkan olumlu durumu, güvenlik kuşağını iyi biçimde değerlendiremediler. Demokratik süreci işletip ulusal hükümeti ve parlamentoyu güçlendireceklerine, halkın sorunlarına çözüm bulmak için çalışacaklarına, kendi aralarında amansız bir kavgaya tutuşarak herşeyi berbat ettiler.

Biz geçmişte, PSK olarak, bu parçadaki olumlu gelişmeleri, serbest seçimleri, ulusal parlamento ve hükümetin oluşmasını destekledik. Aynı zamanda onların dikkatini kendilerini bekleyen tehlikelere çekti, yapılması gerekenler konusunda dostça önerilerde bulunduk. 1994'te iki parti arasında çatışma başladığı zaman da bölgedeydim ve çatışmaların durması için girişimlerde bulundum. Ne yazık ki, bizim ve öteki yurtsever ve dost güçlerin çabaları sonuç vermedi; sonunda gelişmeler bu dereceye vardı.

Şimdi de yapılması gereken, yine iki parti arasında bir barıştır. Çatışmalar artık burada durmalıdır. Serbest genel seçimler yapılmalı, parlamento ve ulusal hükümet yeniden yapılmalıdır. KDP ve YNK'nin yanısıra diğer tüm partiler de seçimlere serbestçe katılabilir. Bir ulusal ordu oluşmalı ve artık siyasi partilerin veya başka grupların silahlı güç oluşturmalarına engel olunmalıdır.

Türkiye ve İran'ın Güney Kürdistan'ın işlerine karışması na veya askeri müdahalelerine

izin verilmemelidir.

Irak'la ilişkilere gelince: Biz, öncelikle Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin hakkından yanayız. Eğer uluslararası kamuoyu ve buna yön veren etkili güçler evet derse, Kürtler bu parçada kendi bağımsız devletlerini kurabilirler ve en doğrusu budur. Ama bu olmayacaksa, herkes bir ağızdan "Irak'ın toprak bütünlüğünden yanayız, bir Kürt devletine karşıyız" diyecekse, o zaman Kürtlerin Saddam'la uzlaşmaları doğaldır ve yapacak başka şey de yoktur. Bu durumda Kürtlere "Saddam'la ilişki kurmayın" demek saçmalamaktır. Bize göre, bu durumda Kürtler, başında kim olursa olsun, Bağdat yönetimiyle eşitlik temelinde bir federasyon istemeli ve bunda ısrar etmelidirler.

Kürt liderler birlik olur ve halka güvenirlirse başarmaları için bir neden yoktur.

Genelde Batı ve özelde Almanya'nın Kürt sorununa ilişkin politikaları hususunda görüşleriniz nelerdir? Kürtlerin Batıya ilişkin politikaları nedir ve ne olmalıdır? Batı Kürt sorununun çözümünde nasıl bir rol oynayabilir?

Batılıların Kürt politikası uluslararası hukukun belirlediği ilkelere göre değil, çıkarlara ve uluslararası dengelere göre yürüyor. Bu nedenle de Batılılar 35 milyonluk halkımızın dramı karşısında ne yazık ki, asıl olarak seyirciler. Müttefikleri olan Türkiye'yi, AB ve AGİT'ten doğan sorumluluklarını yerine getirmesi için bile zorlamıyorlar. Bu terör rejiminin Kürt halkına karşı işlediği soykırıma karşı gerekli tutumu almıyorlar.

Körfez krizinde petrol için savaştılar. Şimdiki Irak politikası da asıl olarak öyledir. Ara-

larındaki kimi görüş ayrılıkları farklı çıkarılardan kaynaklanıyor.

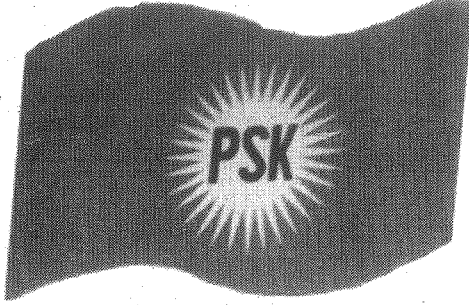
Almanya'nın tutumu da farklı değil. Almanya da ticari çıkarlar için Türkiye ve İran'la ilişkilerini bozmak istemiyor. İran'ın terörist rejiminin Almanya toprakları üstünde işlediği cinayetlere bile gerekli tepkiyi göstermiyor.

Biz Kürtlerin de Batı'ya ilişkin politikamızda birlik yok. Netlik ise örgütten örgüte değişiyor.

Bize göre, Batı'ya ve dünyaya yönelik olarak bize dost kazandıran, karşımızdakileri ise tecrit eden, köşeye sıkıştıran bir dış politika izlemeliyiz. Davamızı herkese anlatmalı, dayanışma ve destek aramalıyız. Dış ülkelerde Kürt hareketini güç durumda bırakabilecek, bize sempatiyi azaltacak yanlış eylemlerden, en başta da şiddet eylemlerinden kaçınmalıyız. Biz PSK olarak böyle bir politika izliyoruz.

Ama ne yazık ki Kürt hareketi bir bütün olarak böyle bir politikanın önemini kavramış değil. Kimi örgütler dış kamuoyuna yönelik çalışmalara gereken ağırlığı vermiyor. Kimileri ise, yaptıkları yanlışlarla kazanımları heder ediyorlar. Oysa Kürtlerin böyle önemli yanlışlar yapma lüksleri yok. Düşmanlar zaten çok ve güçlü, dostlar ise oldukça az.

Batı Kürt sorununun çözümünde olumlu bir rol oynayabilir. Hem buna güçleri yeter, hem de bu, eğer uzak görüşlü olurlarsa, kendileri için de gereklidir. Kürt sorunu çözülmeden Türkiye'de ve bir bütün olarak Ortadoğu'da barış ve istikrar sağlanamaz. Kürt sorunu Batılıların başını da birhayli ağrıtır, daha şimdiden ağrıtmaktadır.

Kürdistan Sosyalist Partisi-PSK,'nin 1 Mayıs İşçi Sınıfının Birlik ve Dayanışma Günü dolayısıyla yayınladığı bildiri, kamuoyunun çok yönlü bilgilenme sürecine katkıda bulunmak için yayınlıyoruz.

DENG

Ekmek, Barış, Özgürlük İçin Omuz Omuza!

1 Mayıs'ın işçi sınıfının birlik ve dayanışma günü olarak tarihin sahnesine çıkmasının üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçti. Bugün de 1 Mayıs'ta işçiler, emekçiler ve onların dostları yine dünyanın her yerinde alanlardadır.

İşçiler yüzyıl önce 8 saatlik işgünü için, daha iyi ücret ve çalışma koşulları için yürüyorlardı. 8 saatlik işgünü hedefine kimi ülkelerde çoktan ulaşmış olsa bile, bugün dünyamızda birçok ülkede hala bu bile sağlanmış değil. Bugün de çalışanlar için iş güvencesi yok, pekçok ülkede işsizlik yaygın, çalışma koşulları kötü. Bugün de pekçok ülkede çocuk ve kadın emeği acımasızca sömürülüyor.

İşçiler, yüzyılı aşkın süredir, 1 Mayıs'ta yalnız kendi çalışma koşullarını iyileştirmek için değil, tüm çalışanlar, tüm insanlar için daha adil, eşitlikçi, özgür bir dünya için de yürüyorlar. Sermayenin egemenliğindeki sömürü düzeni varoldukça insanlığın özgürlük, eşitlik, adalet gibi idealleri ger-

çekleşemez. Bunu ancak emeğin egemenliğindeki bir dünya sağlayabilir. Üretimin ve bölüşümün toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak planlı yapıldığı; kaosun, kıran kırana kavganın olmadığı bir düzende. Besbelli bu sosyalizmdir.

Emekçiler, şimdiye kadar yaşadıkları sosyalist deneyimlerde yeterince başarılı olamadılar. Onlar iyi üreten ve adil biçimde dağıtan bir düzeni, demokrasi ve özgürlükle birlikte hâyata geçiremediler. Ama bu görev yine de onları bekliyor!

İyi bir üretim gibi, adil bir bölüşüm de gereklidir. İşsiz insan olmamalı. Aç, çıplak, evsiz insan olmamalı.. Doktorsuz, okulsuz insan olmamalı.

Diğer yandan, bu tür ekonomik ve sosyal haklar, ancak demokratik hak ve özgürlüklerle birlikte insanları mutlu edebilir. Dili, dini, cinsi, rengi, soyu nedeniyle kimse farklı muamele ve baskı görmemeli.

Kısacası, bugün de 1 Mayıs'ın yaşaması, işçilerin alanlara çıkması,

omuz omuza yürümesi için çok neden var.

Günümüzde, eski sorunlara yenileri eklenmiştir. Kapitalist düzenin doğasında var olan eğilimler, rekabet olgusu, kâr güdüsü, bir yönüyle gelişmeyi teşvik etse bile, bir yönüyle de insanlığın genel çıkarlarını gözetmemektedir. Teknik denetimsiz biçimde gelişiyor. Doğa her geçen gün daha çok kirleniyor. Yağmur ormanları yok ediliyor, ozon tabakası deliniyor. İnsanların ve tüm canlıların yaşamı, geleceği tehlikeye düşüyor.

Bilimi ve tekniği insanlığın ve doğanın çıkarına denetim altına almak gerekiyor. Dünya ölçüsünde bir planlama, bir düzen gerekli.

Günümüzde dev kaynaklar yıkıcı silahlara harcanıyor. Hala dünyamızda pekçok savaş ocağı insanlığa acı veriyor. İnsanoğlu ancak barışçı bir dünyada mutlu olabilir. İnsanoğlunun ürettiği maddi ve manevi değerleri ve bizzat yaşamını yok eden savaş, insanlığın yaşamından atılmalıdır.

Barış dünyanın tüm işçilerinin, tüm emekçilerin çıkarıdır.

İşte emekçiler 1 Mayıs’larda bütün bunlar için yürüyor. Hangi ulustan, hangi ülkeden olursak olalım, barışçı, özgür, adil bir dünya kurmakta ortak çıkarımız var.

Biz Türkiye’nin emekçilerine gelince: Ülkemiz çağdışı, baskıcı bir yönetimin elinde perişan oldu. Ülkemizin kaynakları kirli savaşta heder ediliyor. Toplum bir felaket gibi saran işsizliğin, açlığın temel nedeni budur. İnsanlarımıza demokratik hak ve özgürlükler çok görülüyor. İşkence, cinayet, şiddet furyası toplumu esir aldı. Çeteler devleti ve toplumu bir ağ gibi sarıdı; her yerde onların borusu ötüyor.

Kürt ya da Türk, Alevi, Sünni ya da başka inançtan, hepimizin ortak çıkarı barışta ve demokrasidedir.

Kirli savaş bir an önce sona ermeli, silahlar susmalı.

Halk düşmanlarından, çetelerden hesap sorulmalı.

Kürt sorunu barışçı yollardan, Kürt halkının meşru hakları tanınarak çözülmeli.

12 Eylül rejiminin kurduğu faşist çark dağıtılmalı; yerine yeni bir anayasa ile tüm temel hak ve özgürlükleri tanıyan demokratik bir sistem getirilmeli.

Ülkemizin barışa, temiz topluma ihtiyacı var.

Kardeşler, 1 Mayıs’ta tüm bunlar için el ele, omuz omuza yürüelim.

Ekmek, barış, özgürlük!

Yaşasın 1 Mayıs!

KÜRDİSTAN SOSYALİST PARTİSİ
PSK

Refik Karakoç

Demokrasimizin yakın geleceği

12 Nisan 1997 günü, Atatürk Kültür Merkezi'nde, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı ve Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi tarafından "Demokrasimizin Yakın Geleceği: Siyasi Tıkanıklık-Toplumsal Bunalım" adıyla düzenlenen ve parlamentoda temsilcisi bulunmayan 14 siyasi partinin genel başkanlarının çağrılı olduğu panele, Demokratik Kitle Partisi (DKP), Millet Partisi (MP), İşçi Partisi (İP) ve Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) genel başkanları ile birlikte katılan Demokrasi ve Barış Partisi (DBP) Genel Başkanı Refik Karakoç'un, panelde yaptığı konuşmasının tam metnini okuyucularımızın bilgisi-ne sunuyoruz.

DENG

Türkiye Cumhuriyeti, farklı dil, din ve kültüre sahip birçok halkları bünyesinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine kuruldu. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde, Cumhuriyet'in kurucuları, bu mozaik gözardı etmeyeceklerini sık sık dillendirdiler. Hatta Cumhuriyet'i kuranlar o dönemde, "Cumhuriyet, Kürtlerin ve Türklerin ortak cumhuriyeti olacaktır." diyorlardı. Bu düşünce, daha sonra uluslararası

görüşmeler zemininde de ortaya İsmet İnönü tarafından konulmuş ve savunulmuştur.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, tavırlar değişti, verilen sözler tutulmadı. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsuru olarak görülen Kürtler yok sayıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalan herkes (Lozan'da kabul edilen azınlıklar hariç) Türk sayıldı. Özellikle Kürtlere, Türk-lük dayatıldı. Buna uygun asimilasyon projeleri birer birer yaşama geçirilerek, gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu projelerin gereği olan politikalara yöneldi. O günden bu yana kurulan tüm hükümetlerin politikaları da, bu projelere uygun olarak, yalan ve demogoji ve buna eşlik eden baskı ve şiddet olmuştur. Bu uygulamalar, beraberinde anti-demokratik ortamı da yaratarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin normal demokratik bir düzene geçişini engellemiştir. Zaten o günden bu yana gösterilen tüm çabalara rağmen, Türkiye çağdaş, demokratik bir ülke olmamıştır. Demokrasi hep güdük olmuştur. Bazen de açık askeri müdahalelerle (1960-1971-1980) tamamen rafa kaldırılmıştır. Bugün de ülkemizde çağdaş bir demokrasi yoktur.

Gelinen noktada ise, Türkiye'de bir sistem tıkanması yaşanmaktadır. Öncelikle bu sistem tıkanmasının sebeplerini işi saptamamız gerekmektedir. Şayet bu saptamayı sağlıklı yaparsak, demokrasimizin yakın geleceği ile ilgili sağlıklı sonuçlara da varabiliriz.

Bugün Türkiye'de sistem tıkanmasının temel beş nedeni vardır.

Bunlar:

1. Siyasette katılımcılığın olmayışı: Bugün geniş halk yir-

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, onun asli unsuru olarak görülen Kürtler yok sayıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalan herkes (Lozan'da kabul edilen azınlıklar hariç) Türk sayıldı. Özellikle Kürtlere, Türk-lük dayatıldı. Buna uygun asimilasyon projeleri birer birer yaşama geçirilerek, gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu projelerin gereği olan politikalara yöneldi. O günden bu yana kurulan tüm hükümetlerin politikaları da, bu projelere uygun olarak, yalan ve demogoji ve buna eşlik eden baskı ve şiddet olmuştur.

ğınları önemli oranda özgür iradeleri ile siyasi karar süreçlerine katılamamaktadır. İktidarların karakterine uygun olarak, siyasi güç ile ekonomik gücü ellerinde tutanlar belirleyici olmaktadır. Bu belirleyicilik Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da aşiretlere geçmektedir. Aşiret üyeleri, aşiret reisinin güdümünde, onun tercihlerine göre tavır koymaktadır. Zaman zaman A partisinden B partisine topluca geçişlerin yaşanmasının önemli oranda sebebi de budur. Bu durum iktidarı ellerinde tutanlara yaradığı için Doğu ve Güneydoğu'daki bu aşiretsel yapıya dokunulmamıştır. Yine toplumun yüzde ellisini teşkil eden kadınlar, büyük oranda özgür iradeleri ile oy kullanmamaktadır. Kadın kesimi içinde, aşiretsel yapı ve erkeğin terhi belirleyici olmaktadır.

2. Siyasi partilerin duru-

mu ve işleyişi: Daha çok Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar iktidar olmuş partilerin yapısı ve işleyişine baktığımızda, bu tip partilerin, toplumun geniş bir kesiminin nazarında itibar kaybettikleri ve sistem tıkanmasına sebep oldukları görülmektedir. Kısaca düzen partileri olarak tarif edebileceğimiz bu partiler, genellikle yeniliğe kapalı ve statükocudurlar. Toplumumuzun zaaf ve çelişkilerinden yararlanarak oy avcılığı yapmaktadırlar. Hepsinde birer lider sultanı oluşmuştur. Partiyi, lider ve liderin etrafındaki onun her dediğine evet diyen bir grup yönetmektedir. Kişisellik, hırs ve ihtiras bu partilerde herşeyin önüne geçmiştir. Programları da ülke sorunlarını izah etmekten uzaktır, yeniliğe kapalıdır.

3. Devletin ekonomideki rolü: Bugün devlet, hayatın her alanına müdahale etmekte ve Türkiye'deki sosyal sorunların yanlış teşhisi ve çözümündeki ısrar, bu tıkanıklığı daha da perçinleştirmektedir. Hatta bugün devlet öyle bir noktaya gelmiştir ki, "hikmetinden sual olunmaz" durumdadır.

4. Yerel yönetimlerin işlevsiz bırakılmış olması: Türkiye'de bugün A'dan Z'ye tüm sorunların çözümü Ankara'ya havale edilmiştir. En küçük yerleşim biriminden en büyük yerleşim birimine kadar herkesin, her olayın başvuru yeri Ankara'dır. Bu durum yerel yönetimleri bağımlı kılmakta, sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu yüzden birçok kaynak ve zaman, boşuna harcanmak suretiyle, büyük kayıplara yol açmaktadır.

5. Kürt sorununda, inkar-red-şiddet politikası gibi yanlış çözüm yöntemindeki ısrar: Bilindiği gibi bugün Türki-

ye'nin en önemli sorunlarından biri Kürt sorunudur. Kürt sorunu, barışçı, demokratik ve adil bir çözüme kavuşturulmadan, Türkiye'de huzur ve istikrar olmayacağı artık anlaşılmış olmalıdır. Zaten Türkiye Cumhuriyeti tarihi objektif bir izlemeye tabi tutulursa, birçok sıkıntının ve "hikmetinden sual olunmaz" bir devlet ortaya çıkarılmış olmasının en temel nedeninin, Kürt sorunu olduğu görülecektir. Günümüzde yaşadıklarımız da dahil, tüm kaynakların israfına ve demokrasinin güdük kalmasına, hatta zaman zaman tümünden rafa kaldırılmasına da sebep olan yine Kürt sorunudur.

Bu beş temel neden Türkiye'de sistem tıkanmasına sebep olmuş ve sorunların bir kısır döngü içinde sürgit devam etmesine zemin hazırlamıştır. Bu kısır döngü şöyle devam etmektedir: Türkiye'nin var olan sosyal sorunları çözülmediği için siyasete yansıyor, bu durum istikrarsızlık ve ekonomik gecikmelere sebep oluyor. Böylece yeni sosyal olaylara zemin oluşuyor. Bu yeni sosyal olaylar tekrar siyasete yansımak suretiyle, bu kısır döngü tekrarlanıp devam ediyor.

Öte yandan bütün bu olup bitenlerin, Türkiye'deki iktidarların sınıfsal karakteri ile de doğrudan ilişkisi vardır. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana iktidara gelen tüm hükümetlerin değişmeyen ortak özelliği bu sınıfsal karakteridir. Bunu şöyle tarif etmek mümkün: İktidarı, asker-sivil bürokrasi ile kaynaşan burjuvazi ve toprak ağaları elinde tutmaktadır. Bu iktidarlara ise, halk yığınları için iki şey ifade eder:

1. Ekonomik sömürü;
 2. Buna eşlik eden baskı.
- Bu iktidarlara döneminde, ül-

kede hiçbir zaman düşünce özgürlüğü olmadı. Hapishaneler, hep demokrasiden, özgürlükten, yenilikten yana olan aydın ve yazarlarla dolu oldu. Durum bugün için de böyledir. Bugün 150'den fazla düşünceyi suç sayan yasa vardır. Binlerce kişi düşüncelerinden dolayı yargılanmaktadır. Çok sayıda düşün adamı da içeride tutulmaktadır.

Türkiye hiçbir dönemde, gerçek anlamda, demokrasiyi tanımadı. Türkiye'de demokrasinin karikatürü yaşandı. Bugün parlamento semboliktir. Ülkenin tüm yaşamsal sorunlarında karar sahibi Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'dur. Ülkedeki özgür tartışmayı önleyen baskı atmosferi, parlamento üzerinde de aynen geçerlidir.

Bu koşullarda ülkemizde halk egemenliğinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü yasama yetkisi, halkın özgür iradesine göre oluşturulmamaktadır. Bu görüntüsü ve yapısı ile devlet, tam anlamı ile, bir polis devletidir. Oysa Türkiye'de yaşayanların bir polis devletine değil, hukukun üstünlüğüne dayalı, barış ve demokrasinin egemen olduğu özgür bir ülkeye ihtiyacı vardır.

Kürt sorunundaki çözümsüzlük, ekonomik geri kalmışlığın da baş nedenidir. Son yıllarda bu yüzden işsizlik, yoksulluk, yaşam pahalılığı daha da artmıştır. Toplumsal katmanlar arasındaki gelir dağılımı daha da bozulmuştur. Nüfusun %20'lik bölümü milli gelirin %54.9'unu, geri kalan %80'i ise gelirin %45.1'ini paylaşmaktadır. Dış borç 78 milyar dolar, iç borç 35 milyar doları aşmıştır.

Bu olumsuz gelişmelerin bir nedeni de, ülkeyi dünden bugüne yöneten egemen kesimin izlediği ekonomik politikalarıdır. Bu kesim ülkenin kaynaklarını

har vurup harman savuruyor. Ülkede pervasızca bir soygun ve talan rejimi işliyor. Rüşvet ve yolsuzluk toplumsal yaşamı derinden etkilemektedir. Ülkeyi yönetenler yolsuzluğa batmış ve kaynağı belirsiz dev servetler edinmişlerdir.

Demokrasinin yokluğu ise yönetici kesime yaramaktadır. Bu ortamda kim ne yaparsa yanına kâr kalmaktadır. Yığınların örgütsüz oluşu da işlerini kolaylaştırmaktadır.

Gelinen noktada kitleler şunu anlamıştır; bu haksız düzen artık değişmelidir. Toplumumuzun acil olarak ekmeğe, barışa ve özgürlüğe ihtiyacı var. Bunu sağlayacak olanların artık ayağa kalkması gerekir.

Bunun için ne yapılmalıdır?

Türkiye'de demokrasinin ve barış ortamının gerçekleşmesi ile ekonominin gelişmesi için Kürt sorununun çözümü şarttır. Bu çözüm şiddet politikaları ile değil, ancak barışçıl yöntemlerle mümkündür. Bunun için önce silahların susması gerekir. Demokratik bir ortam, sorunların özgürce tartışılabilmesi için ilk adım olacaktır. Demokratik ortamın sağlanması için; Olağanüstü Hal kaldırılmalı, özel timler dağıtılmalı ve köy koruculuğu sistemine son verilmelidir.

Bir genel af çıkarılmalı, tüm siyasi tutuklu ve hükümlüler serbest bırakılmalıdır.

Şiddet ortamından dolayı yerleşim birimlerini terk edenlerin, yerlerine geri dönmelerinin koşulları oluşturulmalıdır.

Savaşın olumsuz etkilenen bölgelerde özel programlar uygulanmalıdır.

Zorunlu asimilasyon politikalarına son verilmelidir.

Çağdaş bir demokrasi vaa-diyle, egemenler yıllardır halkı,

iç ve dış kamuoyunu oyaltmakta, kabaca aldatmaktadır. Çağdaş bir demokrasi için daha fazla gecikilmemelidir. Yapılması gerekenlerin başında ise, bir yasaklar demeti olan 1982 Anayasası'nın kaldırılıp, yerine, demokratik bir anayasa yapmak gelmektedir. Parlamento'ya işlev kazandırmak, bu kurumu gerçek anlamda bir tartışma ortamı haline getirmek gerekir.

Hukukun üstünlüğüne dayanan bir yargı sistemi oluşturulmalıdır.

Düşünce özgürlüğünü sınırlandıran, düşüncüyü suç sayan tüm hükümler kaldırılmalıdır.

Yerel yönetimler güçlendirilmelidir. Tüm yöneticiler seçimle gelmeli, seçimle gitmelidir. Yerel yönetimler birer yerel parlamento gibi çalışmalıdır.

Demokratik ve laik bir ülke, herkesin dini inancında özgür olduğu, kimseye dini inançları nedeniyle baskı yapılmayan ve imtiyaz tanımayan bir ülkedir. Türkiye bu ölçülere hiç uymuyor. Bu konuda yapılması gerekenlerin başında ise, okullarda din dersi zorunluluğunun kaldırılması geliyor. Din işlerinin örgütlenmesi ilgili kesimlere bırakılmalıdır. Her cemaat kendi giderlerini karşılamalıdır.

Ekonomik alanda ise, yolsuzluk, hırsızlık ve rüşvet çarkının ve inatla sürdürülen kirli savaşın tükettiği kaynaklar, geniş halk yığınları yararına üretim için seferber edilmelidir. Tüm toplumsal katmanları ezen enflasyon canavarı, ancak böylesi bir tedbirden sonra frenlenbilir.

İşsizlik sigortasını da içeren bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmalıdır.

Tüm çalışanlara toplu sözleşmeli, grevli sendikalaşma hakkı tanınmalıdır.

Egemenlerin yarattığı sosyal, ekonomik ve siyasal bunalımı atlatmak, onların acımasız baskı çarkına dur demek ve buna karşı koymak için, demokrasi güçleri yeterli bir örgütlülüğe sahip değil. Ülkemizde emekten ve üretimden yana mücadele eden güçlerin bu saldırılara tek başlarına karşı koymaları mümkün görünmüyor. Ortak bir tutum ve mücadele gücü ise, bugüne kadar yaratılabilmemiş değildir.

Bu dağınıklığa çözüm bulma görev ve sorumluluğumuz vardır. Özgürlük, barış ve demokrasi için mücadele eden tüm kurumlar, kendi özgün kimliklerini koruyarak da bu dağınıklığı giderebilirler.

Bunun için, dönemsel birlik çaba ve çağrıları yerine, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler gözetken kalıcı ve sonuç verici işbirliği ve güçbirliklerine imkan tanıyan politikalara yönelmeliyiz. Herkes Türkiye'de ciddi bir değişim ve demokratikleşmenin ancak bir iktidarla mümkün olabileceğini artık görmelidir.

Bu anlayışla hareket eden Demokrasi ve Barış Partisi (DBP) olarak, demokrasi güçlerinin etkin muhalefeti için **BARIŞ VE DEMOKRASİ PLATFORMU**'nun oluşturulmasını bir zorunluluk olarak görmekteyiz.

Ülkede adil bir tarım ve toprak reformu yapılmalıdır.

Eğitim, şiddete dayalı ırkçı ve şoven öğelerden arındırılmalıdır.

Üniversiteler, demokratik ve özerk birer kurum haline getirilmelidir.

Egemenlerin yarattığı sosyal, ekonomik ve siyasal bunalımı atlatmak, onların acımasız baskı çarkına dur demek ve buna karşı koymak için, demokrasi güçleri yeterli bir örgütlülüğe sahip değil. Ülkemizde emekten ve üretimden yana mücadele eden güçlerin bu saldırılara tek başlarına karşı koymaları mümkün görünmüyor. Ortak bir tutum ve mücadele gücü ise, bugüne kadar yaratılabilmemiş değildir.

Bu dağınıklığa çözüm bulma görev ve sorumluluğumuz vardır. Özgürlük, barış ve demokrasi için mücadele eden

tüm kurumlar, kendi özgün kimliklerini koruyarak da bu dağınıklığı giderebilirler.

Bunun için, dönemsel birlik çaba ve çağrıları yerine, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler gözetken kalıcı ve sonuç verici işbirliği ve güçbirliklerine imkan tanıyan politikalara yönelmeliyiz. Herkes Türkiye'de ciddi bir değişim ve demokratikleşmenin ancak bir iktidarla mümkün olabileceğini artık görmelidir.

Bu anlayışla hareket eden Demokrasi ve Barış Partisi (DBP) olarak, demokrasi güçlerinin etkin muhalefeti için **BARIŞ VE DEMOKRASİ PLATFORMU**'nun oluşturulmasını bir zorunluluk olarak görmekteyiz. Yukarıda saydıklarım, demokrasimizin kurulması ve kurumlaşması için yapılması gereken en acil işlerdir. Aksi halde "Demokrasimizin yakın geleceği" pek parlak olmayacaktır.

Kırk katır ya da kırk satır

Susurluk sonrası bir bomba gibi patlayarak ortaya dökülen çete devletin ve özel harp temsilcilerinin bir bölüm pisliklerinin en az zararlı kapatılmasına hizmet amacıyla bir dizi yapay tartışma alanı yaratılmıştır. Laik-antilaik, Kemalist-antikemalist, dinci-dinsiz, demokrat-antidemokrat, vatansever-vatan haini, kurşun atan-atmayan, şerefli-şerefsiz vb. biçimlerde bulandırılmaya çalışılan toplumun düşünce havuzunu iyice çamurlaştırmak üzere bu kez de zorunlu eğitim tartışması alevlendirilmiştir.

Zafer Özer

Anadolu ve ona sınır coğrafyada yaşayan halkların çok yakından tanıdığı bir sözdür yazımızın başlığı. Öykülerde duymuşuzdur, güçlü olan dayatmıştır güçsüze her zaman bu iki

seçeneği. İki yol vardır önünüzde; ya kırk tane katıra bağlanıp, efendilerinizin kamçılarıyla delice koşmaya başlayan katırların arkasında parçalanarak öleceksiniz ya da boynunuzu kırk satırın altına verip kelle gövdenin kırk vuruşla yavaş yavaş

ayrılırken öleceksiniz. Önünüzde iki yol var ki her ikisinin sonu da yavaş yavaş ve acılı bir ölüm ve siz ikisinden birini seçmek zorundasınız. Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ile Hükümet -RP'nin tamamı, DYP'nin büyük bir bölümü-

arasında alevlenen zorunlu temel eğitimin kaç yıl ve nasıl olacağına ilişkin tartışmalar bir kez daha kırk katır-kırk satır dayatması ile karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir.

Susurluk sonrası bir bomba gibi patlayarak ortaya dökülen çete devletin (çeteler ve devletin ilişkileri denememektedir, çünkü devlet çeteleşmiştir) ve özel harp temsilcilerinin bir bölüm pislüklerinin en az zararlı kapatılmasına hizmet amacıyla bir dizi yapay tartışma alanı yaratılmıştır. Laik-antilaik, Kemalist-antikemalist, dinci-dinsiz, demokrat-antidemokrat, vatansever-vatan haini, kurşun atan-atmayan, şerefli-şerefsiz vb. biçimlerde bulandırılmaya çalışılan toplumun düşünce havuzunu iyice çamurlaştırmak üzere bu kez de zorunlu eğitim tartışması alevlendirilmiştir.

Bir kanat 5+3, diğer kanat kesintisiz 8 yıllık zorunlu temel eğitimi savunmaktadır. Bu tartışmada birincisi taraf tutarsanız hükümetçi, ikincisinde ise MGK'ci olmak zorundasınız. Tıpkı diğer yapay tartışmalarda olduğu gibi konu ile ilgili bireylere taraf olma zorunluluğu dayatılmaktadır. Zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılması tartışmaları Türkiye gündeminde yeni bir olgu değildir. Kemalizmin mutlak hakimiyetle sonuçlanan 1960 restoresinin hemen sonrasında başlamıştır. 1968 İlköğretim Programı incelendiğinde bu durum gayet açıktır. İlköğretim okullarının temeli bu amaçla atılmıştır. 1960 sınırsız yapılan tüm Milli Eğitim ve Gençlik Şuralarında, Kalkınma ve İcra Planlarında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması benimsenmiş ve raporlaştırılmıştır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretim ve eğitim kanunlarında zorunlu

eğitimin 8 yıla geçişin ilköğretim okulları aracılığıyla gerçekleştirileceği yer almıştır. Kısacası yaklaşık 30 yıldır zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasını tartışan, bunu benimseyerek raporlaştıran yarım yamalak yasarlar hazırlayanlarla bunu bilfiil engelleyenlerin adresleri aynıdır. Bu adreste oturanlar bugün bir kez daha toplumun dinamiğinin ortasına attıkları bu tartışmayı ateşleyerek özellikle konuları eğitim olan insanları aptal yerine koymaktadırlar. 5+3 mü, yoksa kesintisiz 8 yıl mı tartışması bugünkü objektif koşullar düşünüldüğünde son derece tali bir konudur. Tam anlamıyla kırk katır mı, kırk satır mı dayatmasıdır.

Bu yazıyla ancak sınırlı olarak tartışabileceğimiz bazı konuların altını çizmekte fayda vardır. Mevcut eğitim programlarının çağdışı olduğu, gereksiz bilgilerle kafaların doldurulduğu, ezbere ve kısa sürede unutulmaya mahkum bir yöntemin uygulandığı, yaratıcılığı geliştirmeyip, aksine koşulsuz itaati yerleştirdiği, bireyin çağdaşlaşmasından ziyade geri kalmasının maddi koşullarını oluşturduğu, soran, sorgulayan insan tipi yerine duyarsız, içinde yaşadığı toplumun ve birey olarak kendisinin sorunlarına ilgisiz kişilerin yetiştirildiği, gelişen teknolojinin bilim ve toplum yararına kullanılmadığı ve daha bir sürü olumsuzluğun yer aldığı bir eğitim sistemidir Türkiye'de uygulanan. İşin tuhafı, bu olumsuz tablodan sorumlu olanlar, mevcut eğitim sisteminin eleştirilmesinde sözü hiçkimseye bırakmayanlardır, en fazla çılgık atanlardır. Eğitim sistemini bilerek ve isteyerek insan yeme makinasına dönüştürenler, bu sistemi iyileştirme çabalarında asla samimi ola-

mazlar. Eğitim sisteminin çökertilmesi, egemen sınıfın bilinçli bir tercihidir. Sistemin bugünkü çağdışı durumu onların varoluşlarının en önemli ideolojik dayanaklarından birisidir. Bu yüzden de sistemde yapacakları "iyileştirmeler", üzerinde yükseldikleri toplumun genel çıkarları için değil, kendi varoluş sürelerinin uzatılmasında zemin oluşturacak düzenlemelerdir.

Zorunlu eğitimin 5+3 ya da kesintisiz 8 yıl şeklinde düzen-

Mevcut eğitim programlarının çağdışı olduğu, gereksiz bilgilerle kafaların doldurulduğu, ezbere ve kısa sürede unutulmaya mahkum bir yöntemin uygulandığı, yaratıcılığı geliştirmeyip, aksine koşulsuz itaati yerleştirdiği, bireyin çağdaşlaşmasından ziyade geri kalmasının maddi koşullarını oluşturduğu, soran, sorgulayan insan tipi yerine duyarsız, içinde yaşadığı toplumun ve birey olarak kendisinin sorunlarına ilgisiz kişilerin yetiştirildiği, gelişen teknolojinin bilim ve toplum yararına kullanılmadığı ve daha bir sürü olumsuzluğun yer aldığı bir eğitim sistemidir Türkiye'de uygulanan.

İşin tuhafı, bu olumsuz tablodan sorumlu olanlar, mevcut eğitim sisteminin eleştirilmesinde sözü hiçkimseye bırakmayanlardır, en fazla çılgık atanlardır. Eğitim sistemini bilerek ve isteyerek insan yeme makinasına dönüştürenler, bu sistemi iyileştirme çabalarında asla samimi ola-

lenmesi eğitimin temel niteliği boyutunda herhangi bir olumlu değişmeye yol açmayacaktır. Okulların öncelikle fiziki koşulları her iki yaklaşımı da karşılayacak durumda değildir. Milli Eğitim'in genel bütçeden aldığı pay, her bütçe döneminde -yıllık enflasyon düşünüldüğünde her yıl iki katı oranında azalmaktadır. Eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler diğer sistemleri de ilgilendirir ve onların bu düzenlemelerde yer alması zorunludur. Yapılan tartışmalarda; en azından, sırf okulların fiziki ortamını 8 yıllık eğitime uygun hale getirmek için ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğu ve bunun hangi kaynaktan sağlanacağına ilişkin bilgilere mutlaka yer verilmelidir, ancak bu konuda bırakınız doğru dürüst raporlaştırılmış bilgileri, küçük ipuçları bile yoktur. Eğitim hizmetinin sunulmasında tüm sorumluluk, biçimi ne olursa olsun devlete aittir. Eğitimde özelleştirme tüm hızı ve acımasızlığıyla hayata geçirilmeye çalışılırken, kuşakların kafasının çağdışı bilgilerle ifgal edilmesinde harcanan paraların yine ifgale uğrayanlar tarafından karşılanması dayatılırken, 8 yıllık zorunlu temel eğitime geçişte gereken mali tablodan hiç söz edilmemesi bile bu tartışmanın suni bir dayatma olduğunu göstermektedir.

mi gerçekleştirmenin yolu, Yatılı Bölge Okullarının (YBO) sayısını artırmaktan geçmektedir (96-97 yıllarındaki MGK raporlarına bakınız). Bu okullar birer zulüm yuvasıdır, bir ulusun asimilasyonu, inkarı ve imhasında, cahil kalmasınlar gibi insancıl bir maske geçirilmiş zindanlardır gerçekte. YBO'ların yönetici, yönetici yardımcıları ve devşirme sürecinde rol

araçsa; varlığını insan adına yaraşır tüm güzellikleri yok etmeye borçlu bir egemenler grubunun eğitimi insana yaraşır, onu geliştirir ve güzelleştirir bir hale dönüştürmekte yapacağı hiçbir olumlu atılım olamaz. Aydın, demokratik, insanın insan olarak kabul edildiği bir ülke için mücadele eden hiçkimse özellikle de eğitimciler bu tartışmada taraf tutma anlamında

Eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler diğer sistemleri de ilgilendirir ve onların bu düzenlemelerde yer alması zorunludur. Yapılan tartışmalarda; en azından, sırf okulların fiziki ortamını 8 yıllık eğitime uygun hale getirmek için ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğu ve bunun hangi kaynaktan sağlanacağına ilişkin bilgilere mutlaka yer verilmelidir, ancak bu konuda bırakınız doğru dürüst raporlaştırılmış bilgileri, küçük ipuçları bile yoktur. Eğitim hizmetinin sunulmasında tüm sorumluluk, biçimi ne olursa olsun devlete aittir. Eğitimde özelleştirme tüm hızı ve acımasızlığıyla hayata geçirilmeye çalışılırken, kuşakların kafasının çağdışı bilgilerle ifgal edilmesinde harcanan paraların yine ifgale uğrayanlar tarafından karşılanması dayatılırken, 8 yıllık zorunlu temel eğitime geçişte gereken mali tablodan hiç söz edilmemesi bile bu tartışmanın suni bir dayatma olduğunu göstermektedir.

alan öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun siyasi kimliklerine ve faşist militan özelliklerine baktığımızda iddiamızın doğruluğu açıktır. Kürt çocukları için 8 yıllık zorunlu temel eğitimle değişecek tek şey; bu çocuklara zorla "Türküm. doğuruyum..." andını söyletme süresinin 8 yıla çıkarılmasıdır. Yani Türkleştirme süresinin 8 yıl boyunca zorunlu olarak uygulanmasıdır.

Eğitim düzeni güzel insanın yetiştirilmesinde kullanılan

yer almamalıdır. Zorunlu eğitimin 5 yıl, 5+3 yıl ya da kesintisiz 8 yıl olması aşağıdaki sorunların/sorunların hangisine cevap verecektir?

1- Her ulusun kendi dilinde eğitim görme hakkının sağlanıp sağlanamayacağı,

2- Eğitim emekçilerinin örgütlenmesinin önündeki tüm engellerin kaldırılıp kaldırılmayacağı,

3- Eğitim emekçilerinin birçoğunun asıl mesleklerini ikinci uğraş olarak görüp güçlerini,

bilgi ve yeteneklerini özel derslerde ve dersanelerde satmalarının önüne geçilip geçilemeyeceği (Maddi sorunları gerekçe göstererek hak alma mücadelesini örgütlemek yerine böyle bir kaçışın içine girmenin kesinlikle karşısında olduğumuzu bildiriyoruz),

4- Özel ders vermeyi haklı olarak meslek ahlakı açısından reddeden ancak işportacılıktan tutun da garsonluğa kadar bir dizi ek işte çalışan eğitim emekçilerinin sorunlarının düzeltilip düzeltilmeyeceği,

5- İktidarın tehlikeli gördüğü eğitim emekçilerini katletmeye devam edip etmeyeceği,

6- Eğitimciler üzerindeki sürgün ve kıyımlara son verilip verilmeyeceği,

7- Kendilerine yetiştirmek üzere insan ögesini teslim ettikleri, buna karşın mesleki, örgütsel çalışmalarından ötürü aşağılamak, sindirmek, kişiliklerini yok etmek ve böylece seslerini boğmak amacıyla bayan emek-

çilere bekaret testi yapmaya devam edilip edilmeyeceği,

8- Okullardaki gerici faşist kadroların sayısının artırılmasına devam edilip edilmeyeceği,

9- Eğitimde özelleştirmeye, bir başka deyimle okulların ticari kurumlara dönüştürülmesine, böylece "parası olan okusun"a dur denip denilmeyeceğine,

10- Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla buna paralel olarak branş öğretmenlerine duyulan gereksinim artacaktır. Bu geresinin son atama döneminde olduğu gibi şeriatçılarla karşılanıp karşılanmayacağına...

Daha yüzlercesini sorabileceğimiz ve bugün eğitim sistemini bilinçli ve istekli bir şekilde çağdışı hale getiren sorunların hangisine çare bulacaktır tekrar fırına sürülen zorunlu eğitim tartışması? Kuşkusuz hiçbirine.

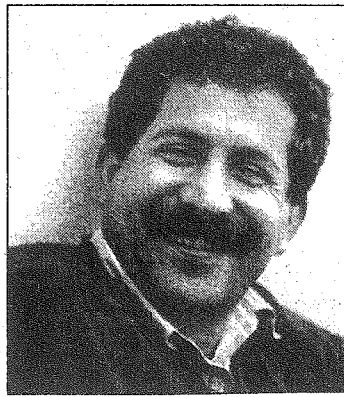
Eğitim emekçileri hükümetçi veya MGK'ci olma dayatma-

sında bu boyutuyla yer almalıdır. Bize düşen görev, kırk katır-kırk satır dayatmasını reddetmek, sunulan tuzağa düşmemektir. Bizlerin ele alması gereken sorun, bir bütün olarak eğitim sistemidir. Sistemin düzeltilmesi ise açıktır ki bir iktidar sorunudur. Kan içmeye, halkların kardeşliğinin inkarına, imhaya ve redde dayalı bir zulüm imparatorluğunun, insana kendiliğinden sunabileceği hiçbir güzel değer yoktur. Sistemi, eğitim sistemi de dahil olmak üzere düzeltmek için egemen sınıfın tarihin karanlığına gömülmesi gerekmektedir. Ancak buradan "o halde o günü bekleyelim" diye bir sonuç çıkarılmamalıdır. Mevcut iktidarda elde edilecek her mevzi, her kazanım, bizi insana yaraşır bir eğitim sisteminin kurulmasına doğru adım adım ivmeleyecektir. Bu yapının bir bütün olarak tamamlanması, son taşlarının konulması da emekçilerin iktidarında gerçekleşecektir.

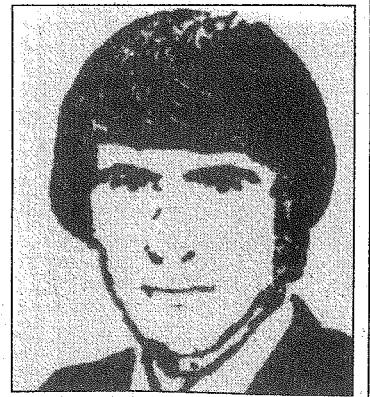
BİRANIN

Hacı Sait Sıtkı

Kazım Yıldız (Musa)

Abdülislam Aydın

EM WAN TU CAR BİRNAKIN

Şerefname 400'üncü yılında

KALECİWAN

Şerefnameyi
sadece
Kürtler değil
Türkler'de
okumalı ve
tarihi
beraberliğimi-
zi bundan 400
yıl önce yazı-
lan bu çok de-
ğerli eseri
inceleyerek,
görmeli ve
kavramalıyız.

Şerefname, Bitlis Hükümdarı Şeref Han tarafından 1597 yılında Farsça kaleme alınmış çok değerli bir Kürt tarihidir. Orjinal el yazması Oxford Üniversitesi'nde Bodleian kütüphanesinde korunmuş ve 312 no'lu kayda alınmıştır.⁽¹⁾

Şerefname 1860'ta Rusça'ya, 1868'de Fransızca'ya çevrilerek yayınlanmış, daha sonra 1948'de Arapça'ya tercüme edilmiştir.⁽²⁾ 1971'de değerli üstad Mehmet Emin Bozarslan tarafından Türkçe'ye tercü-

me edilerek neşredilmiş ve 1990'a kadar 4'üncü baskısını yapmıştır.

Şeref Han, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Harzemşahlar, Safeviler ve Osmanlılarla olan münasebetlerimize ışık tutuyor. Bu arada islam halifeliklerinin Kürtlerle ilgili tutumlarını da Abbasilerden Osmanlılara kadar müşahade ediyoruz. Kürt devletlerini, hükümdarlık ve beyliklerini bu sayede okuyarak; 10'uncu asırdan 16'ncı ası-

ra kadar 600 yıllık çok görkemli ve onurlu geçmişimizi görüyoruz.

Aslında 400'ncü yıldönümünde; Şerefnameyi, Şeref Han ve "Diyaeddinoğulları" adıyla anılan Bitlis Hükümdarları sülalesini, Roşkan aşiretleri federasyonunu, Bitlis vilayetini ve halkını, hükümdarlığın kapsadığı coğrafyayı ve hatta Şerefhan'ın anlattığı bütün Kürt yönetimlerini yorumlamakta fayda görmekteyim. Ancak şu makale de bütün bunları anlat-

mam mümkün değildir. Bu nedenle, Şerefname'nin yorumunu Kürt tarihçilerine bırakarak, size bu makalem de Şeref Han ve Şerefnameyi tanıtmaya çalışacağım.

Şeref Han, 1543 yılında İran'ın Kum kentine bağlı Germurd kasabasında dünyaya geldi. Babası Şemseddin Han, 1514'de Osmanlılar'la ittifak anlaşmalarını gerçekleştiren, Çaldıran'da Sultan Selim'in yanında yer alan, Diyarbakır'dan kızılbaş ordularına arşı savaşı; Nusaybin'de onları yenilgiye uğratan, daha sonra Bitlis kalesini kızılbaşlardan geri alan; Şah İsmail ordularını Ahlat ile Adilcevaz arasında yenen; Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanıyla Diyarbakır beylerbeyi Fil Yakup, Sabik Azerbeycan valisi Ulame Tekelu ve diğer Kürdistan kuvvetleriyle 3 ay boyunca Bitlis kalesini topa tutup gerisi gerisine gittikten 1 yıl sonra, daha büyük ve teçhizat olarak üstün bir Osmanlı ordusuna Tatık ovasında yenilen, ülkesi ve hakları uğruna şehit olan Şeref Han'ın oğludur.

Şeref Han, Tatık ovasında yenilince ve katledilince, Roşkan aşiretleri federasyonunun ileri gelenleri bir meclis toplar ve Westan'ın Axtamar kalesinde Muhafız komutanı olan Şemseddin'i getirip babasının yerine tahta çıkarırlar. Kanuni Sultan Süleyman, Bitlis ve Bitlis vilayetini en az 6-7 asırdır yöneten ve koruyan Roşkanlıları dize getiremeyeceğini anlayınca; politik bir yola başvurur. Siyaset yoluyla, Bitlis'i bir Osmanlı vilayeti statüsüne dönüştürmek ister.

1535-36'da, Kanuni'nin Bağdat seferinde, Emir Şemseddin, Sultan'ın yanındadır. Bağdat'ı (savaşızsız) fethettikten sonra geri dönüyorlar. Geri dönüşlerinde Sultan, Şemseddin Han'ı divanına çağırıp, Bitlis'e karşılık Malatya ve Maraş vilayetlerini mülkiyet yoluyla kendisine veriyor.(3) Şemseddin Han bu teklife evet demesine rağmen, İran'a geçerek, Şah Tahmasp'a sığınıyor. Şah Tahmasp, Şah İsmail Safevi'nin oğ-

Geylan'da savaştı, asayişini düzeltti ve yönetti. Daha sonra saraya döndü.

Şah Tahmasp'ın ölümünden sonra Şah İsmail Mirza, İran tahtına geçti. İsmail Mirza, Şeref Han'ı çok seviyor ve ona güveniyordu. Ona Şirvan vilayetini vererek, İran'daki Kürtlerin Beylerbeyi olarak görevlendirdi. Ama bir müddet sonra aralarına kin ve haset girdi. Şah'ın komutanları Şeref Han'ı jurnalladılar. Şah İsmail Mir-

za'nın kalbine kuşklar düştü ve Şeref Han'ı Kazvinden uzaklaştırmak için onu Nahçıvan'a hükümdar olarak atadı.(4)

Şeref Han Nahçıvan'da 16 ay kaldıktan ve burayı yönettikten sonra 1579'da III. Sultan Murat tarafından affedildi ve Bitlis'e dönerek, balarından kalan irsi vilayetlerinin başına geçti. Hükümdarlığı Os-

manlı Padişahı tarafından onaylandı. 1597'ye kadar tahtta kaldı ve 1603'te öldü.

Şeref Han 1597'de kendi rızasıyla tahttan feragat ederek yerini oğluna, Eb'ül-Meali Şemseddin Bey'e verdi. Şeref Han, Kürt tarihi ile birlikte Osmanlı tarihini de yazmış; bu ikinci cild de Mehmed Emin Bozarslan tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Şeref Han, aslında tam 400 yıl önceden Kürt tarihinin, Osmanlı ve Safevi tarihleriyle iç içe olduğunu teşhis etmiş olacak ki Kürt tarihini birinci cilde alıyor; ikinci cildte ise Osmanlı tarihini yazıyor. Çok ilginçtir ki, Osmanlı tarihini yazan Bitlis hakimi Şeref Han'ın dedesi olan 1'inci Şeref Han kuşaklarından sayılan Mevlana El-Hakim Sul-

Şeref Han, Şah Tahmasp'ın çocukları ve diğer hanedan çocukları ile beraber İran sarayında okudu. Lalası, kılavuzu ve vekili Roşkan liderlerinden Şeyh Emir Bilbasi idi. Daha 12 yaşında iken Roşkanların kararı, babası Şemseddin Han'ın tahttan feragatı ve Şah Tahmasp'ın onayı ile Şeref Han tahta çıktı; hükümdar oldu. Şah Tahmasp ona görevler verdi. Geylan'da savaştı, asayişini düzeltti ve yönetti. Daha sonra saraya döndü.

ludur. Şah, Emir Şemseddin'e çok ilgi gösteriyor. Hanlık rütbesiyle ve Roşkan hükümdarlığıyla onu taltif ediyor. İran'ın çeşitli bölgelerinde ve sarayda hem ona hem de Roşkan aşiret ileri gelenlerine görevler veriyor. Şemseddin Han, İran'da evleniyor ve Şerefnamenin yazarı Şeref Han burada dünyaya geliyor.

Şeref Han, Şah Tahmasp'ın çocukları ve diğer hanedan çocukları ile beraber İran sarayında okudu. Lalası, kılavuzu ve vekili Roşkan liderlerinden Şeyh Emir Bilbasi idi. Daha 12 yaşında iken Roşkanların kararı, babası Şemseddin Han'ın tahttan feragatı ve Şah Tahmasp'ın onayı ile Şeref Han tahta çıktı; hükümdar oldu. Şah Tahmasp ona görevler verdi.

tan İdris'i Bitlis'i, Osmanlıların tarihini yazan Bitlisli bir Kürt'tür. 25 Kürt Beyinin onayını alarak Sultan Selim Han'la ittifak kuran ve çok kısa zaman zarfında diplomaside eşi benzeri görülmemiş üstün bir başarı sağlayan İdris'i Bitlis'inin aleyhinde çok şey söylendi ve yazıldı. Ancak onu, yaşadığı zaman, mekan ve şartlara göre değerlendirmeden peşin hükümlerle Kürtler'in bu büyük devlet adamı ve diplomatını suçlamak en azından haksızlık olur düşüncesindeyim.

Bu açıdan Şerefnameyi sadece Kürtler değil Türkler'de okumalı ve tarihi beraberliğimizi bundan 400 yıl önce yazılan bu çok değerli eseri inceleyerek; görmeli ve kavramalıyız. Sultan Selim'le başlayan Kürt-Osmanlı ittifakının 80 küsur yılını yazan Şeref Han; daha geriye giderek Tatarlarla, Moğollarla, Özbeklerle 10'uncu asırdan başlayarak gelişen tüm olaylarla ilgili bilgiler veriyor, bizi aydınlatıyor. Selçukluların, Karakoyunluların, Akkoyunluların, Harzemşahların, Seffavilerin ve hatta Cengizhanların ve Timurlengler'in de Kürtler'le olan münasebetlerini belgeliyor.

Şeref Han, 5 Kürt devletinden, 19 Kürt hükümdarlığından ve ayrıca özerk yönetimleri olan 30 Kürt beyliğinden söz ediyor.

Şerefnameyi, 400'ncü yılında değerlendirmemiz gerekmektedir. Kürtlerin ve Türklerin resmen ittifak kurdukları ve bu beraberliğin halen devam ettiği, beraberliklerinin devamında fayda ve zaruret olduğu ve beraberliklerinin sağlamlaştırılmasındaki en büyük etkenin tarihle başlayan bu olgu olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle, tarihimizi okuyarak ve anlaya-

rak sağlam bir temele oturtacağımıza inanıyorum.

Bu vesile ile Şerefnameyi yazan Şeref Han'ı rahmetle anıyor, şükranlarımı ifade ediyorum. Şeref Han'a şükran ve minnet borcumu bir ferd olarak ödemek için; bu kitabı tekrar tekrar okuyor; okudukça Şeref Han'ı onun büyük liderlik misyonunu, görkemli hükümdarlığını, gelişmiş Bitlis şehrini, Bitlis halkını ve aristokraseyi varan hanedanlığını görüyorum.

Şerefnameyi okudukça, gerek İran şahlığı ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu yönetimlerinin, Kürtlere gerçekten bir değer verdiklerini, hesaba katıklarını ve asırlarca yönetimlerine saygı duyduklarını anlıyorum. Kürdistan Bey ve Hükümdarlarına; Timurleng⁽⁵⁾, Cengiz Han⁽⁶⁾, Kara Yusuf⁽⁷⁾, Sultan Celaleddin Harzemşah⁽⁸⁾ ve nice cihan imparatorları büyük değer vermişlerdir.

Kürt beyleri, Sultan Selim ve Kanuni'den başlayarak, 2'inci Mahmut dönemine kadar yapılan anlaşmalara uymuş ve

karşılıklı saygı kuralları içerisinde beraberlikleri yüzyıllarca devam ettirmiştir.

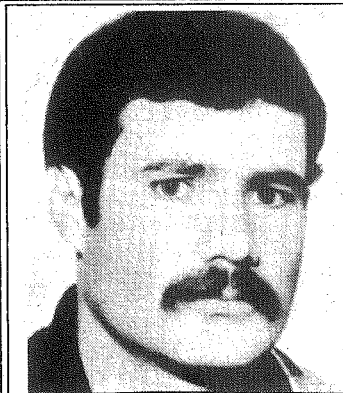
Tarihin doğruladığı bu uzun beraberliğimizi okuyup kavradıkça ve yekdiğerimizi tanıdıkça birliğimiz daha da pekişecektir. Böylece gelecek kuşaklara, barış ve huzur içinde gelişmiş, refah seviyesi yükselmiş, demokrat ve özgür bir ülke bırakabiliriz. Çok istediğimiz ve özlediğimiz o güzel günlere kavuşmak dileğiyle; umut ve inancımı korudum ve korumaktayım.

Bu duygularla bütün aydınların 1997'de "Şerefname"yi yorumlamalarında fayda görüyorum.

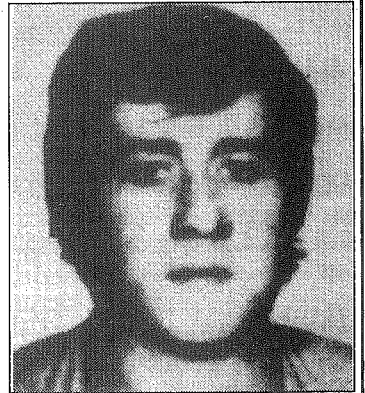
DİPNOTLAR:

- 1- Şerefname, syf 5
- 2- Şerefname, syf 5
- 3- Şerefname, syf 506
- 4- Şerefname, syf 520
- 5- Şerefname, syf 431
- 6- Şerefname, syf 109
- 7- Şerefname, syf 435
- 8- Şerefname, syf 427

BİRANİN

Metin Aksoy

Ali İhsan Tan

EM WAN TU CAR BİRNAKIN

Anadilin önemi ve Almanya'daki Kürt çocuklarının eğitim Sorunları

Z. Rewşen

"Dil, Ağız Anahtarıdır."

"Dil Düşüncedir, Düşüncenin Dışarıya Yansımasıdır."

"Dil, Algılama; Kavrama İşidir."

"Dil insanın, kendi düşüncesini ifade edebilme ve başkasına aktarabilmede, karşısındakini algılayabilmede kullandığı en iyi iletişim aracıdır."

Kısacası: "İnsanlar arası iletişimi sağlayan en temel araçtır"

Bu dil, insanın zekasının gelişmeye başladığı sürecin başlangıcından itibaren öğrenilen dildir. İnsanın, dünyaya gözlerini açtığı an, "öğrenme süreci"nin başlangıcı; büyüdüğü

mekan ise, "dili öğrendiği alandır." Ki bu alan da "aile"dir. Ailede öğrenilen dil ise, "Anadil"dir.

"Anadilden" ne anlıyoruz?

Anadil, ailede anne veya aile bireyleri ile çocuk arasında konuşulan ve ilk iletişimi sağlayan dildir. Başka bir deyimle, "çocuğun en çok yüzyüze olduğu kişi olan annesinin konuştuğu ve kendisine aktardığı dil"dir.

İnsan zekasının en hızlı geliştiği ve öğrenim temelinin olduğu dönem, 0- 6 yaş arasıdır. Bazı verilere göre, bir çocuğun zeka gelişimi, normalinde 9 yaşına kadardır. 9 yaşına kadar zeka gelişimi ve öğren-

meyi bir arada yürüten çocuğun, bu yaştan sonraki dönemi "öğrenme süreci" olarak devam eder. 6 yaşında okula başlayan bir çocuğun bilgi birikimi, konuştuğu dilde somutlaşır. Böylelikle, bir bilgi birikimi ile okula başlamış olur. Bir çocuğun, okula başlamadan önce öğrendiği sözcük sayısı ise, 2500 ila 5000 arasındadır. (Gelişmiş ülkelerde bu sayı, daha da artmaktadır.) Çocuğun okul öncesi döneminde edindiği bu birikim, yeni bir gelişme dönemine başladığında, onun kullanacağı hammaddesidir, inşa edeceği binanın temelidir. Okula başladığında da, bu temele dayanılarak yetiştirilmesine ve gelişmesine yön verilir. Bu temel, "Konuştuğu dil" ile oluş-

maya başladığı içindir ki, anadil hayati öneme sahiptir.

Anadilin fonksiyonları nelerdir?

1- Anadil, her şeyden önce çocuğun sağlıklı bir kişilik ve şahsiyet kazanmasında önemli bir rol oynar, gelişmesini sağlar.

2- Anadil, algılamayı ve algılananları aktarmayı sağlar, çocuğun düşünce ve dünya görüşünü ifade edebilmesini mümkün kılar, yaşadığı ortamda bir yeri olduğuna dair güven kazanmada önemli bir rol oynar.

3- Anadil, çocukta toplumsal bilincin gelişmesini sağlar, toplumlar arası değişim ve farklılıkların taşıyıcılığını yapar, çocuğun toplumun çeşitli katmanlarını tanımasını ve her katmanın sahip olduğu değerlerinden örnekler almasını, aktif-ekin olmasını sağlar.

4- Anadil, aile ile aile dışı gruplar arasındaki sosyal ilişkilerin farklılığını ortaya koymada rol oynar, çocuğun farklı değer yargıları ve kültür yapılarından faydalanmasını, kendi bilgi birikiminden yararlanma ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunmasını sağlar, yeniliklere açılmasını ve kendisini yeniliklere göre geliştirmesini mümkün kılar.

Bu durum, özellikle çok kültürlü ve farklı uluslardan oluşan topluluklar için daha da geçerli. Zira çok ulus ve kültürlü bir arada barındıran Federal Almanya gibi ülkelerde çocuklar, anadillerinin ihmal edilmesi halinde, egemen dil ve kültürün etkisinde asimilasyona daha kolay uğrayabilir. Anadil de, kültür taşıyıcılığı ve bilgi aktarımı fonksiyonunu kaybedebilir. Sonuçta, aile ve çocuk arasında dil-kültür anlaşmazlığı başgö-

İnsan zekasının en hızlı geliştiği ve öğrenim temelinin olduğu dönem, 0- 6 yaş arasıdır. Bazı verilere göre, bir çocuğun zeka gelişimi, normalinde 9 yaşına kadardır. 9 yaşına kadar zeka gelişimi ve öğrenmeyi bir arada yürüten çocuğun, bu yaştan sonraki dönemi "öğrenme süreci" olarak devam eder. 6 yaşında okula başlayan bir çocuğun bilgi birikimi, konuştuğu dilde somutlaşır. Böylelikle, bir bilgi birikimi ile okula başlamış olur.

terir. İşte bu noktada anadilin önemi oldukça büyüktür.

5- Yine, ülke dışında yaşayan ve içinde bulunduğu ülkenin resmi dilinin egemenliğine yenik düşebilecek durumda olan çocuklar için anadil, çocuğun kişiliğini kazanmada, kimlik bilincini edinmede oynadığı önemli rol itibarıyla, onun ülkesi ile olan bağlarını da sağlıklı kılar. Dolayısıyla kendi kültüründen, gelenek ve göreneklerinden de soyutlanmasını önler. Böylelikle, ülkesine geri dönmesi halinde uyum sağlamada kolaylıklar sağlanmış olur.

İnsan kişiliğinin gelişmesinde böylesine etkin bir rol aynayan anadilin önemi bu nedenledir ki, bir dizi yasa -kanun-maddeleriyle belirlenmiş, tek tek ülkelerin kendi anayasalarında belirledikleri maddeler yetersiz görülerek, "Uluslararası Antlaşma"larla güvence altına alınmıştır. Bunlardan birçok ülkenin altına imza attığı:

"Birleşmiş Milletler - İnsan Hakları Beyannamesi"nde "Anadile"e ilişkin maddeler

- 6 Aralık 1966 tarihli Birleşmiş Milletler, Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi'nin, 27. Maddesi, B Fıkrası şöyle belirlenmiştir:

"Farklı etnik ve dini gruplar ile değişik dillere mensup azınlıklardan oluşan devletlerde, bu azınlıkların kendi kültürlerini geliştirme, dini ibadetlerini yerine getirme ve dillerini kullanma hakları vardır. Bu hakları ellerinden alınamaz."

Yine sözkonusu beyannamenin 15 Aralık 1960 tarihli 5. Maddesi'nin C Fıkrası'nı içeren "Anadil Eğitimi"ne ilişkin ek antlaşmada detaylı bir ifade kullanılarak, şöyle denmektedir:

"Bu antlaşmaya imza atan devletler, barındırdıkları azınlıklara tüm haklarını tanıyarak, onların kendi eğitimlerini ve dillerini geliştirmelerini sağlamakla, onların eğitim sorunlarını halletmekle yükümlüdürler."

Bunun hemen akabinde şöyle denmektedir:

"Ancak bu hak, azınlıkların içinde yaşadıkları ülkenin resmi veya ortak dilini konuşmalarına ve onların okullarına gitmelerine engel anlamına gelmez. Konuşulan resmi dil de, "Anadil" olarak dayatılamaz."

20.11.1959 tarihli Çocuk Hakları Mukavelesi'nin 7. Maddesi: "... Her çocuğun eğitim görmeye, kendisini yetiştirmeye ve toplumun yararlı bir ferdi olması için tüm olanaklardan yararlanmaya hakkı vardır. İlk eğitim yeri aile olduğuna göre, ailede konuşulan ve çocukla en yakın teması olan an-

nenin kullandığı dil anadildir. Anadilin geliştirilmesi, bunun yanı sıra yalnız çocuk değil; annenin de tüm olanaklardan yararlanması için çalışılmalıdır."

- 25 Temmuz 1977 tarihli Avrupa Birliği Konseyi'nin "Göçmen işçilerin çocuklarının okul-eğitim konumlarına ilişkin Yönetmeliğinin 3. Maddesi de şöyle der:

"Avrupa Birliği üyesi devletler, imza attıkları antlaşmalar gereğince, göçmen konumunda olan çocukların, anadillerini geliştirme ve ülkeleri hakkında gerekli sosyal bilgileri edinmeleri için olanak hazırlamak durumundadır."

Federal Almanya'nın aynı konudaki kanunları da şöyle belirlenmiş:

"Başkasının haklarını ihlal etmemek ve Anayasa'ya aykırı düşmemek kaydıyla, herkesin kendisini yetiştirmeye, anadil ve kültürünü geliştirmeye ve buna ilişkin olanaklardan yararlanmaya hakkı vardır." (Madde: 2)

"Herkes cinsiyet, dil, ırk, soy, dini inanç, siyasi düşünce ve benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." (Madde: 3.3)

Kanunlar, yasalar güzel de, uygulamalar nasıl? Neden bu yasalar Kürt çocukları için geçersiz?

Kuşkusuz, hangi ulustan olursa olsun buraya taşınan sorunlar, insanların geldiği ülkedeki konumla bağlantılıdır. Bu anlamda, bu yasaların neden Kürt çocukları için geçerli olmadığını ve Kürtçe anadil dersinin neden kabul edilmediğini

Türkiye'de Kürtçe üzerindeki baskı ve yasaklama politikası, "Şark Islahat Planı ve Takrir-i Sükun kanunları ile başlamıştır. Bu kanunla, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk Vatandaşı", konuşulan dilin de "Türkçe" olduğu belirtilerek, diğer diller yasaklanmıştır. Daha sonra da, 2932 sayılı yasa ve Anayasa'nın 42. maddesi ile getirilen yasaklamada şöyle der:

"... Türkçe'den başka hiç bir dil, eğitim öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarının anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez."

kavrayabilmek için, geldikleri ülkenin eğitim anlayışına bakmak gerek. Burada yaşamakta olan ve okula giden Kürt çocuklarının ezici çoğunluğunun, Türkiye'den (eldeki verilere göre, Türkiye'den gelen Kürtlerin sayısı 400 bini aşmaktadır) gelmiş olmaları nedeniyle, Türkiye'de uygulanmakta olan "Eğitim anlayışı ve sistemi" ile bağlantılıdır. Onun da ötesinde devlet politikasının, Türk olmayan diğer ulus ve azınlıklar konusundaki yaklaşımı ile bağlantılıdır.

Türk devletinin siyasi anlayışına göre, Türkiye'de "Kürt" diye bir halk yoktur, "Dağ Türkleri" vardır. Bunlara "Kürt" denilmektedir. "Kürtçe" diye bir dil de yoktur onlara göre. "Farsça'dan ve Türkçe'den alınan birkaç kelime ile oluşturulan bir diyalektir" onlarca. (Her ne kadar kısa bir süreden beri, Kürtlerin varlığından söz ediliyorsa da, dilleri konusunda aynı düşünce hakim.)

"Kürt" sözcüğü her bir sözlükte ayrı şekilde ifade edilmektedir. Ama 1966'da çıkarılan bir Türkçe sözlükte kullanılan bir ifade var ki, oldukça il-

ginçtir. "Kürt" sözcüğü şöyle açıklanıyor:

"Kürt, büyük bir kesimi Türklere dönüşmüş olup, dillerini değiştirerek bozuk bir Farsça ile konuşan, Türkiye, İran ve Irak'ta yaşayan bir topluluk." (Türkçe Sözlük, Ankara 1966, S. 481)

Büyük Türkçe Sözlük, sayfa 629'da, "Önasya'da yaşayan bir topluluk" olarak belirleniyor.

Türk Anayasası'nın eğitime ilişkin maddelerine bakılacak olursa:

Türkiye'de Kürtçe üzerindeki baskı ve yasaklama politikası, "Şark Islahat Planı ve Takrir-i Sükun kanunları ile başlamıştır. Bu kanunla, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk Vatandaşı", konuşulan dilin de "Türkçe" olduğu belirtilerek, diğer diller yasaklanmıştır. Daha sonra da, 2932 sayılı yasa ve Anayasa'nın 42. maddesi ile getirilen yasaklamada şöyle der:

"... Türkçe'den başka hiç bir dil, eğitim öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarının anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez."

Anayasa'nın 26. maddesi, 3. paragrafında da şöyle der: "Düncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplatılır."

28. madde şöyle başlar: Ba-

sın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak, izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Ama arkasında şunu ilave ediyor: "Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılamaz."

"Türkçe'den başka hiç bir dil. Türk vatandaşlarına -"anadil"- olarak öğretilemez!" ibaresi, kendini Türk olarak kabul eden ve Türk vatandaşlığını isteyerek kabul edenler için geçerli olabilir. Ama, 2932 sayılı yasa ile, Türkiye'de yaşayan herkese "Türk vatandaşlığı" dayatılırsa bu, insanları zorla "Türkleştirme" politikası olur. Bunun doğurduğu sonuçları bugün, tüm insanlık alemi görmektedir. Öyle ki, birkaç yıl öncesine kadar, "hain-terörist" veya "bölücü" olarak suçlanmaya yeterli görülen "Kürt" sözcüğünün kullanımı, bugün başta medya olmak üzere, birçok insanın gündemini oluşturur hale geldi.

Detaylarına inmeye gerek yok. Ama ne acıdır ki, devlet politikaları çok yanlış da olsa, devletlerarası ilişkilerde "çıkart" olayı ön plana alındığında aynı yanlışlar, Almanya gibi ülkelerde de uygulanabiliyor.

Şimdi "F. Almanya'da yaşayan Kürt çocuklarının eğitim sorunları"na bakalım:

F. Almanya'da yaşamakta olan birçok ulustan yabancı çocukların bir kesimi, anadil eğitimi görürken, birkaçı da bundan yoksun bırakılmaktadır. Bu uluslar; Kürtler, Ermeniler, Süryaniler, Basklar ve mülteci konumunda olan bazı uluslardan çocuklardır.

Yasalarda böyle bir koşul bulunmamakla beraber, burada okula alınan çocukların geldikleri ülkede konuşulan "resmi

dil" anadil olarak kabul ediliyor. Çocuğun evde konuştuğu anadili, kabul görmüyor. Çoğu pedegoglar, bunu bilmediği için, bocalayan ve bunalıma giren çocukların durumunu anlayamıyor, çocuklar bir müddet sonra ya "geri zekalı", ya da "problemlili" olarak algılanıyor. Bu durum, özellikle birinci kuşak çocuklarının okula başladıkları 1970'li yıllardan başlayarak, 80'li yılların sonlarına kadar oldukça egemendi. Bu sorunla en fazla karşı karşıya bulunan büyük grup, Kürt çocuklarıydı. "Öğrenme zorlukla-

ticesinde, ya bu okullara gönderilmekle ya da, bir meslek öğrenmede zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Oysa, eğitime ilişkin Türk Anayasası'nda'ki maddede "Türkçe'nin dışında başka bir dil kabul edilmezken, Alman Anayasası'nda, " F.Almanya'da oturmakta olan herkesin kendi anadilini ve istediği dili kullanma hakkı öngörü-lüyor. Ama görüyoruz ki, Türkiye'nin uluslararası anlaşmalara imza atan bir ülke olmasına rağmen uyguladığı bu inkar politikası, ne yazık ki F.Alman-

F. Almanya'da yaşamakta olan birçok ulustan yabancı çocukların bir kesimi, anadil eğitimi görürken, birkaçı da bundan yoksun bırakılmaktadır. Bu uluslar; Kürtler, Ermeniler, Süryaniler, Basklar ve mülteci konumunda olan bazı uluslardan çocuklardır. Yasalarda böyle bir koşul bulunmamakla beraber, burada okula alınan çocukların geldikleri ülkede konuşulan "resmi dil" anadil olarak kabul ediliyor. Çocuğun evde konuştuğu anadili, kabul görmüyor. Çoğu pedegoglar, bunu bilmediği için, bocalayan ve bunalıma giren çocukların durumunu anlayamıyor, çocuklar bir müddet sonra ya "geri zekalı", ya da "problemlili" olarak algılanıyor.

rı'nın olduğu ileri sürülen veya "problemlili" olarak görülen bu çocukların binlercesi, "Sonderschule" diye adlandırılan "Özürlü Çocuklar Okulları"na gönderildi, okuma ve meslek edinme şansları ellerinden alındı. Bu kesim bugün, ikinci kuşağın bir bölümünü oluşturuyor. Geldiğimiz süreçte de, yabancılar arasında bu tür okullara gönderilenlerin sayısının az olmasına karşın, politik nedenlerle yeni yeni F.Almanya'ya, aileleriyle birlikte veya tek başına gelen Kürt çocuklarının, Almanca bilmeyişleri, değil anadillerinin tanınması; kimliklerinin dahi kabul edilmeyiş ve bunun verdiği eziklikle entegre olmada çektikleri zorluklar ne-

ya'ya da yansımış durumda. Son zamanlarda iki Eyalette, "Kürtçe" anadil derslerinin yapılması kabul edildiyse de, bir dizi zorluklar çıkarılmaktadır.

F.Almanya Kürtçe anadil dersinin tanınmamasına şu gerekçeleri öne sürüyor:

1 - Kürtlerin bir ulus olarak Türkiye'de tanınmaması nedeniyle, böyle bir hakkın verilmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri bozar.

2- Geldikleri ülkenin resmi dili ile anadil hakkını kullanıyor. İkinci bir dilin "anadil" olarak uygulanması halinde, azınlık sayısını çoğaltacaktır. Bunun masraflarını karşılama

imkanları mevcut değil.

3- "Kürtçe" diye bir dil yoktur. Dialeklerden oluşan bir dildir. Bu anlamda da ders araç ve gereçleri, kitapları bulunmamaktadır.

4- "Kürtçe" için hazırlanmış ve hazırlanabilecek bir ders planı mevcut değil.

5- Kürtçe dersini verebilecek öğretmen yoktur.

6- Kürt çocuklarının büyük kesimi Almanya'da doğup büyüdüğü için, Kürtçe bilmiyorlar ve de öğrenmeye ihtiyaçları yoktur.

7- Kürtçe anadil dersinin verilmesi halinde; gerek veliler, gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler tehlike ve rizikoları göze almaya hazır değildir.

Alman makamlarınca sıralanan gerekçelerin doğruluk payı biraz var. Ama bu, tüm gerekçelerin haklılığını getirmez ve bir başlangıç için de engel teşkil etmez. Tabi ki, anadil derslerine başlandığında bazı zorluklar olacak, katılım başlangıçta az olabilecek. Zira çocuklarını Kürtçe anadil derslerine göndermeleri halinde bir çok veli, ellerindeki pasaportların alınmasından, Türkiye'ye gidip gelememekten ve ceza yemekten korku duymaktalar. Bu korku bile başlıbaşına bir "insan hakkı ihlali"dir, bir tehdittir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına gelince, kabul edilir gibi değil. Alınan kararlar vardır, imzalanmış uluslararası antlaşmalar vardır. Ülkelerin, imza attıkları bu antlaşmaları uygulama zorunluğu vardır. İmzalayıp da uygulamayanlar utansın. Kaldı ki, bazı formüller bulmak da mümkün. Örneğin: İsveç'te 1984 yılından beri, okullardaki Kürt çocukları, "Ülke dili dersi" adı altında anadil dersini görmekteler. Tür-

kiye-İsveç ilişkilerinin bu yüzden bozulduğu söylenemez.

Ders araç ve gereçlerin olmadığı gerekçesi ise, gerçek değil. Yıllar önce Türkçe derslerine başlandığında da, gerekli malzeme ve kitaplar yoktu. Ama tedarik etmek için maddi olanaklar verildi ve hala da veriliyor. Kaldı ki, gerek İsveç'teki Kürt eğitimcileri ve gerekse demokratik Kürt örgütleri tarafından hazırlanmış bir dizi kitap ve malzeme vardır. Ayrıca, Sovyetlerde (Rusya'da) ve Irak'taki Kürt okullarında yıllardır kullanılan malzemeler vardır.

Öğretmen yokluğu da gerçeğe uymuyor. Zira, halihazırda Alman okullarında çalışmakta olan ve Türkçe dersi vermekte olan onlarca Kürt pedegoglar vardır. Bunlar arasında Kürtçe'yi verebilecek konumda olanların sayısı az değildir. Bir kesiminin, riski göze alamayışı da doğrudur. Ancak, bir dilin resmi olarak tanınması, bu tür endişe ve engelleri de ortadan kaldırır. Kaldı ki, yıllarca diğer yabancı öğretmenleri yetiştirme kursları yapıldı. Ve hala da yapılmakta. Kürtçe ve Kürtler için de öğretmen yetiştirme olanakları neden olmasın? Bu olanaklar mevcuttur. Bu alanda yoğunlaşan sayılarca Kürt-Dilbilimcisi ve eğitimcisinin yanı sıra, Alman - Kürt Dilbilimcisi de vardır.

Bu esaslara dayanılarak Kürtçe anadil dersinin verilme-yişi, hem bir insan hakkı ihlali-dir, hem de ihlal edenleri desteklemedir. Anadilinden ve anadil dersinden yoksun kalmanın, onarılması güç olumsuzluklar doğurduğunu hepimiz biliyoruz.

Bir çocuğa, okul öncesi öğrendiklerinin dışında, algılayamadığı ve yorumlayamadığı ya-

bancı bir dilin dayatılması, biriktirdiği hazinenin kurutulması anlamına gelir. Bu ise, oldukça olumsuz sonuçlar doğurur. Yukarıda belirtilen fonksiyonların tersi bir sonuç yaratır.

Anadil, insanlar arası ilişkiyi, yakınlaşmayı, uyumu ve düşünce değiş-dokuşunu sağlayan en iyi araç olduğuna göre, bunun yok sayılması, onun insanlardan soyutlanmasına, uyumsuzluğa ve dolayısıyla bunalımlı bir kişiliğe bürünmesine neden olması demektir.

Anadilin tanınmaması veya yasaklanması beraberinde sadece bu sakıncaları getirmekle kalmaz; aynı zamanda, kendisine dayatılan egemen dil sahipleri ile uyumsuzlukları, karşılıklı güvensizliği ve sonuçta taraflar arası düşmanlığı da beraberinde getirir. Ki bu, burada - F.Almanya'da- da son zamanlarda iyice hissedilmeye başlandı. Türk - Kürt karşıtlığı, sürdürülen aynı politika ile burda da pekiştiriliyor. Kürtlerin tanınmayışı, Türkler arasındaki şövenist duyguları ve milliyetçiliği daha da güçlendiriyor.

Bugün, Almanya'da önce ulus olarak tanınmayan, sonra da anadil dersi hakkından yoksun bırakılan bu insanlar, aileleriyle de uyumsuzluğa giriyor, ailesine ve kültürüne yabancı düşüyor, kendisine güvenini kaybediyor. Böylelikle bunalımlı, kompleksli bir grup oluşmuş oluyor.

Bütün bu olumsuzluklara karşın ben, bir eğitimci olarak diyorum ki: Kürtçe anadil hakkı, hiç bir zaman çocukların geldikleri ülkenin resmi dilini öğrenme ve o dilde eğitim görme hakkına engel olarak görülmemelidir.

Ama, önce anadil hakkı tanınmalıdır!

Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları

Diğer Asya halkları gibi Kürt halkına ilişkin basılı *Kürdoloji* çalışmaları da önce Batılı ülkelerde başlıyor. Kürt toplumu da dahil Asya toplumlarını toptan işleyen *Seyhatnameler* ve diğer eserler bir yana; M. Garzoni'nin 1787'da Roma'da yayımladığı *Kürt Dilinin Grameri ve Sözlüğü* adlı dilbilimsel eser ilk basılı *Kürdoloji* çalışması kabul ediliyor. Bunu, aynı yıl içinde Çarlık Rusya'sında yayımlanan Pallas'ın *Tüm Diller ve Lehçelerin Karşılaştırmalı Sözlüğü* adlı eser izliyor. O tarihten sonra, gerek misyoner seyahatnameleri, gerekse bilimsel nitelikte çok sayıda eser yayımlanıyor. Kürt toplumunu işleyen tarihsel ve sosyolojik çalışmaların yanında; sözlük ve gramer türünde dilbilimsel eserler de önemli yer tutuyor.

M
e
h
m
e
t
B
a
y
r
a
k

İlk yazılı ürünleri 7. yüzyıla dayanan Kürdoloji çalışmalarını,

a-yazılı eserler,

b-basılı eserler olmak üzere ikiye ayırmak gerekiyor.

İslami etkenlerle matbaayı Batı toplumlarından yaklaşık 300 yıl gecikmeyle alan diğer Asya toplumları gibi Kürt toplumu da, sanatsal ve düşünsel ürünlerini geçtiğimiz yüzyıla kadar çoğunlukla yazılı olarak (eski deyişle istinsah yoluyla) veriyordu. Bu *elyazması* eserlerin Türkiye kütüphanelerindeki sayılarına ilişkin sağlıklı bir bilgi vermek mümkün değildir. Çünkü yakın dönemlerde başlatılan katalog çalışmalarında bu

eserler, ya görmezlikten gelinmiş ya da Farsça eserler içinde değerlendirilmiştir.

Bu nedenle, gerek doğrudan Kürtçe gerekse diğer dillerde üretilen Kürdoloji çalışmalarının sağlıklı bir katalogunun yapılması son derece önem taşımaktadır.

Bir örnek olarak, Şeref Han-ı Bidlisi'nin Farsça yazdığı ünlü Kürt tarihi *Şerefnameyi* verebiliriz. Şerefname'nin yakın tarihlere kadar yalnızca 3 yazma nüshası biliniyordu. Oysa bir kaç yıl önce Süleymaniye Kütüphanesi'nde yaptığım araştırmada; sadece bu kütüphanede 5 yazma nüshasını gördüm. Bunlardan biri Türkçe çeviri ola-

rak biliniyorsa da, tümünün Farsça nüsha olduğunu gördüm. Öte yandan, bunlardan başka Fatih Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emiri Kitapları bölümü) ve İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde (Muallim Cevdet koleksiyonu) iki Türkçe *çevri-yazma*'sı bulunuyor. Mehmet bin Ahmet Bey Mirza tarafından 1669 tarihinde Türkçe'ye aslına bağlı kalınarak çevrilmiş. 1681'de Şem'i tarafından yapılan Türkçe çevrinin bir nüshasının Belediye Kütüphanesi'nde, iki nüshasının da British Museum'da bulunduğunu ünlü Orientalist Babinger bildiriyor. Sözkonusu eserinin Atatürk'ün isteğiyle Süley-

man Savcı tarafından Latin harfleriyle yapılmış Türkçe bir çevirisi de, Diyarbakır Umumi Kütüphanesi ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi *Tercüme Eserler Bölümü*'ndedir. Bilindiği gibi, Mehmet Emin Bozarslan'ın geçtiğimiz yıllarda Türkiye'de yaptığı yayını, Kahire'deki Arapça basılı çevriden Türkçe'ye çevridir.

Görüldüğü gibi, Kürt tarihinin temel eserlerinden biri olan *Şerefname*'nin yazma nüshaları konusunda bile tam bir bilgi sahibi değiliz. Gerek bu ve benzeri tarih çalışmaları, gerekse sanatsal ve düşünsel diğer yazılı ürünler konusunda, gerek Kürdistan'daki özel kitaplıklarda, gerekse genel kitaplıklarda sağlıklı bir tarama ve katalog yapmaya büyük gereksinme vardır. (Sözgelimi Güner Sernikli adında bir halkbilimi araştırmacısının Hakkari bölgesinde, biri Kürtçe halk hekimliğine, diğerleri edebiyata ilişkin birçok yazma eser toplandığına tanık oldum. Belki de başka hiç bir yazma nüshası bulunmayan bu eserler, o kişi tarafından yayımlanmadığı takdirde kaybolup gidecektir. Bu nedenle hal-kin bu konuda duyarlı olması ayrı bir öneme sahiptir).

Batı'da Kürdoloji çalışmaları

Diğer Asya halkları gibi Kürt halkına ilişkin basılı *Kürdoloji* çalışmaları da önce Batılı ülkelerde başlıyor. Kürt toplumu da dahil Asya toplumlarını toptan işleyen *Seyhatnameler* ve diğer eserler bir yana; M. Garzoni'nin 1787'da Roma'da yayımladığı *Kürt Dilinin Grameri ve Sözlüğü* adlı dilbilimsel eser ilk basılı *Kürdoloji* çalışması kabul ediliyor. Bunu, aynı yıl içinde Çarlık

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Kürt yazarlar ve edebiyatçılar, ürünlerini çoğunlukla egemen-moda dillerle veriyorlardı. Bilim dili olarak genellikle Arapça, edebiyat dili olarak da Farsça tercih ediliyordu. Birden çok dilde eser vermek büyük yazar olmanın bir göstergesi olarak kabul ediliyordu.

Rusya'sında yayımlanan Palas'ın *Tüm Diller ve Lehçelerin Karşılaştırmalı Sözlüğü* adlı eser izliyor. O tarihten sonra, gerek misyoner seyahatnameleri, gerekse bilimsel nitelikte çok sayıda eser yayımlanıyor. Kürt toplumunu işleyen tarihsel ve sosyolojik çalışmaların yanında; sözlük ve gramer türünde dilbilimsel eserler de önemli yer tutuyor.

Salt *Kürdistan'a ve Mezopotamya'ya İlişkin Batılı Seyahatnameler* konusunda yaptığım bir bibliyografya çalışmasında; büyük bölümü 2 ciltlik olmak üzere İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Rusça dillerinde 150 dolayında eser belirlediğimi söylersem, bu konuda bir fikir vermiş olurum. (Batı'daki Kürdoloji çalışmaları için bkz. Rohat, *Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi*; KOMKAR yay. 1987)

Osmanlı döneminde Kürdoloji çalışmaları

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Kürt yazarlar ve edebiyatçılar, ürünlerini çoğunlukla **egemen-moda dillerle** veriyorlardı. Bilim dili olarak genellikle Arapça, edebiyat dili olarak da Farsça tercih ediliyordu. Birden çok dilde eser vermek **büyük yazar olmanın bir göstergesi** olarak kabul ediliyordu. Bundan dolayıdır ki, Osmanlı Divan Edebiyatı'nın en büyük ustaları kabul edilen 16. yüzyıl şair ve yazarlarından *Kürt kökenli Güney Mezopotamyalı Fuzûlî*, 17. yüzyıl şairlerinden *Kürt kökenli Erzurumlu Nef'â*, aynı yüzyılda yaşayıp 18. yüzyılın başlarında ölen *Kürt kökenli Urfalı (Ruha) Nêbi*; eserlerini **Kürtçe** yerine **egemen-moda diller** olan *Osmanlıca, Farsça ya da Arapça* olarak vermişlerdir. Fuzulî'nin *Osmanlıca, Farsça ve Arapça* divanları; Nef'î'nin *Osmanlıca ve Farsça* divanları vardır.

Yine 16. yüzyılda yaşamış *Bitlisli Kürt şair Şükri-i Kürdistanî* nin *Kürtçe*'den başka *Osmanlıca, Farsça, Arapça, Ermenice ve Hindçe* gibi 6 dilde gazel söylediği bilinmektedir. Salt *Diyarbakir ve Yöresi Şairleri* üstüne *Tezkire-i Şuara-yı Amid* adlı bir çalışma yapan Kürt edebiyat tarihçisi Ali Emiri, sözkonusu eserinde 250 dolayında Kürt kökenli şaire yer verir ki, bunların tamamına yakını da **egemen-moda dillerle** eser vermişlerdir.

Tüm bu moda kültür politikalarının etkisine rağmen, 10. yüzyıldan başlayarak zengin bir **Kürt Edebiyatı** da yaratılmıştır. (Bu konularda bkz. Prof. Dr. Qanadê Kurdo, *Tarixia Edebyata Kurdi*, Öz-Ge yay. Ank. 1992)

Osmanlı döneminde basılı Kürdoloji eserleri

Osmanlı döneminde basılan ilk Kürdoloji çalışmalarından biri, Yusuf Ziyaeddin Paşa Halidi'nin *El-Hediyye'l-Hamidiyye fi'l-Lugati'l-Kurdiyye* (İst. 1894-95) adlı sözlüğüdür. Bunu Mele Ehmedê Xasi'nin *Mewludu'n-Nebiyi'l-Qureysi*'si izliyor (Diyarbakir, 1899). 1909 yılında İstanbul'da Kürt dilcisi Mutki'li Halil Hayali Bey tarafından *Elifbayê Kurmancî* (Kürtçe Alfabe) ve *Kürdçe Sarf u Nahive* (Kürt Dilinin Grameri) yayımlanıyor.

Bu aşamada, gerek Arap alfabesi, gerekse Ermeni ve Süryanî alfabeleriyle yayımlanan kimi Kürdoloji çalışmasının yanısıra yine Arap alfabesiyle *Ahmedê Xani*'nin ünlü *Memû Zin* mesnevisi (İst. 1919); *Mela Ciziri Divanı* (İst. 1921); *Kürd Talebe Hevi Cemiyeti* tarafından *Hinkerê Zımanê Kurdî* Kürtçe Öğrenmek İsteyenler İçin Dil Rehberi (İst. 1921) ve Emin Feyzi Beg'in *Encumen-i Ediban*/ Kürt Şairleri Antolojisi (İst. 1923) adlı eserleri yayımlanır. (Başta *İncil ve Kitab-ı Mukaddes*'in Kürtçe yayınları ve başkaca dinsel kitapların Kürtçe baskıları da olmak üzere bu döneme ilişkin basılı Kürdoloji eserler için bkz. Mehmet Malmisanlı, *Osmanlı Döneminde Yazılan ve Basılan Kürtçe Eserler Üzerine*, Tarih ve toplum Dergisi, Sayı: 54-55/ 1985).

Kürdoloji yayınlarında II. Meşrutiyet dönemeci

Uzun bir mücadele döneminden sonra Kürt aydınlanma hareketinin katkısıyla ger-

çekleştirilen II. Meşrutiyet Devrimi'yle ilk kez Kürt halkı, demokratik örgütlenme ve ifade olanaklarına kavuşuyordu. *Diyarbakir*'deki *Osmanlı-Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin kurucusu olarak başlangıçta Kürt aydınlanmasına katılan Ziya Gökalp; II. Meşrutiyet'in coşkulu havasında söz konusu örgüt adına kaleme aldığı ve Diyarbakir'da yayımlanan *Peyam* gazetesinde yer alan (1909) bir yazısında şunları söylüyordu:

Kürtler'in yalnız bir derdi vardır, o da cehalettir. Bu derdin dermanı okumak, yazmak ve dünyayı öğrenmektir. Bundan böyle Kürtçe kitaplar yazılacak, Kürtçe gazeteler neşrolunacak. Mekteplerde Kürt lisanıyla ilim ve maarifet öğrenilecek. o zaman Kürtler de zengin olacaklar, bahtiyar olacaklar. İyi yaşamak usulüne ağıh olacaklardır (agy, s.62)

Bu sözler; aslında II. Meşrutiyet Devrimini yaratan aydınların içine girdikleri umutlu ortamı yansıtmaları açısından önemlidir, yoksa Kürt örgütlenmesi de Kürt yayıncılığı da ondan önce başlamıştır zaten. Ancak II. Meşrutiyet Devrimi'nin, gerek demokratik Kürt örgütlenmesinde, gerekse Kürt yayıncılığında bir itme görevi yaptığı ve bir dönemeç oluşturduğu açıktır.

O güne kadar illegal faaliyet yürüten Kürt millicileri, 1908 Meşrutiyetinden başlayarak Kemalist Cumhuriyet'e gelinceye kadar 20 dolayında demokratik Kürt örgütü kurmuşlardır. Bu örgütler arasında *Kürt Millet Fırkası* ve *Kürt Demokrat Fırkası* gibi siyasal partiler; *Kürt Talebe Hêvi Cemiyeti* gibi gençlik örgütleri ve *Kürt Kadınlar Teali Cemiyeti* gibi kadın örgütleri de bulun-

maktadır.

Öte yandan, 1898'de Kahire'de ve daha sonra Avrupa'da ilk Kürt kimlikli gazete *Kürdistan*'ı çıkaran Kürt aydınları; II. Meşrutiyet'in göreceli özgürlüğü ortamında arka arkaya 15 dolayında gazete ve dergi çıkarıyorlar. Bu periyodik yayınları şöyle sıralayabiliriz:

1908'de İstanbul'da; *Şark ve Kürdistan*, *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*, *Kürdistan ve Serbesti* gazeteleri.

1909'da İstanbul'da; *Diyarbakir*'de *Amid*, *Amid-i Sevdâ* ve *Peyman* gazeteleri.

1913'de İstanbul'da; *Yekbûn*, *Rojî Kurd* ve *Hetawî Kurd* dergileri.

1918'de - beş yıllık savaş sürecinden sonra- İstanbul'da *Jin* dergisi.

1919'da İstanbul'da *Jin* gazetesi ve *Kürdistan* dergisi.

1923'de- üç yıllık savaş sürecinden sonra - Siverek'te *İrfan* gazetesi.

Kemalist Cumhuriyet: Kürt yayıncılığında gerileşme süreci

1923'de Lozan Anlaşması ile birlikte *Kürdistan*, ülkesi ve milletiyle birlikte fiilen ve resmen dörde bölünüyor. Kemalist yönetim, Kürdistan'a özerklik ve Türkler'le Kürtler'in siyasal, sosyal ve kültürel yaşamda eşit olmalarına ilişkin vaatlerini unutmuş; 1925 Kürt Ulusal Direnme Hareketi'nin bastırmasıyla birlikte tek tip toplum yaratma yönündeki gizli amacını açık biçimde ortaya koymuştur: *Kürt kimliği baskı ve zor yöntemleriyle yokedilecek ve devlet eliyle bir Türk Milleti yaratılacaktır.* Bu amaçla, sorun askere havale

edilir ve Kürdistan'ı sömürgeleştirmeyi amaçlayan **Şark Islahat Planı** 1925'ten itibaren yürürlüğe konur.

Bu Plan'la birlikte demokratik Kürt örgütlenmesi ve Kürt yayıncılığı yasaklanır. Yasal yayın yapma olanakları kalmayan Kürt millicileri, 1929-30 yıllarının Ağrı isyanı'ndaki Ağrı örneğinde olduğu gibi ya dağda ya da Kürdistan'ın öteki parçalarında gazete ve dergi çıkarmak durumunda kalmışlardır.

Şark Islahat Planı'nda Kuzey Kürdistan Fırat'ın Batısı ve Fırat'ın Doğusu olmak üzere ikiye ayrılmış ve Fırat'ın batısı başta olmak üzere Kürtçe eğitim ve yazılı yayın yapmak bir yana, Kürtçe konuşulması bile yasaklanmıştır. Söz konusu gizli Plan'ın 14. Maddesi şöyledir:

...Malatya, Elaziz, Diyarbakir, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erçiş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Ovacık, Hısnımansur (Adıyaman), Besni, Argâ (Arguvan), Hekimhan, Birecik, Çermik, vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kurum ve kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe'den başka dil kullananlar, hükümetin ve belediyenin emirlerine karşı gelmekle suçlanırlar ve cezalandırılırlar.

Söz konusu Plan'ın 17. maddesi ise şöyledir:

Fırat'ın batısındaki vilayetlerimizin bazı bölümlerinde dağınık biçimde yerleşmiş olan Kürtler'in, Kürtçe konuşmaları mutlaka yasaklanmalı ve kız okullarına önem verilerek kadınların Türkçe konuşmaları sağlanmalıdır. (Bkz. M. Bayrak, **Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri**, Öz-Ge

yay. Ank. 1993)

Bu tarihten sonra, Kürt yayıncılığı bütünüyle yasaklanmış, demokrasi söylemlerinin yaygınlaştığı 1948'den sonraki kimi girişimler de uzun erimli olmamıştır. **Musa Anter** ve arkadaşlarının 1948'de İstanbul'da Türkçe olarak çıkarmaya çalıştıkları **Dicle Kaynağı** gazetesi ile 1950'de yine İstanbul'da Türkçe olarak çıkarmaya çalıştıkları **ŞarkMecmuası** uzun erimli olmamış ve yasaklanmıştır. Aynı tarihte **Dr. Yusuf Azizoglu** ile **Av. Mustafa Remzi Bucak** ve arkadaşlarının yine İstanbul'da ve Türkçe olarak çıkarmaya çalıştıkları **Şarkın Sesi** gazetesi de aynı sonuçla karşılaşmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Yönetimi sonrasında oluşturulan 1961 Anayasa'sının özgürlükçü söylemine koşut olarak Kürt aydınları yeniden yayın çabalarına girişiyorlar. Bu aşamada, aralarında **Edip Karahan**, **Dr. Sait Kırmızıtoprak**, **Musa Anter**'in de bulunduğu bir grup Kürt aydını İstanbul'da **Dicle-Fırat** gazetesini çıkarmaya başlıyorlar, ancak 1963'de bu gazete de yayınına son vermek zorunda kalıyor. Çünkü gazete yazarlarının büyük bölümü, 1959'daki Kürt tevkifatında olduğu gibi tutuklanıyor.

1963 yılı içinde kimi Kürt aydınlarının Türkçe - Kürtçe olarak yine İstanbul'da çıkarmaya çalıştıkları **Deng** dergisi, ancak 2 sayı çıkabilir. Aynı yıl içinde ve aynı yerde çıkarılmaya çalışılan **Roja Newe** gazetesi ise ancak 1 sayı çıkabilir.

1965'te **Kemal Burkay** ile kimi arkadaşlarının Elazığ'da çıkardıkları **Çıra** dergisi ile 1966'da Ankara'da çıkardıkları **Yeni Akış** dergisi de uzun ömürlü olmaz ve herbiri birkaç sayı kalır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu aşamada Kürt yayıncılığını önlemek için yeni bir Karaname çıkarır. 14 Şubat 1967 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6/7635 sayılı Karanamede şöyle denilmektedir: *Yayın, plak gibi her ne şekilde olursa olsun yabancı menşeli Kürt dili ile yazılmış her türlü malzemenin Türkiye'ye girmesi ve dağıtılması yasaktır* (Bkz. Le Monde Diplomatique, **Kürtler/ Devletler Bir Ulusun Bahtsızlığı Kürtler Üzerine Tarih ve Folklor Yazıları** içinde, Öz-Ge yay. 1991)

1960 Darbesi Lideri General Cemal Gürsel'in aynı dönemlerde Stockholm'de yayımlanan Dagens Nyheter gazetesinde çıkan şu demeci de, Kürtler'e bakışını yalın bir biçimde yansıtmaktadır: *Eğer, ıslah kabul etmez Türk dağ halkı (yani Kürtler) uslu durmaz ise; Ordu kasaba ve köylerini bombardıman etmekte ve yıkmakta asla tereddüt etmeyecektir. O kadar çok kan dökülecek ki, kendileri ve ülkeleri boğulacaktır.* (age. s. 57)

Yaklaşım bu olunca bu tarihten sonraki Kürt kimlikli dergi ve gazete girişimleri de uzun ömürlü olmaz ve sınırlı kalır. 1968'de Ankara'da çıkarılan **Hınıs'tan Sesler**, 1969'da İstanbul'da çıkarılan **Karakoçan**, 1969'da Ankara'da çıkarılan **Diriliş/ Mardin'in Sesi**, aynı tarihlerde Tunceli'de çıkarılan **Ezilenler** ile 1969'da İstanbul'da çıkarılan **Doğu** adlı dergileri burada anmamız gerekiyor. Kürt ayrı örgütlenmesini simgeleyen **Devrimci Doğu Kültür Ocakları Haber Bülteni**, aynı zamanda geniş bir yurtsever kesimi içinde barındırma özelliğini taşıyor. 1970'deki Askeri Cunta, bu defa daha yaygın biçimde Kürt yayıncılığını yü-

rüten aydınları çeşitli biçimlerde etkisizleştirmeye yönelir. En etkili yöntem, kuşkusuz toplu tutuklamalardır. Öyle yapılır ve Kürt aydınlarının büyük çoğunluğu tutuklanır, bir bölümüyle yurtdışına çıkmak zorunda kalır.

Türkiye'de Kürt yayıncılığında bir dönemeç: Özgürlük Yolu ve Komal Yayınları ile Mehmet Emin Bozarslan'ın çalışmaları

1960'lı yıllarda **Hamreş Reşo** ve kimi arkadaşlarının, Avrupa'daki sınırlı yayın çabalarının ardından Almanya'da çıkarılmaya başlanan **Ronahi** yayınları, 1970'li yıllarda Türkiye'deki Kürt yayıncılığına yeni bir temel oluşturur. **Kemal Burkay** ve kimi arkadaşlarının burada başlatıkları yayın faaliyeti, Burkay'ın 1974'te Türkiye'ye dönüşüyle yeni bir ivme kazanır. Haziran 1975'ten başlayarak **Özgürlük Yolu** Ankara'da yayın hayatına girer ve Cumhuriyet dönemi Kürt yayıncılığında bir rekor kırarak 1979 yılına kadar toplam 44 sayı çıkar. Buna, 1977 yılında Kürtçe-Türkçe olarak 15 günde bir çıkan **Roja Welat** gazetesi eşlik eder ve yurtdışındaki yayınıyla birlikte toplam 38 sayıya ulaşır. Bu dergi ve gazeteye, aynı yıllar içinde bir dizi kitap da eşlik eder. Bunlardan bir bölümü, Almanya'daki **Ronahi** yayınlarının yeni basımları, bir bölümü yeni yayınlardır.

1976 yılında yayına başlayan **Rızgari** dergisi ise, Türkiye'deki yayınına 1979 yılına kadar toplam 9 sayı çıkar; bu tarihler arasında 10 adet de ek verir. Aynı dergi, yayınına

1960'lı yıllarda **Hamreş Reşo** ve kimi arkadaşlarının, Avrupa'daki sınırlı yayın çabalarının ardından Almanya'da çıkarılmaya başlanan **Ronahi** yayınları, 1970'li yıllarda Türkiye'deki Kürt yayıncılığına yeni bir temel oluşturur. **Kemal Burkay** ve kimi arkadaşlarının burada başlatıkları yayın faaliyeti, Burkay'ın 1974'te Türkiye'ye dönüşüyle yeni bir ivme kazanır. Haziran 1975'ten başlayarak **Özgürlük Yolu** Ankara'da yayın hayatına girer ve Cumhuriyet dönemi Kürt yayıncılığında bir rekor kırarak 1979 yılına kadar toplam 44 sayı çıkar. Buna, 1977 yılında Kürtçe-Türkçe olarak 15 günde bir çıkan **Roja Welat** gazetesi eşlik eder ve yurtdışındaki yayınıyla birlikte toplam 38 sayıya ulaşır. Bu dergi ve gazeteye, aynı yıllar içinde bir dizi kitap da eşlik eder. Bunlardan bir bölümü, Almanya'daki **Ronahi** yayınlarının yeni basımları, bir bölümü yeni yayınlardır.

1980 Cuntasından sonra yurtdışında devam eder. **Rızgari** Dergisine bir dizi kitap da Komal yayınları adıyla eşlik eder. Bunlardan birkaçı, **Ronahi**'nin Almanya'daki yayınlarının yeni basımları, çoğunluğu **İsmail Beşikçi**'nin olmak üzere bir bölümü de yeni yayınlardır.

Bunlara, belli bir kitle tabanına hitabeden yayınlar olarak 1978 yılı içinde toplam 12 sayı çıkan **Devrimci Demokrat Gençlik** dergisi ile toplam 4 sayı çıkan Kürtçe **Tirêj** dergisini de eklememiz gerekiyor. (1908-1990 yılları arasında Türkiye ve Kuzey Kürdistan'daki Kürt gazeteciliği konusunda bkz. Malmisanij - M Lewendi, *Lî Kurdîstana Bakur û Lî Tîrkiye Rojnamegeriya*

Kurdî, Öz-Ge yay. Ank. 1992) 1980 sonrası Kürt süreli yayıncılığı ile Kürt müzik yayıncılığı ayrı bir çalışmanın konusudur.

1934'te Erivan'da gerçekleştirilen **Birinci Kürdoloji Kongresi**, kürdoloji biliminde olduğu kadar Kürt yayıncılığında da bir dönemeç oluşturur. Bu Kongreyi ve Sovyetler'deki kültürel gelişmeyi yakından izleyen sömürgeci devletler; gizli belgelerinde, bu kongreyi iç işlerine bir karışma olarak görürler. Sovyet topluluğu içinde yer alan diğer halklar gibi Kürt halkı da, gerek eğitim gerekse kültür alanında önemli bir atılım gerçekleştirmiş ve önemli bir yayın kapasitesine ulaşmıştır. Bu ülkede, kitap ve bilimsel makale boyutunda beş bine ya-

1946 yılında İran'ın Kürt kesiminde kurulan Mahabat Kürt cumhuriyeti, bir yıllık kısa varlığı sırasında okul açmak, Kürt dili ile okul kitapları ve dergileri yaymak gibi, özellikle kültür alanında büyük başarılar elde etmişti.

kın eser verildiği tahmin edilmektedir.

1946 yılında İran'ın Kürt kesiminde kurulan Mahabat Kürt cumhuriyeti, bir yıllık kısa varlığı sırasında okul açmak, Kürt dili ile okul kitapları ve dergileri yaymak gibi, özellikle kültür alanında büyük başarılar elde etmişti. 1960'lı yılların sonlarında Irak Kürdistanı'nda elde edilen kültürel haklar ise, özellikle bu ülkedeki Kürt toplumunun kültürel gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Tüm bu yayınların Türkiye'ye girmemesi için Türk Hükümetleri, askeri yönetim dönemleri başta olmak üzere çeşitli Kararnameler çıkarmış ve etkileşimi önlemeye çalışmıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt aydınları susturulurken; bunların yerine -sözde- asker/yazarlar konuşmaya başlamıştır. 1927'den itibaren açığa başlatılan *Türkleştirme* planına eşlik eden bu yayınlardan bazıları şöyle:

Süleyman Sabri Paşa, *Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tezbeuat*, 1928

Albay M. Rıza, *Benlik ve Dilbirliğimiz*, 1933

Jand. Umum Kumandanlığı, *Dersim*, (tarihsiz, 1935-36 yılları olabilir)

Kurmay Bnb. Burhan Özkök, *Osmanlı Devrinde Dersim İsyanları*, 1937

Ty. Yzb. Fahri Uçantürk, *1930 Yılı Ağrı Harekatına Ka-*

raköse'den Bir Bakış (148 Nolu Askeri Mecmua Eki)

General kazım Orbay, *Şark İsyanları ve Bu İsyanlardan Alınacak Dersler*

Em. Yrb. Kadri Kemal Kop, *Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu*, 2. bas. 1982

Em. Kur. Alb. Reşat Hallı, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar*, 1972 (Genelkurmay Harp Tarihi Dairesince yayımlanan bu kitap, yine Genelkurmay'ca toplatıldı)

Ask. Dr. Mehmet Çapar, *Doğu'daki Aşiretlerin Türklüğü*, 1972

Ask. Dr. Mehmet Çapar, *Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm*, 1972

General Kenan Esengin, *Milli Mücadelede Hıyanet Yansı*, 1969

General Kenan Esengin, *Kürtçülük Sorunu*, 1976

Ask. Dr. İbrahim Etem Gürsel, *Kürtçülük Gerçeği*, 1977

Em. Tümğ. Abdullah Kulloğlu, *Bölücü Davranışlar ve Türk Devleti*, 1981

Em. Kur. Alb. Sadi Koçaş, *Kürtlerin Kökeni ve Doğu Anadolu Gerçeği*, 1990

Kürtler'le ilgili kitap yayımlayıp burda adını andığımız ya da unuttuğumuz Kemalist asker-yazarlara, son 20-30 yıllık süreçte katılan çoğu prof unvanlı şu sivil- yazarları da eklememiz gerekiyor, *Hasan Reşit Tankut, Şükrü Kaya Seferoğlu, Kemal Türköz, İsmet Parmak-*

sızoğlu, M. Fahrettin Kırzioğlu, Mehmet Eröz, Aydın Tane-ri, Tuncer Gülensoy, M. Salih San, Edip Yavuz, M. Şerif Fırat, Ş Ahmet Arvasi, Kazım Mirşan, Abdülhaluk Çay, Orhan Türkdoğan, Yaşar Kalafat, Akdok Kaşgarlı, İsmet Alparslan, ve Hayri Başbuğ

Aşağıdaki Türkiye'de Kürdoloji Yayınları bölümünde, anılan bu ve öteki yazarların 60 dolayında eserinin bir dökümünü de bulacaksınız.

Uluslararası anlaşma ve sözleşmeler karşısında Kürt kültürünün durumu

Türkiye Anayasasının 90. Maddesi uyarınca Türkiye'nin imzacılarından olduğu tüm uluslararası anlaşma ve sözleşmeler kanun niteliğindedir ve bağlayıcıdır.

Türkiye'nin imzacılarından bulunduğu **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Sonuç Belgesi**'nde şöyle deniyor:

...Taraflar ırk, cins, dil ayrımı gözetmeksizin, din ve inanç özgürlüklerini de içeren temel insan hak ve özgürlüklerine saygılı olduklarını belirtirler.

Taraflar ülkeler kendi toprakları üzerinde yaşayan ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dinsel benliklerini korumak ve gelişimini sağlamak için gerekli koşulları yaratır; sözkonusu hakların özgürce kullanılması hakkına saygılı davranır ve diğerleriyle (Öteki dil, kültür ve dinler) eşit düzeye gelmesi için çaba harcar.

Bilgi Alış-Verişi ve Kültür arabaşlığı altındaki bölümde ise şöyle deniyor:

Taraflar ülkeler, ulusal azınlık

mensuplarına veya sınırları içerisinde var olan bölgesel kültürlerden olanlara, kendi kültürleri üzerine ders yaptırır veya yapılmasını sağlar. Bu aynı zamanda anne ve babanın çocuklarına dilleri, dinleri ve kültürel benlikleri hakkında bilgi vermeyi de içerir.

Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü en temel insan haklarından. Bu kavram, yazılı hukuku aşan bir anlam taşır. İnsan hakları evrenseldir ve yasaların ya da yazılı hukukun tanıyıp düzenlediği haklarla sınırlı tutulamaz. Yalnızca var olanı değil, olması gerekeni de kapsar. Kaldı ki yukarıda da örneklediği gibi Türkiye, yasaları ve uygulamalarıyla taraf olduğu uluslararası hukuka da uymaktadır.

Bu arada vurgulanması gerekir ki, insanlığın ulaştığı belli bir aşamada "insan" niteliği dolayısıyla tüm insanlara tanınması gereken hak ve özgürlükler, insan haklarıdır. Dolayısıyla anayasaların ve yasaların içermediği ya da yasakladığı haklar da insan haklarından. Bu arada vurgulanması gerekir ki, insanlığın ulaştığı belli bir aşamada "insan" niteliği dolayısıyla tüm insanlara tanınması gereken hak ve özgürlükler, insan haklarıdır. Dolayısıyla anayasaların ve yasaların içermediği ya da yasakladığı haklar da insan haklarından.

Günümüzde Varsova Paketi'nin ve NATO'nun yerini almaya aday görünen ve tüm Avrupa ile Kuzey Amerika'yı siyasal planda kucaklamayı hedefleyen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'in Kobenhag'da yapılan 2. insanı Boyut Toplantısı'nda da bu konuda önemli kararlar alındı.

Bakınız, AGİK'in Kobenhag toplantısında yayımlanan Sonuç Bildirisi'nin 30. maddesinde, azınlıklar sorununa ilişkin ilkesel tutum nasıl belirleniyor: "Taraf ülkeler, ulusal azınlıkları ilgilendiren sorunların yeterli çözümünün ancak hukukun üstünlüğüne ve bağımsız bir yargılama sistemine dayanan demokratik politik bir

çerçevede mümkün olacağını kabul ederler. Bu çerçevede insan haklarına ve temel özgürlüklere tam bir saygıyı, tüm yurttaşlar için eşit hakları ve statüyü, tüm meşru çıkarlarını ve isteklerini özgürce ifade etmeyi, politik çoğulculuğu, sosyal toleransı ve hükümet gücünün kötüye kullanılmasına yol vermeyecek yasal kuralları geçerli kılmayı garanti eder."

Daha sonraki bölümlerde, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin hakları oldukça detaylandırılarak ele alınıyor. Birkaç örneği birlikte izleyelim:

"Madde 32:.. Ulusal azınlıklara mensup olanlar, kendi iradelerine aykırı olarak herhangi bir asimile girişimine muhatap olmadan, kendi etnik kültürel, dilsel veya dinsel kimliklerini özgürce ifade etmek, koruma ve geliştirme, yine kendi kültürlerini koruma ve çok yönlü geliştirme hakkına sahiptirler. Onlar özellikle:

-Kendi anadillerini özel ve aynı zamanda kamu yaşamında özgürce kullanmak.

-Kendi eğitim, kültür, dini kurumlarını, örgütlerini ve derneklerini kurmak ve geliştirmek.

-Kendi aralarında ve kendi ülkelerinde serbestçe ilişkiler kurmak ve aynı ilişkileri, sınırları ötesinde aynı etnik ve ulusal kökeni, kültür mirasını veya dinsel inancını paylaştıkları başka devletlerin yurttaşları ile de kurabilmek hakkına sahiptirler."

Madde 33: Taraf ülkeler kendi toprakları üzerindeki ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini koruyacak ve bu kimliğin gelişmesi için uygun koşullar yaratacaklardır.

Sonuç Bildirisi'nin 54.

maddesinde de, ulusal azınlıkların kendi anadillerinde eğitim hakkına yer veriliyor ve eğitim kurumlarında edebiyat ve tarih öğretiminin, aynı zamanda ulusal azınlıkların tarih ve kültürünü içermesi gerektiği belirtiliyor.

Yine Türkiye açısından bağlayıcı olan Paris Şartı'nda düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğü konusunda şu kararlar yer almaktadır:

Her ferdin düşünce, vicdan ve din ya da inanç özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, dernek kurma ve sükunu bozmayan bir şekilde toplanma özgürlüğüne, yer değiştirme özgürlüğüne hakkı olduğunu ve hiç kimsenin keyfi bir şekilde tutulamayacağını ya da tutuklanamayacağını, işkence ya da zalimane, insana yaraşmayan ya da insanı alçaltan bir mumameleye ya da cezalandırmaya tabi tutulamayacağını, keza herkesin haklarını bilmeye ve haklarına dayanarak hareket etmeye; hür ve adil seçimlere iştirak etmeye, bir suçla itham edildiğinde adil ve aleni bir şekilde yargılanmaya, tek başına ya da ortaklaşa mal ve mülk sahibi olmaya ve bireysel girişimlerde bulunmaya, iktisadi toplumsal ve kültürel haklardan yararlanmaya hakkı olduğunu hiçbir ayırım yapmaksızın teyid ederiz.

Bir ulus içindeki azınlıkların soy, kültür, dil ve din yönünden sahip oldukları kimliğin korunacağını ve azınlıklara mensup kişilerin hiçbir ayırım yapılmaksızın kanun önünde tam bir eşitlik, işbu kimliği serbestce ifade etmek, korumak ve geliştirmek hakkına sahip olduklarını teyid ederiz.

Haklarının herhangi bir şekilde ihlali karşısında herkesin ulusal ya da uluslararası

Araştırma-Inceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

her türlü etkin çarelere başvurulabilmesini sağlayacağız.

Türkiye'de Kürdoloji Çalışmaları:

Ekonomik inceleme ve araştırmalar

Ahmet Özer, *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*, Boyut yay. İst. 1990

Ahmet Özer, *Güneydoğu Anadolu ve GAP Gerçeği*, Damar yay. Ank. 1990

Mustafa Sönmez, *Doğu Anadolu'nun Hikayesi/ Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Arkadaş yay. Ank. 1990

Murat Şeker, *Güneydoğu Anadolu Projesi*, V yay. Ank. 1987

Mirzali Çimen, *Dünü ve Bugünüyle Gerikalmışlık Sorunu*, Öz-Ge yay. Ank. 1991

Ömer Tuku, *Kürdistan'da Türk Endüstrisi/ Gelişim ve Sömürü*, Doz yay. İst. 1991

A. Can, *Türkiye'nin Toplumsal Maddi Gerçeği ve Devrimci Strateji*, Varyos yay. İst. 1991

Osman Aytar, *Kürdün "Makûs Talih'i" ve "Güneydoğu" Anadolu Projesi* (Sorunlar ve Gerçekler), Medya Güneşi yay. İst. 1991

Tarihi ve politik - sosyolojik inceleme ve araştırmalar

Beşikçi'nin yayınları

Devletlerarası Sömürge Kürdistan, Alan yay. İst. 1990

Bilim-Resmi İdeoloji- Devlet-Demokrasi ve Kürt Sorunu, Alan yay. İst. 1990

Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi, Belge yay. İst. 1990

Orgeneral Mustafa Muğlalı Olayı / Otuzüç Kurşun, Belge yay. İst. 1991

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın

Programı (1931) ve Kürt Sorunu, Belge yay. İst. 1991

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu, Yurt yay. Ank. 1991

Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu, Melsa yay. İst. 1990

Ortadoğu'da devlet Terörü, Yurt yay. Ank. 1991,

Kürt Aydını Üzerine Düşünceler, Yurt yay. Ank. 1991

UNESCO'ya Mektup Yurt yay. Ank. 1991

Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri, Yurt yay. Ank. 1992

PKK Üzerine Düşünceler/Özgürlüğün Bedeli, Melsa yay. ist. 1992

Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, Yurt yay. Ank. 1992-yeni basım-

Kürtler'in Mecburi İskanı, Yurt yay. Ank. 1992 -yeni basım-

Zihnimizdeki Karakolların Yıkılması, Yurt yay. Ank. 1992

Doğu Anadolu'nun Düzeni/ Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller-I-II, Yurt yay. Ank. 1992 -yeniden basım-

Başkaldırının Koşulları, Yurt yay. Ank. 1992

Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi (1915-1925) Ank. 1992

Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967), Yurt yay. Ank. 1992

Bilincin yükselişi, Yurt yay. Ank. 1993

Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar, Göçebe Alikan Aşireti, 2. basım Ank. 1992

Kendini Keşfeden Ulus, Kürtler, Ank. 1993

Kirletilen Değerler, Demokrasi, Barış, Kardeşlik, Ank. 1994

Kürt Toplumu Üzerine, Ank.

1993

Dr. C. Bender, *Korku ve Cesaret, Kürt Tarihine Sataşanlar* Berfin yay. İst. 1996

Dr. C. Bender, *Kürt Mitolojisi- I*, Berfin yay. İst. 1996

Dr. Cemşid Bender, *Kürt Tarihi ve Uygarlığı*, Kaynak yay. İst. 1991

Dr. Cemşid Bender, *Kürt Uygarlığında Alevilik*, Kaynak yay. İst.

Dr. Cemşid Bender, *Kürt Mutfak Kültürü ve Kürt Yemekleri*, Melsa yay. İst. 1992

Şerefhan, *Şerefname/ Kürt Tarihi*, Çev. Mehmet Emin Bozarslan, -yeni basım-

Ahmedê Xani, *Mem û Zin*, Çev. Mehmet Emin Bozarslan. -yeni basım-

İbnü'l-Ezrak, Mervani Kürtleri Tarihi -yeni basım-

William Eogleton, *Mehabat Kürt Cumhuriyeti-1946*, Çev. Mehmet Emin Bozarslan. -yeni basım-

Bazil Nikitin, *Kürtler Sosyolojik ve Tarihi İnceleme*, çev. H. Demirhan - C. Süreya, Deng yay. İst. 1991 -yeni basım-

Muhsin Kızılkaya-Halil Nebiler, *Dünden Yarına Kürtler*, Yurt yay. Ank. 1991

Hıdır Göktaş, *Kürtler-I/İsyan-Tenkil*, Alan yay. İst. 1991

Hıdır Göktaş, *Kürtler-II/Mahabad'dan 12 Eylül'e*, Alan yay. İst. 1991

Vecihi Timuroğlu, *Dersim Tarihi*, Yurt yay. Ank. 1991

Yalçın Küçük, *Kürtler Üzerine Tezler*, Dönem yay. İst. 1990

Naci Kutlay, *İttihad Terakki ve Kürtler*, Koral-Fırat yay. İst. 1991 -yeni basım-

Naci Kutlay, *49'lar Dosyası*, Fırat yay. İst. 1994

Emin Karaca, *Ağrı Eteklerin-*

Araştırma-Inceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

deki Ateş, *Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi*, Alan yay. İst. 1991

Faik Bulut, *Dar Üçgende Üç İsyan*, Arya yay. 1993

Faik Bulut, *Devlet Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları*, Yön yay. 1991, 320 s.

Faik Bulut, *Belgelerle Dersim Raporları*, Yön yay. İst. 1991 342 s.

Ortak Kitap, *Halepçe'den Kamplara Kürtler*, çeşitli yayınevleri/Anma Kitabı

Abdurrahman Arslan, *Sam-sun'dan Lozan'a Mustafa Kemal ve Kürtler*, (1919-1923) Doz yay. İst. 1991

Botan Amedi, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi-I*, Fırat-Dicle yay. İst. 1991

Dr. Abdurrahman Qasimlo, *İran Kürdistanı Belge* yay. İst. 1991

Dr. Abdurrahman Qasimlo, *Özgürlük Mücadalesinde 40 yıl* Koral yay. İst. 1992

Dr. Abdurrahman Qasimlo: *Bir Barış ve Diyalog insanı*, Çev: Şadi Ozansoy, Koral yay. İst. 1992

Welatê Tori-Nargiza Tori, *Kürt Kökeni/Büyük Boylar*, Koral yay. İst. 1991

Welatê Tori, *Birlikte Olduğumuz Halklar*, Koral yay. İst. 1991, -yeni basım-

Aziz Aşan, *Şeyh Sait Ayaklanması*, Kendi yay. İst. 1991

Ömer Laciner, *Kürt Sorunu/Henüz Vakit Varken*, Biri-kim yay. İst. 1991

Rohat, *Kürdistan'da Eğitim Süreçleri Dilan*, 1992

Rohat, *Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi*, Fırat yay. İst. 1991

Alpay Kabaçalı, *Tarihimizde Kürtler ve Ayaklanmaları*, Cem yay. İst. 1991

Mustafa Remzi Bucak, *Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup* Doz yay. İst. 1991

Adnan Gerger, *Kürtlerde Toplum Gerceğinin Yaşamsal Temeli/ Dağların Ardı Kimin Yurdu*, Başak Basın yay. 1991

Malmisanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, Doz yay. İst. 1991 -yeni basım-

İsmail Göldaş, *Kürdistan Teali Cemiyeti*, Doz yay. İst. 1991

Fikret Başkaya, *Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Kalkınma/Paradigmanın İflası* (Resmi İdo-lojinin Eleştirisine Giriş) Doz yay. İst. 1991

Millîetler Cemiyeti, *Musul, Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı*, Med. yay. İst. 1991 -yeni basım-

Dr. M. Sıraç Bilgin, *Barzani'nin Son Yılları, Kürdistan'da Çok Partili Sistem*, Berfin yay. İst. 1993

Dr. M. Sıraç Bilgin, *Barzani Fırat* yay. İst. 1992 -yeni basım-

Dr. M. Sıraç Bilgin, *Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizim*, Berfin yay. İst. 1995

Hasan Yıldız, *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler*, İst. 1992

Hasan Yıldız, *Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan*, İst. 1992

Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Dilan yay. Diyarbakır, 1992

Wilhelm Köhler, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bitlis ve Halkı*, Çev. Haydar Işık, Alan yay. İst. 1989

Ebubekir Pamukçu, *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarih-sel Kökenleri* Yön yay. İst. 1992

Arşak Poladyan, VII.-X. Yüz-

yıllarda Kürtler, Çev. Mehmet Demir Özge yay. Ank. 1991,

Hasan Arfa, *Monde Diplomatique*, Thomas Bois, Dr. Mohamed Mokri, Peter J. Bumke, *Kürtler Üzerine/Tarih ve Folklor Yazıları*, çeviri, Özge yay. Ank. 1991

Dr. Celilê Celil, XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler, Çev. Mehmet Demir, Özge yay. Ank. 1992

Martin van Bruinessen, *Ağa Şeyh ve Devlet/ Kürdistan'ın Sosyal ve Politik Örgütlenmesi*, Çev. Remziye Arslan, Özge yay. Ank. 1991

Martin van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İletişim yay. İst. 1993

Ali Fırat, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım* Melsa yay. İst. 1991

Albüm, *Halepçe Katliamı*, Varyos yay. İst. (tarihsiz)

İhsan Nuri Paşa, *Kürtler'in Kökeni*, Çev. M. Tayfun, Doz yay. 1991 -yeni basım-

Kürtçe Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, *İnsan Hakları Bildirisi/Danezane Gerdoni Ya Mafon Mirov*, Doz yay. İst. 1991

Mehmet Ali Aslan, *Kürt Mülteciler*, Demokrasi yay. İst. 1988

Mehmet Ali Aslan, *Seçmeler-I*, Demokrasi Yay. İst. 1989

Şerif Paşa, *Bir Muhalifin Hatıraları/İttihat ve Terakki'ye Muhalefet*; İst.

Burhan Kocadağ, *Doğuda Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, Ant yay. İst. 1992

Garo Sasuni, *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri*, Med yay. İst. 1992 -yeni basım-

Amed Tigris-Aso Germiyani, *Diroka Kurd û Kurdistanê*,

Araştırma-İnceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

Koral yay. İst. 1991 -yeni basım-

Yakup Bilge, Süryanilerin Kökeni ve Türkiye'li Süryaniler, ist. 1991

Ali Fırat, Kürdistan'da Kişilik Sorunu, Melsa yay. İst. 1992

İHD, Olağanüstü Hal Bölge Raporu-1991,Melsa yay. İst. 1991

İHD Şube ve Temsilciliklerinin Olağanüstü Hal Bölge Raporu 1992, Diyarbakır, 1994

Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Sosyal yay. İst. 1992

Abdullah Öcalan, Kadın ve Aile Sorunu, Melsa yay. İst. 1992

M. Emin Zeki, Kürdistan Tarihi, Beybun yay. Ank. 1992

Dr. Kemal Mazhar Ahmed, Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Kürdistan, Berhem yay. Ank. 1992

M. Ali Aslan, Sabancı'ya Mektup, Kürt Sorunu, PKK Realitesi Sosyalizmin Geleceği, Ank. 1996

Gürdal Aksoy, Tarihi Yazılmayan Halk Kürtler, Avesta yay. İst. 1996

Nuh Ateş, İç Anadolu Kürtleri, Komkar yay. Köln 1993

Avriyanov, Osmanlı-Rus ve İran Savaşlarında Kürtler (1801-1900) Sipan yay. Ank. 1995

Osman Aytar, Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna, Medya Güneşi yay. İst. 1992

İbrahim Bağdu, Şeyh Halid, Star Mtb. ist. 1993

BAKU-1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Koral yay. 2. basım, İst. 1990

Celadet Ali Bedirxan, Bir Kürt Aydınından M. Kemal'e Mektup Doz yay. ist. 1992

Mehmet Bayrak, Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri, Öz-Ge yay. Ank. 1993

Mehmet Bayrak, Kürdoloji Belgeleri Öz-Ge yay. Ank. 1994

Mehmet Bayrak, Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri, Öz-Ge yay. Ank. 1996

Kemal Burkay, Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, (Coğrafya-Tarih-Edebiyat) Deng yay. 1993

Mehmet Çelik., Süryani Tarihi I, Ayraç yay. Ank. 1996

Dr.Celadet Çeliker, Li Kurdistanê û Rojhilata Navin Çekên Kimyayî-Biyolojîkî û Atomî, (Kürtçe) Doz yay. İst. 1992

S. Cihan, Kürt Ulusal Mücadelesi ve Sosyalizm, Evrensel Bas. yay. İst. 1993

Zuhdi El-Dahoodi, Kürtler, Tarih, Kültür ve Yaşam Mücadelesi, Deng yay. İst. 1995

Cemil Gündoğan-İ. İncesu, Halepçe Jenosidi Öncesi ve Sonrası, Sun yay. İst. 1991

Cemil Gündoğan, 1924 Beytuşşebab İsyanı, Komal yay. ist. 1994

Halfin, 19. Yüzyılda Kürdistan Üzerine Mücadele,Komal 1993

Prof. Dr. M. A. Hasretyan-Dr. K. Mazhar Ahmed, 1925 Kürt Ayaklanması, Medya Güneşi yay. İst. 1991

Egon Freiherr von Eickstedt, İlk Çağlardan Günümüze Türkler, Kürtler, İranlılar, Fırat yay. İst. 1993

Feldmareşal H. von Moltke, Türkiye Mektupları Varlık, 1967

Ali Fırat, Türkiye Sosyalist ve Demokrasi Hareketi Melsa yay. İst. 1991

Melik Fırat, Fırat Mahzun Akar, Avesta yay. İst.

Haluk Gerger, Türkiye'nin Düzeni ve Kürt Sorunu, Belge yay. İst. 1994

Dr. H. Gstrein, Avukatsız Halk Kürtler, Akyüz yay. İst.

Mehmet Kabasakal, Türkiye Sorunlarına Çözüm Arayışları, (1987-1994) Boyut yay. 1995

Dr. Kaws Kaftan, Baban Botan Soran/19. Yüzyıl Bölgesel Kısa Kürt Tarih, Nüjen yay. İst. 1996

Ali Kemali, Erzincan/Tarihi-Coğrafya-Toplumsal-Etnoğrafî-İdari İnceleme Araştırma Tecrübesi, Kaynak yay. İst. 1992 (İlk basım İst. 1932)

Koçgiri Halk Hareketi; Komal yay. 2. bas. İst. 1992

Komasyon, Diyarbakır Katliamı, Yurt yay. Ank. 1991

Malmisanij-M. Lewendi, Li Kurdistanê Bakur û li Tirkîye Rojnamegeriya Kurdi (1908-1992) Öz-Ge yay. Ank. 1992

Malmisanij, Bitlisli Kemal Fevzi ve Kürt Örgütleri İçindeki Yeri Fırat yay. İst. 1993

Sheri Laizer, Ateş Altındaki Kürdistan, Koral yay. İst. 1992

Prof. Dr. M. S. Lazarev, Emperyalizm ve Kürt Sorunu (1917-1923), Öz-Ge yay Ank. 1992

Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler Berhem yay. Ank. 1992

Dr. A. Medyalı, Zerdüşt ve Öğretisi/Antik Kürdistan'da Dinsel Yapılanma, Koral yay. İst. 1991

Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu, Ank.

Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan (1918-1958), Doz yay. İst. 1992

Ali Kaya, Tunceli Kültürü,

Araştırma-İnceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

İst. 1995

Minorsky, Kürtler, Koral yay. ist. 1992

Seidê Norsî, Risale Biratîyê, Abidin ê Amedî, (S. Nursî Rasilelerinin Kürtçe Çevrileri, 3 kitap) Nubihar yay. İst. 1992

Olağanüstü Hal Bölge Raporu-1991, Melsa yay. İst. 1992

Prof. Dr. Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı, Öz-Ge yay. 1993

Murat Yetkin, Ateş Hatında Aktif Politika

Abdullah Öcalan, Kadın ve Aile Sorunu, Melsa yay. İst. 1992

Abdullah Öcalan, Sosyalizm ve Devrim Sorunları, Melsa yay. İst. 1992

Murat Özdemir, Yezidiler ve Süryaniler, Ekim 1988

Doğu Perinçek, Türk Sorunu-Emekçiler Açısından Belgelerle Kürt Sorunu, Kaynak yay. İst. 1993

Edip Polat, Bilim Dilinde Kürtler ve Kürdistan, Öteki yay. Ank. 1992

Edip Polat, Devletsiz Ülkeden İzdüşümler, Pelësor yay. İst. 1992

Ümit Özdağ, Güneydoğu'da Kültürel Yapı ve Kimlik Sorunu,

Stephen Pelletiere, Ortadoğu'da Türkiye ve ABD, Kürt Bağlantısı

Lucien Rambout, Çağdaş Kürdistan Tarihi Dilan yay. Diyarbakır 1992 (Türkiye'de ilk basım Komal 1978)

Erol Sever, Yezidilik ve Yezidiliğin Kökeni Kaynak yay. İst. 1993

Bülent Tanör, Fotoğraflarla Türkiye'de İnsan Hakları (1839-1990), Türkiye Ek. ve Top. Tarih Vakfı yay. İst. 1995

Tori, Siltan Salahatin û Mal-

bata Eyyubi, Koral yay. İst. 1991

Welatê Torî, Birlikte Olduğumuz Halklar/Keldani, Assuri, Süryani-Ermeni, Koral yay. İst. 1991

Welatê Torî-Nergîza Torî, Kürt Kökenli Büyük Boylar, Koral yay. İst. 1991

Uluslararası Paris Konferansı (14-15 Ekim 1989), Doz yay. ist. 1992

Ethem Xemgin, Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri/İslamiyet Öncesi, Melsa yay. İst. 1992

Ethem Xemgin, Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi, İst.

Turan Yavuz, ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet yay. İst. 1993

Mar Yeşua, Urfa ve Diyarbakır'ın Felaket Çağı 494-507, Yeryüzü yay. İst.

Dr. Yeşim İşleğen, Türkiye'de İnsan Hakları Panoraması Ank. 1996

Gazeteci Yazarların Çalışmaları

Celal Başlangıç, Kanlı Bilmece/Güneydoğu-I, Boyut yay. İst. 1987

Celal Başlangıç, Telboyu İnsanları/Güneydoğu-2, Boyut yay. ist. 1989

Günay Aslan, 33 Kurşun/Yasututan Tarih, Pencere yay. İst. 1989

Günay Aslan, Üniformalı Kasaplar, Pencere yay. ist. 1990

Günay Aslan, Kelebek Kana-dında Özgürlük, Koral yay. ist. 1991

Günay Aslan, Çop Cumhuriyeti, Yurt yay. Ank. 1992

Muhsin Kızılkaya, Eski Zaman Eşkiyalı, Sel yay. İst. 1991

Cengiz Mumay, Ne Çok Terörist Vurduk, Sel yay. İst. 1991

Metin Çiyayî, Sonsuzluk Ülkesinden Masallar, Yurt yay. Ank. 1991

Cevat Korkmaz, Kürt Kapanı, Yurt yay. Ank. 1991

Muzaffer İlhan Erdost, Şemdinli Röportajı, İst. 1987

Musa Anter, Fırat Marmara'ya Akar Ülke ve Gündem yazıları Avesta yay. İst. 1996

Murat Belge, Türkler ve Kürtler; Nereden Nereye, Birikim yay. İst. 1996

Kemal Burkay, Seçme Yazılar-I, Deng yay. İst. 1995

Kemal Burkay, Seçme Yazılar-2, Deng yay. İst. 1996

Ali Dicleli, Kürt Sorunu, Barış Demokrasi Yazıları, Deng yay. İst. 1995

Koray Düzgören, Kürt Çıkması, Verso yay. İst. 1994

M. Bedri Gültekin, İkibinlerin Eşiğinde Kürt Sorunu, Kaynak yay. 1993

Yaşar Kaya, Gündem Yazıları, Belge yay. İst. 1993

Abdullah Öcalan, Seçme Yazılar-I, Melsa yay. İst. 1992

Soner Yalçın, Binbaşı Erserver'in İtirafı, Kaynak yay. 1991

Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925) İst.

Uğur Mumcu, Kürt Dosyası, Tekin yay. İst. 1994

Mehmet Ali Kışlalı, Güneydoğu/Düşük Yoğunluklu Çatışma, Ümit yay. Ank. 1996

Ahmet Aydın, Kürtler, PKK ve A. Öcalan, 1996

Röportaj Kitapları

Şahap Balcıoğlu, Görüşler-Görüşmeler, Yön yay. İst. 1991

Rafet Ballı, Kürt Dosyası, Cem yay. İst. 1991

Metin Sever, Kürt Sorunu/Ay-

dınlarımız Ne Düşünüyor, Cem yay. İst. 1992

Doğu Perinçek, Abdullah Öcalan ile Görüşme Kaynak yay.

Nezih Tavlaş, Semih İdiz, Aziz Utkan, Sema Emiroğlu, Apo'yla Yüzyüze, V yay. Ank. 1992

Kürt Sorunu/Aydınlar Ne Diyor?, Belge yay. İst. 1994

Oral Çalışlar, Öcalan ve Bur-kay'la Kürt Sorunu, Pencere yay. İst. 1993

Murat Özdemir, Bu Dağlar ki Hiç Bahar Görmedi, Ekin yay. İst. 1988

Faysal Dağlı, Ateşten Portre-ler, Belge yay. İst. 1996

Selahattin Erdem, Küçük Peş-merge, Melsa yay. 1991

Şengüm Kılıç, Biz ve Onlar, Türkiye'de Etnik Ayrımcılık Metis yay. İst. 1992

Erbil Tuşalp, Zehir Yüklü Bu-lutlar, Halepçe'den Hakka-ri'ye Bilgi yay.

Yargılama/Savunma Kitapları

Aziz Nesin, Bulgaristan'da Türkler, Türkiye'de Kürtler, Adam yay. İst. 1989

İsmail Beşikçi, Savunmalar, Melsa-Belge yay. İst. 1991

İsmail Beşikçi, Başkaldırının Koşulları, Yurt yay. Ank. 1991

İsmail Beşikçi, Mahkemelerin Açtığı Yol, Ank. 1993

İsmail Beşikçi, İsmail Beşikçi Davası-I-II-III-IV-V, Yurt yay. Ank. 1993

İsmail Beşikçi, Hukuksuz Adalet, Yurt yay. Ank. 1994

İsmail Beşikçi, İşlevsizleşen Yasaklar, Düşünce Yasakları ve Dolandırıcılık Yasakları, Ank. 1994

Akalın/Erenus/Gökdemir/Kü-çük/Öndül, Toplumsal Kurtu-

luş'un Kürt Davası, Döner yay. 1989

Cemil Gündoğan/İbrahim İnce-su/Alı Rıza Gezici, Halepçe Jenosidi, Öncesi ve Sonra-sı/Vahşet Yargılanıyor, Sun yay. 1991

Av. Yusuf Alataş/Mehmet Bay-rak/İsmail Beşikçi/Av. Serhat Bucak/Av. Halit Çelenk, Red ve İnkardan Kabullenme-ye...Kürt Kimliği Mücadelesi, (Özgür Gelecek Dava Dosyası) Öz-Ge.yay. Ank. 1992,

Abuzer Kılınc, Kürdistan Ko-münist Partisi Dosyası, Sa-vunma, Pelësor yay. İst. 1992

Recep Maraşlı, Diyarbakır Rızgari Davasında Siyasi Sa-vunma, Komal yay. İst. 1992

Hatıra Kitapları

Tarık Ziya Ekinci, Devlet ve Ben, Sarmal yay. 1995

Mehdi Zana, Bekle Diyarbakır Doz yay. İst. 1991

Mehdi Zana, Vahşetin Günlü-gü, Melsa yay. İst. 1992

Musa Anter, Hatıralarım Doz yay. İst. 1990

Musa Anter, Hatıralarım-2 Yön yay. İst. 1992

Musa Anter, Vakayiname 1987-1992 İst. 1992

Kadri Cemil Paşa (Zinar Silo-pi), Doza Kürdistan/Kürt Milletinin 60 Yıllık Esareten Kurtuluş Savaşı Hatıraları, Özge yay. Ank. 1991 -sadeleş-tirilmiş ve notlanmış yeni ba-sım-

Yavuz Erkal-Abuzer Kılınc, Kürt Halkına Karşı Nasıl Sa-vaştık/Bir Askerin Anıları, Pelësor İst. 1991

Ekrem Cemil Paşa, Muhtasar Hayatım, Beybun yay. Ank. 1992

Vet. Dr. M. Nuri Dersimi, Der-sim'e ve Kürt Milli Mücade-lesine Dair Hatıratı Özge yay. Ank. 1992 -Sadeleştirilmiş ve

notlanmış yeni basım-

Şükrü Laçın, Bir Kürt İşçisi-nin Siyasal Anıları/Dersim İs-yanından Diyarbakır'a Sun yay. İst. 1992

Mahmut Alınak, HEP, DEP ve Devlet/Parlamento'dan 9. Ko-guşa Kaynak yay. İst. 1996

Sedat Yurttaş, İnsanlar, Dü-şünceler, Kavgalar, Öteki yay. Ank.

İhsan Nuri Paşa, Ağrı Dağı İs-yanı Med yay. İst. 1992

Yılmaz Odabaşı, Bir Kürdün Eylül Defterleri (1975-1980), Broy yay. İst.

Edip Polat, Nevrozladık Şa-fakları Pelësor yay. İst. 1991

Edip Polat, Diyarbakır Gerce-ği, Başak yay. Ank. 1991

Sözlük, Gramer ve Dilbilim Kitapları

D. İzoli, FERHENG Kurdi-Tırki, Tırki-Kurdi, Deng yay. İst. 1992 -geliştirilmiş yeni ba-sım-

Tori, ferheng, Kurdi-Tırki, Türkçe-Kürtçe, Oral yay. ist. 1992

J. Blau, Kürtçe -Türkçe/Fran-sızca/İngilizce Sözlük, Çev: Fethullah Kakioğlu, Sosyal yay. 1991

Fethullah Kakioğlu, Kürtçe-Türkçe Sözlük, Sosyal yay. 1992

Emir Coladet Bedirxan-Roger Lescot, Kürtçe Grameri, Doz yay. İst. 1991

Feqi Huseyn Sağnıç, Pêseriya Hewisina Zmanê Kurdi/Kürt-çe Öğrenme Metodu, Melsa yay. İst. 1991

Feqi Huseyn Sağnıç, Hêmana Rêzimanê Kurdi, Melsa yay. İst. 1991

Hüseyin Deniz, Gotnê Pêsyê Kurda/Kürt Atasözleri, Kay-nak yay. İst. 1991

Yusuf Kaynak, **Bı Kurdi Navên Mirovan/Kütçe İsimler** Doz yay. 1991

Gürdal Aksoy, **Kürt Dili ve Söylenceleri Üzerine İncelemeler**, Öteki yay. Ank. 1991

Prof. Dr. Qanatê Kurdo, **Gramera Zmanê Kurdi** (Kurmanci), Koral yay. İst. 1991

Baran, **Türkçe İzahlı Kürtçe DİL Dersleri**, Deng yay. İst. 1991 -yeni basım-

Kamuran Bedirxan, **Türkçe İzahlı. Kürtçe Gramer**, Deng yay. 1991 -yeni basım-

A. Bali, **Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi**, Belge yay. İst. 1992

A. Bali, **Gotinên Pêşyan ên Kurd/Kürt Atasözleri**, Pelësor yay. İst. 1992

Mustafa Düzgün-Munzir Comerd-Hawar Tornêcengi, **Dêrsim De Diwayi, Qesê Pi Kalikan, Erf û Meczazî, Cîbenoki, Xeletnayênî** (Dersim'de Dualar, Atasözleri, Meczazler, Bilmeceler, Şaşırtmacalar, Berhem yay. Ank. 1992

Kemal Badıllı, **Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri** Med yay. İst. 1992

Malmisanij, **Zazaca-Türkçe Sözlük** Deng yay. İst. 1994

K. Bedirxan-S. Şivan, **Zmanê Kurd-Kürt Dili** (Kurmanci) Kava yay. İst. 1976

Mustafa Borak, **Gotinê Pêşiyên Kurda/Kürt Atasözleri** Berfin yay. Ank. 1996

Faik Bulut, **Kürt Dilinin Türkçesi** İst. 1993

Mesut Özcan, **Dersim (Zaza) Atasözleri**, Kaynak yay. İst. 1992

Prof. Dr. Farizov, **Türkçe-Kürtçe Sözlük**, Öz-Ge yay. 1994

Kürtçe'ye Çevriler

Cengiz Aytmatov, **Evina Cemile**, (Çev. N. Kutlay), Fırat yay. ist. 1992

Richard Bach, **Qaqlibaz** (Çev. Osman Özçelik), Fırat yay. İst. 1994

Okul Kitapları

Alan Dılpak, **Binêre! Binivisine! Birengine!**, Kürt Ens. yay. İst. 1993

Alan Dılpak, **Xwendin Ronahî ye**, Kürt Ens. yay. İst. 1993

Tori, **Alfebeya Kurdi**, Koral yay. 1992

Sanat-Edebiyat Kitapları

Rohat, **Çağdaş Kürt Edebiyatında Kürtler**, Fırat yay. 1989 -yeni basım-

Rohat, **Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi**, Deng yay. 1991 -yeni basım-

Rohat, **Yaşar Kemal'in Yapıtlarında Kürt Gerçeği**, Fırat yay. İst. 1992

Haz. Mehmet Bayrak, **Kürt Halk Türküleri/Kılam û Stranên Kurd**, Öz-Ge yay. 1991

Cemşid Mar, **Çağdaş Kürt Destanları/Koçgiri-Ağrı-Dersim-Newroz**, Öz-Ge yay.

Nêrgiza Tori, **Kürtlerde Sanat**, Koral yay. İst. 1991

Mahmut Baksî, **Şivan'ın sevdası**, Analiz yay. İst. 1990

Hüseyin Erdem, **Siyabend ile Xecê**, Belge yay. İst. 1990

Haydar Işık, **Dersimli Memik Ağa**, Belge yay. İst. 1990

Ozan Telli, **İsyân Damarına Kan Gerek** (Destanlar), Yurt yay. 1991

Yılmaz Odabaşı, **Şeyh Said İsyanı**(Destan), Zilan yay. İst. 1991 -yeni basım-

Adnan Yücel, **Ateşin ve Güneşin Çocukları**(Destan), Yurt yay. 1991

M. Selim Çürükkaya, **Demirci Kawa ve Çağdaş Kawa Destanı** (Tiyatro), Yurt yay. 1991

Harold Pinter, **Zımanê Çiya**, Kürtçeye Çeviri: Mehmet Uzun, Doz yay. İst. 1991 (tiyatro)

Musa Anter, **Kımlı** (Kısa Hikayeler, Fıkralar), Koral yay. İst. 1991 -yeni basım-

Jan Dost, **Kela Dımdımê** (Şiir), Melsa yay. İst. 1991

M. Düzgün, **Tayê Lawikê Dersimi** (Dersim Türküleri), Berhem yay. 1992

Musa Anter, **Bırına Reş**, Koral yay. İst. 1991 -Yeni basım-

Metin Çiyayî, **Verilmiş Sözümdür**, Melsa yay. İst. 1990

Metin Çiyayî, **Ufukta Bir İnsan**, Melsa yay. İst. 1990

Metin Çiyayî, **Sonsuzluk Ülkesinden Masallar**, Yurt yay. Ank. 1991

A. Kadir Konuk, **Dağın Öteki Yüzü**, Belge yay. İst. 1991

Nuh Ömer Çetina, **Kanrevanmaraş**, Belge yay. İst. 1990

Muhsine Helimoğlu Yavuz, **Di-yarbakır Efsaneleri**, Ank. 1990

Cigerhun, **Lenin Şafağı** (Kürtçe-Türkçe şiirler), Kaynak yay. İst. 1991 -yeni basım-

Cigerxwin, **Diwana Yekan-Zend Awesta** (2 divan), Deng yay. İst. 1992

Cigerxwin, **Şiirên Windabûyi** (şiir), Avesta yay. İst. 1996

Balixan, **Cigerxwin ve Şiirleri**, 1991

Mehmed Uzun, **Destpêka Edebiyata Kurdi**, Beybûn yay. Ank. 1992

Mehmed Uzun, **1980-1990 Cezzevi Şiir Antolojisi**, Melsa-

- Sorun-Welat yay. İst. 1993
- Selahaddin Mihotuli, **Arya Uygarlıklarından Kürtlere**, Koral yay. İst 1992
- Hafız Akdemir-Selahattin Bulut, **Özlemin Gül Sureti**, Nûjen yay. İst. 1996
- Hafız Akdemir, **Gülüşün Özgürlüğüdür**, Doz yay. İst 1996
- Seyit Alp, **Dino İle Ceren** (Roman), Zagros yay. İst. 1993
- Seyit Alp, **Şavk**, Zagros yay. İst 1993
- Ahmet Aras, **Kerr u Kulik**, Fırat yay. İst. 1993
- Ahmed Arif, **Qeydan Kewn Kır Mın Ji Hesreta Te**, Koral yay. İst. 1992
- Kemal Astore, **Cer Hard Cor Asmen** (Dimili, hikaye), Doz yay. İst. 1994
- Kemal Astore, **Gome** (Dimili, şiirler), Piya yay. İst. 1995
- A. Bali, **Antolojiya helbestvanên Kurd (Kürtçe)**, Pelê Sor yay. İst. 1992
- M. A. Batê, **Mewlûd** (Kürtçe), Fırat yay. İst. 1992
- Şêrko Bêkes, **Ji Nav Şiirên Mın** (Kurmanci), Avesta yay. İst 1995
- Cemşid Bender, **Kürt Kızı Zenge** (Kısa hikayeler), Berfin yay. 1992
- Ali Biçer, **İnanç, Aşk ve Düş** (Şiir), Nûjen yay. İst 1995
- Cuma Boynukara, **Çok Geç olmadan** (Drama), Gerçek Sanat yay. İst. 1995
- Cuma Boynukara, **Muhtaro** (Drama), Berfin yay. İst. 1994
- Kemal Burkay, **Prangalar** (Şiir), Memleket yay. Ank. 1967
- Kemal Burkay, **Azadi û Jıyan/Özgürlük ve Yaşam** (Şiir), Deng yay. İst. 1993
- Kemal Burkay, **Yakılan Şiirin Türküsü** (Şiir), Deng yay. 1993
- Celilê Celil-Ordixanê Celil, **Destanên Kurdi** (Kürtçe), Zêl yay. İst. 1994
- Nebahat Çetin, **Sorular Ünlömler** (Şiir), Gibi yay. Ank. 1995
- Rıza Çolpan, **Hiroşima Duwem Halepçe** (Şiir), Dilan yay. Diyarbakır, 1992
- Rıza Çolpan, **Xidê Naxirvan û Tevkuştina Dersim** (anlatı), Dilan yay. Diyarbakır, 1992
- Abdurrahman Durre, **Evina welat, Diwana-I**, Melsa yay. İst. 1992
- Vedat Güzel, **Sevdam ve Direncim** (Şiir), Yön yay. İst 1992
- İdris Güzel, **Hücremde Ağustos Sıcağı Eylül Sabahı** (Şiir), Melsa yay. İst. 1991
- Namık Tarancı, **Sevdamıza Prangalar Vurulmaz** (Şiir), Evrensel bas. İst. 1993
- M. Zahir Kayan, **Destanek Ji Bihuşta Winda** (Şiir), Berfin yay. İst 1993
- Sinan Sabri, **Belasına sevda-landığım Bebek** (Şiir), Komal yay. Ank. 1996
- Orhan Kotan, **Gururla Bakıyorum Dünyaya** (Şiir), Komal yay. Ank. 1976
- A. Tekin, **Ben Gülün Kardeşiyim** (Şiir), Memleket yay. Ank. 1988
- Reşidê Kurd, **Ez** (Şiir), Avesta yay. İst. 1995
- Prof. Qanate kurdo, **Tarixa Edebyata Kurdi** (Kürt Edebiyatı Tarihi), Öz-Ge yay. 1992
- J. Kurdo, **Kürt Kültürünün Kaynakları ve Uygarlıklar Beşigi Kürdistan**, Öz-Ge yay. 1992
- Naci Kutlay, **Soro'nun Toprakları** (Anlatı), Fırat yay. İst 1992
- Prof. Eli Ebdurrahman Mamedov, **Xatê Xanîma Dêrsimê**, Med yay. İst. 1994
- Mıgırdiç Margosyan, **Gavur Mahallesi** (Hikaye), Aras yay. Mıgırdiç Margosyan, **Söyle Margos Nerelisin?**, Aras yay. İst. 1995
- Selahattin Mihotuli, **Çirokên Kurdan**, Koral yay. İst. 1991
- Mesut Özcan, **Dersim Aşk Türküleri**, Kaynak yay. İst. 1995
- Latif Özdemir, **Dili Yasak Şiirler**, Koral yay. İst. 1991
- Ereb Şemo, **Şivanê Kurd** (Roman), Özgürlük Yolu yay. İst. 1977
- Ereb Şemo, **Jiyana Bextewar** (Roman), Deng yay. İst 1994
- Nergiza Tori, **Kawa Efsanesi**, Koral yay. İst 1992
- Tori, **Qalınç** (Kısa hikaye), Komal yay.
- Fehmi Uzal-Halil Özcan, **Turkey** (Şiir), İst. 1992
- Mehmed Uzun, **Bira Qederê** (Roman), Avesta yay. İst. 1995
- Mehmed Uzun, **Evdalê Zeynikê** (Roman), Doz yay. İst 1992
- Mehmed Uzun, **Siya Evinê** (Roman), Doz yay. İst. 1992
- M. Sait Üçlü, **İmbikten Geçmiş Sevdadır Diyarbakır** (Şiir), Melsa yay. İst 1991
- Ehmedê Xani, **Mem û Zin** (Şiir), Hasat Yay. İst. 1990
- Ehmedê Xani, **Nûbar** (Şiir), Fırat yay. 1992
- Mela Ehmedê Xasi, **Mevlûdê Nebi** (Şiir), Fırat yay. İst. 1994
- Hicri İzgören, **Acıyla Diri** (Şiir), B.A.D. yay. İst. 1981
- Hicri İzgören, **Sessizliğin Sağnağı** (Şiir), Dayanışma yay. Ank. 1984
- Hicri İzgören, **Ve öteki** (Şiir), Piya yay. İst. 1995
- Mehdi Zana, **Evina Dilê Mın** (Şiir), Belge yay. İst. 1993

Araştırma-İnceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

- Özgün E. Bulut, Ve Şırnak Cezaevi Direnişleri ve Anıları Selim Çürükkaya, Diyarbakır Şafağında 12 Eylül Karanlığı, Fevzi Yetkin-Mehmet Tanboğa, Dörtlerin Gecesi, Yurt yay. Ank. 1990
- Hüsnü Altun-Ahmet Yavuz, Bu İnsan Çığlıklarını Unutmayın, Melsa yay. İst. 1991
- Edip Polat, Diyarbakır Gerçeği, İnsan Hak. yay. Ank. 1990
- Hasan Bildirici, Yasak Ülkenin Günlüğü Yurt yay. Ank. 1990
- Vedat Güzel, Devlet İşkence Buyurdu, Diyarbakır'da Eylül Karanlığı, Pelê Sor yay. İst. 1994
- F. Welat, Diyarbakır'da Sorğu ve 5 Nolu, Dilan yay. Diyarbakır, 1992
- Resmi görüş yanlış kitaplar Şükrü Kaya Seferoğlu-Kemal Türközü, 100 Soruda Türklerin Kürt boyu Ank. 1982
- Süleyman Sabri Paşa, Van Tarihi ve Kürt Türkleri Hakkında İncelemeler, yayına hazırlayan Gaye Gamzeoğlu, 3. bs. Ank. 1992
- Em. Kd. Al. M. Rıza, Benlik ve Dilbirliğimiz, yayına hazırlayan Gaye Gamzeoğlu, 2. bas. Ank. 1982
- Şükrü Kaya seferoğlu, Anadolu'nun İlk Türk Sakinleri: Kürtler, Ank. 1982
- Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri (Osmanlı Belgeleri ile Kürt Türkleri Tarihi), Ank. 1982
- İsmet Parmaksızoğlu, Tarih boyunca Kürt Türkleri ve Türkmenler, Ank. 1983
- Prof. Dr. Aydın Taneri, Türkistanlı Bir Türk Boyu: Kürtler (Kürtlerin Kökeni, Siyasi, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayatları, İbn-ül-Ezrak, Şerefhan ve Evliya Celebi'nin Eserlerinin Değerlendirilmesi) 2. bas. Ank. 1983
- Prof. Dr. Aydın Taneri, Kürtler'in Soy Kütüğü ve Boy Tarihi, İst. 1979
- Kadri Kemal Kop (Sevengil), Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu, 2. bas. Ank. 1982
- Doç. Dr. Tuncer Gülensoy, Doğu Anadolu Osmanlıcası, Etimolojik Bir Sözlük Denemesi, Ank. 1986
- M. Salih San, Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Ank. 1982
- Edip Yavuz, Doğu Anadolu'da Dil-Onomasik İlişkileri Üzerine Bir Deneme, Ank. 1983
- M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 4. bs. Ank. 1981
- M. Şükrü Sekban, Kürt Sorunu, 4. bs. Ank. 1981
- Ş. Ahmet Avrasi, Doğu Anadolu Gerçeği, Ank. 1986 (İlaveli 2. bs. TKAE yay. Ank. 1988)
- Prof. Dr. Laszlo Rasonyi, Türk Devletinin Batı'daki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler: "Hazarlar, Macarlar, Uzlar, Kumanlar, Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular, Atabegler, Memlûklular, Timurlar", Ank. 1983
- Hayri Başbuğ, İki Türk Boyu: Zaza ve Kurmançlar, Ank. 1984
- Hayri Başbuğ, Göktürk, Uygur, Zaza-Kurmanç Lehçeler, Ank. 1984
- Hayri Başbuğ, Kürttürkleri ve Fanatik Ermeni Faaliyetleri, Ank. 1984
- Hayri Başbuğ, Aşiretlerimizde At Kültürü, Türk Dünyası Ar. Vak. İst. 1986
- Dr. M. Abdülhaluk Çay, Anadolu'da Türk Damgası "Koç
- Heykel Mezar Taşları ve Türklerde Koç-Koyun Meselesi, Ank. 1983
- Dr. M. Abdülhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ank. 1985
- Prof. Dr. Aktok Kaşgarlı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Uygurlıklarına Giriş, Ank. 1984
- İsmet Alpaslan, Ağrı, Anadolu'nun Giriş Kapısı, Ank. 1984
- Prof. Dr. Fahrettin Kırzioğlu, Dağıstan-Aras-Dicle-Altay ve Türkistan Türk Boylarında Kürtler, Ank. 1984
- Şükrü Kaya Seferoğlu-Hayri Başbuğ, Millet ve Milli Birlik Bilinci, Ank. 1985
- Halil Kemal Türközü, Türkmen Ülkesi (Doğu Anadolu) Adı ve Emperyalizmin Etkileri, Ank. 1985
- Dr. Ramazan Şeşen, İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ank. 1985
- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu, Ank. 1985
- M. Fahrettin Kırzioğlu, Her Bakımdan Türk Olan Kürtler, 1. Bölüm, 1 Tarih Bakımından Kürtlerin Türklüğü, Çalışkan Basımevi, Ank. 1964
- M. Fahrettin Kırzioğlu, Kürtlerin Türklüğü, A. Ü. Ziraat Fakültesi Talebe Derneği Yayını, kurtuluş Matbaası, Ank. 1968
- Ufuk Şehri, Doğulu Aşiretlerimiz ve Menşei, İst Üniversitesi Talebe Birliği Yayını. (Tarihsiz)
- Nazmi Sevgen, Doğu'da Kürt Meselesi, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademisi Yayınları, İst. 1970
- Em. Kur. Alb. Necati Ökse, Van Gölü ve Fırat Nehri Çevresinde Yaşayan Türkler, Ge-

Araştırma-Inceleme-Belge Türkiye'de Kürdoloji çalışmaları DENG

nel Kurmay Basımevi, Ank. 1976

Dr. Mehmet Eröz, **Kürtlerin Menşei ve Türklerin Kürtleşmesi**, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği, Seri A, Sayı 73, İst. 1966

Dr. Mehmet Eröz, **Doğu Anadolu Hakkında Sosyo-Kültürel Bir Araştırma**, Baylan Matbaası. (tarihsiz)

Dr. Mehmet Eröz, **Doğu Anadolu'nun Türklüğü**, Türk Kültürü Yayını, İst. 1975

Dr. Mahmut Rışvanoğlu, **Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm**, Türk Kültürü Yayını, İst. 1975

Em. Vali Edip Yavuz, **Tarih Boyunca Türk Kavimleri**, Kurtuluş Matbaası, Ank. 1968

Dr. Mahmut Çapar, **Doğu'daki Aşiretlerin Türklüğü**, Akın Yayınları, İst. 1972

Aydın Taneri, **Kürtler, Kürtlerin Kökeni, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayatları**, İbn-ül Erzak ve Şerefhan Tarihlerinin Değerlendirilmesi, Doğu Matbaacılık ve Limited Şirketi

Matbaası, Ank. 1976

Mehmet Tefvikoğlu, **"O, Türktür, Kürt değil"**, Kardeş Matbaası, Ank. 1963

General Kenan Esengin, **Kürtçülük Sorunu**, Su Yayınları, Er-Tu Matbaası, İst. 1976

Dr. İbrahim Ethem Gürsel, **Kürtçülük Gerçeği**, Kömen Yayınları, Çağ Matbaası, Ank. 1977

Dr. Arın Engin, **Cumhurbaşkanımızın 50. Yıldönümünde Atatürkçülük Bildirisi**, Gün Matbaası, İst. 1972

Siverekli Gani Dede, **Nasihatname**, Ank. 1985

Ahmet Buran, **Anadolu Ağzıları Üzerine Bir İnceleme**, Ank. 1985

Şükrü Kaya Seferoğlu, **Doğu Gerçeği**, Ank. 1985

Doç. Dr. Abdülhaluk Çay, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kültürel Yapısı**, Ank. 1986

Prof. Dr. A. Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, 1994

Dr. İlhan Akbulut, **Devlet, Terörizm ve Ülke Bölücülüğü**, Boğaziçi yay. İst. 1990

Prof. Dr. Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, TTK yay.

Doç. Dr. M. Kemal Öke, **İngiliz Ajansı binbaşı E.W.C Noel'in "Kürdistan Misyonu" (1919)**, Boğaziçi yay. 1989

Abdülhadi Toplu, **Tarih İçinde Anadolu Sakinleri İsyanlar-Ayaklanmalar**, Ocak yay. Ank. 1996

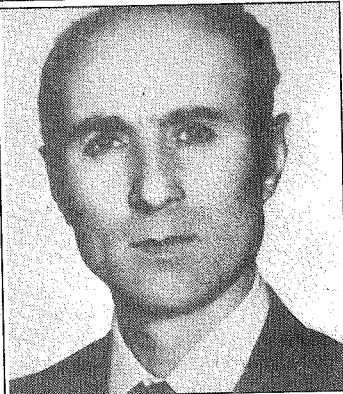
Dr. M. Hidayet Vahapoğlu, **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, TKA yay. Ank. 1990

Zilfi Selcan, **Zaza Milli Meslesi Hakkında**, Zaza Kültürü yay. Ank. 1994

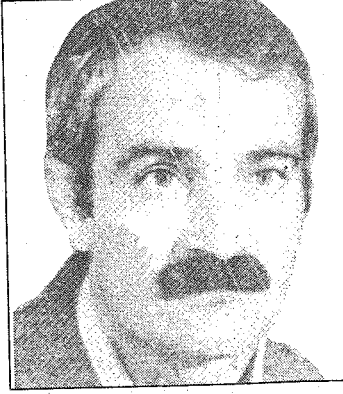
Alb. Nazmi Sevgen, **Zazalar**, Zaza Kültürü yay. Ank. 1995

Zazaistan'da Ermeni Mezali-mi ve Kurtuluş Savaşı'nda Zazalar, Zaza Kültürü yay. Ank. 1995

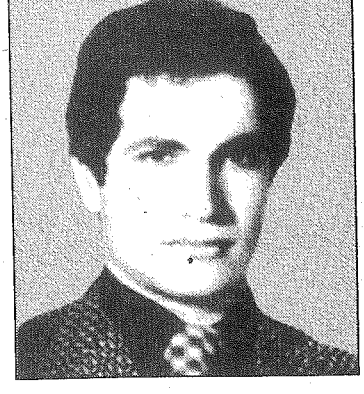
BİRANİN

Mustafa Budak (Apê Selim)

Ramazan Adıgüzel (Eli Xoce)

Yılmaz Demir

EM WAN TU CAR BİRNAKIN

Çomar Bölükbaşı Ayaklanması ve Çomar Ağıtları-2

Batı Anadolu'ya Geçiş

Bun demiydi. Katline fer-
man çıkmıştı Çomar Bölük-
başı'nın. Baş dardaydı. El-
den ele fermanı yollarda ge-
ziyordu. Çomar ise alıcı kuş-
lar gibi bir hırka, bir lokma
ekmek kılıcı hakkına, bileği
hakkına yaşıyordu dağlarda,
bellerde. Biliyordu ki, azıcık
boş bulunsa şahin ağzına
yem, alıcı kurtlara av olur-
du. Kurtlar dumanlı, bula-
nık havayı sever. Hava bula-
nıktı. Tarumâr olmuştu dir-
lik düzen. İnsanlar can baş
kaygusuna düşmüş, hüküm
kılıca geçiyordu. Yoksullar,
arkasızlar, kimsesizler aci-
nın, zorbalığın, zulmün tava-
sında kavruluyor, dumanı
göge savruluyordu. Düzen
öyle bir düzen ki, Osmanlı
yağmayla, talanla, halkın
alın teriyle gününü gün edi-
yordu sırça saraylarda. Hü-
küm zorba elinde, can kılıç
ağzında...

Her tarafta sıkı bir şekil-
de izlenen ve zor durumda
olan Çomar'ın bir süre sonra
Batı Anadolu bölgesine geç-
tiğini görüyoruz. Batı Ana-
dolu'ya o dönemde gerek
ayaklanmaların yoğun oldu-
ğu bir bölge olması, gerekse
dağlık ve ormanlık alanla-
rıyla barınmaya elverişli ko-
şulları bulunması nedeni ile
gitmiş olmalıdır.

Bu bölgeye geçtiğini Ma-
nisa kadısına, Mütessellime,
Yeniçeri serdarına ve
Kethüdasına gönderilen bir
fermandan anlıyoruz. Aşağı-
da sunduğumuz bu ferman-
da Saruhan yöresinde ayak-
lanmaların bastırıldığı belir-

tilerek Bozulus (Türkmen
aşireti) (13) ağasının yanın-
da bulunan Çomar Bölükba-
şı'nın buradan Manisa Müte-
selliminin yanına gittiği bil-
diriliyor. Kendisiyle neferle-
rinin yakalanarak hakların-
dan gelinmesi ve başlarının
kesilerek İstanbul'a gönde-
rilmesi isteniyor.

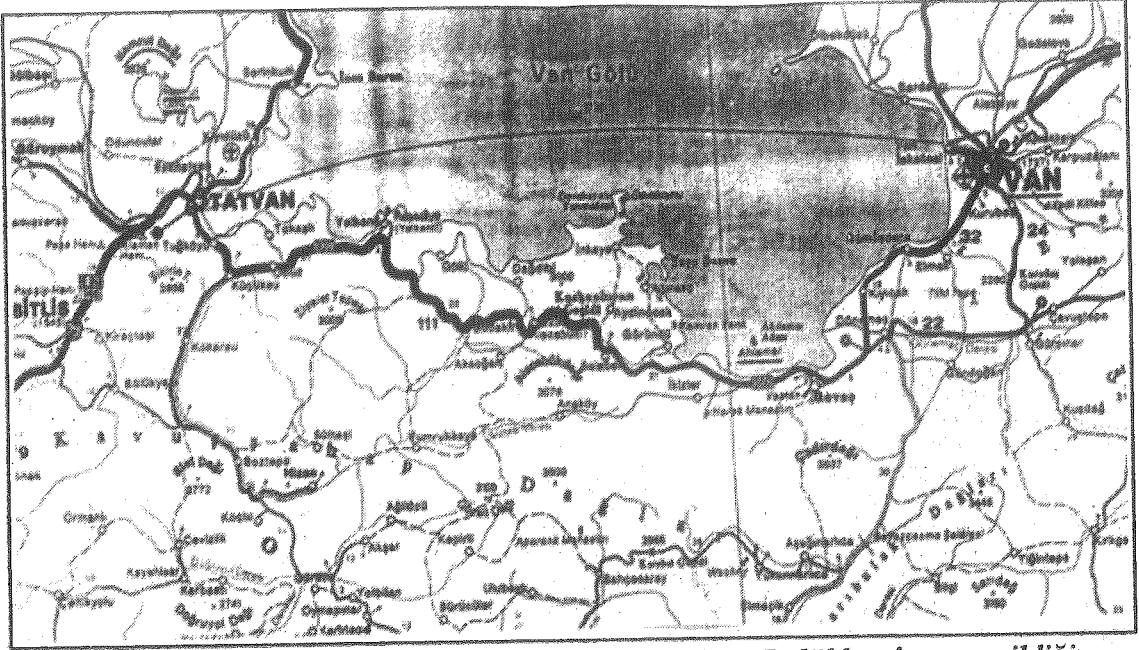
Bil-fiil Manisa'da seccade
nişin-i şeriat garra olan
Efendi zidet fazailühu ve
mefahir-ül-emasil vel-akran
liva-i mezbur müfessellimi ve
Kethüdayeri ve Yeniçeri ser-
darı ve âyân-ı vilâyetin işer-
leri zide karühüm inha olu-
nur ki Hâliyâ kutta'î tarik ve
türedi eşkiyasından Çomar
Bölükbaşı Bozulus Ağasın-
dan ayrılıp varub mütesel-
limin hizmetinde olduğu mü-
tehakkik olmakla Buyuruldu
Tahrir olunub Kudvet-ül-
emasil-i vef-akran... zide
kadrühu tâyin ve isal olun-
muşdur Vusulünde gerekdir
ki mübaşir-i merhum ma'ri-
fetile cümleniz yekdil ve yek-
cihet olub şaki-i mezbur Ço-
mar Bölükbaşı ve nefarati ve
eşkiyasını bieyyi veçhegân
hakkından gelüb başların ta-
rafımıza könderesiz Malları
sizin ve başları bizimdir Hu-
sus-ı mezburu bir veçhile ih-
mal Itmiyesiz zikrolunan eş-
kiyaların hakkından gelmek
lâzım-ı din-i devletdir Eğer
zikrolunan eşkiyayı biriniz
himaye edüb siyanet ederseniz
cümleniz nedamet çek-
mek mukarrerdur Ana göre
basiret ve intibah üzre olub
muceb buyruldu ile amel
olunmak deyu fi 27 R sene
1650? (14)

Manisa şeriye sicillerin-

den alınan bu ferman için
Çağatay Uluçay 1100 (1689)
tarihini veriyor ki, bu tarih
kesinlikle doğru olamaz.
Çünkü Çomar Bölükbaşı
1651 yılında Van'a gitmiş,
1652 yılında öldürülmüştür.
Bizim tespitlerimize göre bu
ferman büyük bir olasılıkla
1650 yılında verilmiş olmalı-
dır. Yanlışlık nereden kay-
naklanıyor, şimdilik bunu
belirleme olanağını bulama-
dık.

Günümüz Türkçesiyle
ferman şöyledir:

Şu sırada (gerçek olarak)
Manisa'da şeriatın parlak
bilgi seccadenişin-i olan (sec-
cadesinde oturan) Efendi -
bilgisi çok olsun- benzerleri
içerisinde övünülecek, adı
geçen bölge müfessellimi (mü-
tesellemi) (15) kethudayeri
(kethudası) (16) Yeniçeri ser-
darı ve vilâyetin ayanlarına
(17) bildirilir ki, şimdiki za-
manda yol kesen (haydut) ve
türedi eşkiyasından ÇOMAR
BÖLÜKBAŞI Bozulus ağa-
sından ayrılıp Mütessellimin
yanına varıp hizmetinde ol-
duğu ortaya çıkmakla buy-
ruldu..... Cümleniz gönülden
bir olup ve birlikte adı geçen
şaki ÇOMAR BÖLÜKBAŞI
ve eşkiya neferlerinin mutla-
ka hakkından gelip başlarını
tarafımıza könderesiniz.
Malları sizin, başları bizim-
dir. Adı geçen hususu ihmal
etmeyesiniz. Zikrolunan eş-
kiyanın hakkından gelmek
dine ve devlete gerektir.
Eğer zikrolunan (belirtilen)
eşkiyayı biriniz himaye edip,
siyanet ederseniz (korsusa-
nız) cümlenizi pişmanlığa
çekmek kararlaştırılmıştır.

Hariütada Bitlis-Van yolu üzerinde bulunan, Çomar Bölükbaşı'nın çevrildiği Kuskunkıran geçidi görülmektedir. Çomar Bölükbaşı, Kuskunkıran geçidindeki Kapan Boğazı'nda çevrilmiş, Hoşap suyunun Van gölüne karıştığı yerde bulunan Süren Baba tekkesinde tüfikle alından vurularak öldürülmüştür.

Ona göre akıllılık ve uyanıklık üzere olup emrin uygulanması buyruldu.

Çomar'ın Batı Anadolu'dan Van'a Gidişi Ve Van'daki Karışıklıklar

Gelişen olayların sonucu olarak baskıların artması, saldırıların yoğunlaşması üzerine Çomar Bölükbaşı'nın Batı Anadolu'da barınması zorlaştı.

Bunun üzerine bir süre sonra Van'a, Semsî Paşa'nın oğlu Van Valisi Mehmet Emin Paşa'nın yanına gitti. Bu duruma göre Mehmet Emin Paşa'yı daha önceden tanıyorsa gerektir. Fakat orada da yine ayaklanarak bayrak açtı. Mehmet Emin Paşa, bu sıralarda Çomar'ı askerinin başına kumandanlığa getirdi.

Çomar çevrede bulunan çeşitli yerlerin hanlarıyla çatışmaya girdi.

Bu çatışmanın çeşitli nedenleri vardır. Kürdistan'ın

büyük bölümünü 1512-13 yıllarında ele geçiren Yavuz Sultan Selim zamanından beri bu bölge yerli ağaların ve beylerin elinde yurtluk, ocaklık, geçimlik ve malikhâne olarak bırakılmıştı. Çünkü Osmanlı merkezi yönetimi buralarda tam egemenlik kuramamıştı. Bu ağalar ve beyler Osmanlı'ya senelik belli bir miktar vergi öderler, aynı zamanda oturdukları yerlerin egemeni olarak yaşayıp, han ünvanını taşırlardı. Osmanlı merkezi yönetimi bu hanların üzerinde gözcülük yapmak ve senelik vergilerini toplamak için Van'da bir Vali bulunduruyordu.

Bu arada hanlardan kimilerinin gerek bağımsızlık, gerek vergi ve haraç vermemek, gerekse halktan aldıklarına tek başlarına sahip olmak için sık sık başkaldırdıkları oluyordu.

Osmanlı Valisi Mehmet Emin Paşa'yla vergilerini ver-

memekte ayak direten Hakkarî Hanı Yezdan Şîr Han ve Hoşap Hanı Mahmudi Süleyman Han'ın arası oldukça açıktı. Çomar, bu hanlarla çatışmaya girdi. Onların egemenliğinde bulunan çeşitli yerleşim birimlerine baskınlar düzenledi. Hanların binlerce koyununa ve sığına el koydu.

Bu arada Van Valiliği konusunda 1651 yılında büyük karışıklıklara yol açan önemli bir olay oldu. Van şehrinin kale muhafazasına memur yeniçerilerin ağası Sinan Ağa önemli miktarda parası alınarak Van Beylerbeyliği'ne atandığı halde azlolunarak yerine ocak ağalarından Bektaş Ağa'ya (18) yüklüce rüşvet veren İbrahim Paşa atandı. Çünkü Osmanlı'da bütün atamalar ve işler rüşvetle görölüyor, rüşvetsiz iş dönmüyordu. Halk İbrahim Paşa'yı kabul etmedi. Van'daki yerli-kulu askeriyile kapıkulu muhafızları arasında şiddetli çarpışmalar çıktı. (19)

Mehmet Emin Paşa bu durum karşısında bağımsızlık elde edebilmek ve kendi durumunu kurtarabilmek amacıyla Osmanlı'ya karşı yerli muhafızların başı olan Hüseyin Ağa ile birleşerek isyan etti. Fakat Diyarbekir'den gelen Osmanlı askerinin ve Yeniçerilerin kalesini topa tutması üzerine tutunamayacağını anlayınca Hüseyin Ağa'nın yardımıyla kaleden çıkıp İstanbul'a kaçarak Osmanlı Veziri Melek Ahmet Paşa'ya sığındı. Suçlarının affedilmesini istedi. O dönemde Girid savaşı şiddetli bir dönemindi. Girid'e gitmesi koşuluyla Köstendil sancağı ihşân olunarak suçları affedildi.

Bu olaylar sırasında Hüseyin Ağa Van sancağına bağlı Hakkari aşireti beyi, Yeniçeri Ağası Sinan Ağa ise Hoşap Kürtleri beyiyle birleşti. Olayların bastırılması üzerine Hüseyin Ağa ve taraftarları Osmanlı tarafından idam edildi. Hoşap Kürtleri beyi ise asayiş durumunda kalacağına söz verip, yemin ederek idamdan kurtuldu. Fakat olayların gelişimi sonucu bu durumda sabır etmeyerek, daha önce çeşitli nedenlerle çatışma durumunda kaldığı ve isyan halinde bulunan Çomar Bölükbaşı ile ilişkileri bir yana bırakarak Osmanlı'ya karşı birleşti.

Bu arada Çomar Bölükbaşı Ayıntâp (Antep) havâlisinde 700 levend toplayarak İstanbul'dan tâyin olunan Türkmen Ağasının Türkmenlerden vergi toplamasına şiddetle muhâlefet gösterdi, karşı koydu. Toprak mahsûllerinden alınan 6.000 (altıbin) kuruş vergiyi yanında bulundurarak İstanbul'a gitmeye yönelmiş olan Türkmen kadı vekili, yâni nâib, yolda Çomar Bölükbaşı'nın saldırısına uğrayarak öldürüldü. Çomar, Türkmenlerden vergi adı altında soyulan, nâibdeki 6.000 (altıbin) kuruşu geri aldı. Fakat kervanda bulunan kıymeti 20.000 (yirmi bin) kuruşu geçen eşyaya el

uzatmadı. (20)

Eylemin özüne baktığımızda, Osmanlı yönetiminin vergi adı altında yaptığı dayanılmaz ölçüdeki yağma, talan ve soyguna başkaldırıyı görüyoruz. Eylemi, haksızlığa, soyguna başkaldırıyı, çarpıtarak verse bile, olayın nedenlerini Sarayın resmi tarihçisi Nâima'nın anlattıklarından çok daha ayrıntılı ve çarpıcı bir biçimde yakalamak olası.

Nâima'nın anlattıklarına göre;

"Vezir-i Azam ve kethüdâ bey mahbuplar ve yâran ile başka vâdide Hayli Hafızâ ve Solakzâde gibi ve bunlara benzer meşhur mutripler (Çalgıcı, hânende) ile her gün bir yalıda gönül açıcı köşelerde ayş ve işret, zevk ve sohbet edüp, diğer halk dahi hisara üşüp, ayş ve işrette düşkünlüğü son dereceye vardırırlar.

Bu fasılda olan hadden aşırı zevk ve sefâ, İstanbul'un fethinden beri görülmemiştir, deyu herkes ittifak etmişti. Ve hayra âlâmet değildir demişlerdir.

Bu senede Vezir-i âzam ve ağa, Altıbölük ağaları, umumiyetle "Girid'e sefer edüp, karadan dahi asker gönderilse gerektir" deyu, memâlik-Muhrûse (Osmanlı memleketleri) kadılarına ikişer kat ordu akçesi toplayup tahsil edilmesi hususunda emirler gönderildi. Bu ayın havadisindendir ki, her sene Türkmen haklamağa, Türkmen voyvodası Ayıntap'a vardıkta, ol diyarda yediyüz tüfenk-endaz levend ki, sarıca adıyla meşhurdur, Çomar Bölükbaşı adlı voyvodaya koşulup, hizmeti ifâ ettikten ve ücretini aldıktan sonra köy ve kasabalarda, bilhassa Ayıntap'da oturup, sonsuz zulüm yapıp kimse mâni olamadı. Bölük bölük yol kesip malları dahi yağma ederlerdi.

Katircioğlu vakasından sonra Çomar'ın bazı fesadları Anadolu'da duyulmuşdu. Ayıntap arpalığında Musa Efendi

nin bir yarar nâibi (vekili) vardı. Adı geçen sarıcalar şehre girmesün deyu yasak edüp, Allahın kulları şerrinden emin ve ol mel'unlar sıkılmışlardı. O yüzden, sarıca tâifesi kin bağlayup, ol mel'unlar intikam almak için fırsatını kollarlar imiş.

Bu sırada nâib (vekil) mahsul ile İstanbul yoluna düşüp Dimus mukataası (vergi veren yer) voyvodası dahi altıbin kadar kuruş ve Veli Bey adlı kimse ile İstanbul'a gönderilüp, nâib efendi ile birlikte kervana koşulup, yola düştüklerinde, sarıcalar bunları gözetirilmiş. Bir yerde önlerine inip, Veli Beyi ve Nâibi pâreleyüp, yirmibin kuruşa yakın para alup diğer kervanlara zarar vermeyüp, çekildiler." (21)

Tarihçi Hammer, Çomar Bölükbaşı'nın el koyduğu para miktarının 6.000 (altıbin) kuruş, Nâima ise 20.000 (yirmi bin) kuruş olduğunu söylemektedir. Diğer yolculara ve kervanın diğer mallarına her iki tarihinin de açıkça belirttiği gibi kesinlikle dokunulmamıştır. Fakat değindiğim bu çelişki nereden kaynaklanıyor, tespit edemedik.

Burada bir duruma açıklık getirmek gerekiyor. Görüldüğü gibi Nâima, Çomar Bölükbaşı'nın eyleminin nedenlerini bilmesine ve istemeden açıklamasına rağmen, yine de sahibinin sesiyle konuşmaktan kendini alamıyor. Eğlence, zevk, sefa içinde yaşayarak halkı inim inim inletenlerin, iki kat vergi alarak sonuna kadar soyanların, seferden sefere sürenlerin yaptıkları zulüm sayılmıyor, halktan iki kat vergi toplanmasına karşı çıkanların, toplanan bu vergileri Osmanlı memurlarının elinden alarak geri halka dağıtanların yaptıkları her nedense zulüm sayılıyor. Oysa gerçek nedeni hem Nâima istemeden, hem de Hammer gayet ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır.

Çomar Bölükbaşı, Türkmen aşiretlerinden böyle kaldırmayacağı ölçüde ağır vergiler alınmasına şiddetle karşı çıkmış, toplanan vergilere bu nedenle el koymuştur. Olayın ilginç bir yanı da bu olaylar olurken Çomar Bölükbaşı ve arkadaşları çevrede bulunan diğer mallara ve kervanlara kesinlikle dokunmamışlardır. Burada amaç bellidir: Osmanlının zulüm ve soygununa karşı direnç ve mücadele... Eğer yağma ve soyguna yönelik bir eylemleri olsaydı doğal olarak önce kervanlardaki yüklü malları ele geçirirlerdi. Nâima bütün bu gerçekleri, olayın özünü bildiği halde, bir yandan gerçek nedenleri açıklarken, öbür yandan saldırıyı da elden bırakmıyor. Olay, bu yönleriyle irdelendiğinde Çomar Bölükbaşı'nın tipik "sosyal isyancı tavrı" öne çıkmaktadır.

Bu koşullarda, Osmanlı güçlerinin ağır saldırıları karşısında yalnız kalarak oldukça sıkışan ve Van bölgesinde barınamayacağını anlayan Çomar Bölükbaşı "Van'da durmak bana haramdır" diyerek Bitlis Hanının yanına gitti. Bir süre sonra Çomar Bölükbaşı'nı çok seven ve ona saygı duyan Vanlılar, 1652 yılında onu geriye çağırıldılar.

Çomar Bölükbaşı'nın Van'a Dönüşü Ve Kapan Boğazında Ölümü

Bu çağrıya uyan Çomar, eli kadar seçkin yiğidiyle Kuskunkıran yolundan Van'a gelirken, Vanlılarla çatışma içerisinde olan Hakkari Hanının altıyüze yakın askeri tarafından Van Gölü kenarında, Kapan denilen yerde pusuya düşürüldü.

Yöredeki sözlü anlatımlarda ise, Çomar Bölükbaşı'nı çevirenlerin Osmanlı askeri olduğu, alından tüfekte vurularak öldürüldükten sonra kesilen başının İstanbul'a padişaha gönderildiği belirtilmektedir.

dir. Olayların gelişimi göz önüne alındığında bu sav akla daha yakındır.

Kapan Boğazı, çevresi kayalık, yanı yönü kapalı, derin, uçurumlarla çevrili, gerçekten kapan gibi bir boğazdır. Askerler Çomar Bölükbaşı ve arkadaşlarının önünü, arkasını çevirdiler. Dışe dış bir ölüm-kalım savaşı başladı. Çomar hemen atından inip "bre koman yiğitlerim" diye nara atıp, haykırarak Hakkari askerinin korkusuzca üstüne yürüdü. İlk anda onların yetmiş adamını düşürdü.

Savaş kızışarak beş saat kadar devam etti. Çomar elli yiğidinden yirmisini yitirdi ve otuz adamıyla birlikte kaldı. Bu durumda yine de düşman askerinden yüz kişiden fazlasını kırdı. Fakat bu sırada Vustan kalesinden Hakkari askerine ikibin kişi daha yardıma geldi. Çomar Bölükbaşı yine de yılmadı. Düşmana aman vermeden döne döne savaş ederken bir de baktı ki bütün yiğitleri kırılmış. Altı saatlik cenk sonunda yalnız kaldığından atının yanına vardı. Yelelerini okşadı, gözünü öptü: "Bismillah, ey Dağlı Doru" diyerek bindi, yalın kılıç, dal satır Hakkari askerinin arasına daldı. Yine at üzerinde bu minval üzeri adam kırarken bir ara gördü ki, Kapan Boğazı'nda üçbinden fazla asker kendisini çevirmiş. Hiç bir taraftan kurtuluş yeri yok. Van Gölü'ne baktı, uçsuz, bucaksız engin bir mavilik... O yönü de asker çevirmiş. Gölün kenarı iki minare boyundan daha yüksek yalçın kayalık ve uçurum... Çaresiz... Dört yanı çevrilmiş bir amansız kapanda... Ansızın "ya hak sana şağındım" diyerek dolu dizgin ata topuk vurdu, gözlerini yumarak kendisini Van Gölü'ne attı.

Çomar kayadan kendisini atar atmaz, kendisi nasıl uçuyorsa atının ayakları da koşu tutar gibi öyle yumuldu. Kendisi de büzülerek atına iyice

sarıldı.

Onun bu şekilde uçtuğunu gören Hakkari askerleri önce parçalandığını sandılar, daha sonra kayaları dolaşarak "cesedinin kemerinden kılıcını, tüfeğini ve diğer eşyalarını alalım" dediler.

Bu sırada bir kaç adam gelip,

- "Bre koman, Çomar atıyla göl içinde yüzerken Van Gölü'nün karşı tarafına gidiyor" dedi.

Bakarlar ki, gerçekten atının sağ tarafına asılmış, atından ayrılmayıp atıyla yüze yüze karşı tarafa gidiyor. Bir kısım asker kurtuluşuna sevindi.

- "Böyle yarar yiğidin yoluna can baş feda olsun. Burada bu kadar adam kırıp atı ile deryaya can attı. Deryada balık gibi yüzer gider. Hak işini onarsın" dediler. Üstüne gitmeyerek peşini bıraktılar.

Fakat bir kısım yüzlerce asker atlarla ve yaya olarak Çomar'ın kendisini göle attığı yerden gölün karşı tarafına üç saatte dolaşıp Çomar'ın önünü aldılar. Peşinden bütün Hakkari askeri çevirdi. Çomar binbir türlü güçlük ve sıkıntıyla karşı tarafa vardı. Vardığı yer Vustan kalesinin boğazı ve Hoşap nehrinin göle karıştığı çayırılık, çamur deryası bir yerdir.

Kendi yorgun, atı yorgun... Aç, susuz... Atından indi, ıslanmış üstünü çıkardı, sadece iç gömleğiyle kaldı. Bazan atı kaldırıp kendi batıyor, bazan kendi çıkıyor, atı batıyordu. Epeyce bir süre bataklıktan çıkmaya çalıştı. Hakkari askerinin öncüleri de hızla yanına kadar yaklaştılar.

Çomar baktı ki tüfekten, oktan fayda yok. Atı bataklıkta, dermansız... Hemen ileri gelenlere yalın kılıç, dal satır daldı. Onları geriye püskürttü. Tekrar atının yanına gelerek bir kere daha "ya hayy" diyerek atını çekip kaldırdı. At da çamurdan kurtularak toprağa bastı. Çomar yeniden atına bi-

nip düşmana saldırdı. Ama atında fer kalmamış... Asker dört yanına üşüştü. Çomar ıslak, yalınayak bir durumda bazan atıyla, bazan yaya olarak uzun süre cenk etti.

Bir seferinde atına tekrar bindi, baktı ki atı beş altı yerinden yaralanmış ve gücünü tamamen yitirmiş. Sonunda attan umudunu kesti, yaya olarak yalınkılıç, dal satır cenk ede ede sahilde bulunan "Süren Baba" türbesine girdi. Yine savaşmayı elden bırakmadı. Pencere deliğinden cenk ederken biri kurşun atarak kendisini vurdu. Başını keserek Hakari Hanına götürdüler.

Yezdan Şir Han,

- "Yiğittir. Başını gövdesinin yanına götürün. Böyle bir yiğidin başı gövdesinden ayrı gömülmez" dedi.

Bunun üzerine başını cesedinin yanına getirip "Süren Baba" türbesinin yanına, vurulduğu yere gömdüler. (22)

Bundan sonra Çomar Bölükbaşı'nın mezarı ziyaret haline gelir. Yaşamı ve savaşımı ise Van, Şirvan ve Meyyan illerinde destanlaşır. (23) Günümüze değin halkın sazında sözünde, dilden dile, telden tele dolaşır durur.

Mezarı bugün de ziyaret yeridir.

Yaptığımız araştırmalarda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde "Çomar" isimli yerleşim birimleri tespit ettik. Bu birimlerin Çomar Bölükbaşı'yla ya da Çomar'ın aşireti olan İzoli Kürt aşiretiyle bir ilişkisi var mı? Yoksa yalnızca bir isim benzerliği mi? İncelenmeye değer. Bu birimler şunlardır:

1. Çomar Köyü - Ilgaz - Çankırı
2. Çomar Köyü - Alaca - Çorum
3. Çomar Köyü - Gordes - Manisa (24)

Çomar Bölükbaşı'nın bu bölgelere geçtiğini dönemin kaynaklarından öğrenebiliyoruz.

Ayrıca Çomarbaşı isimli Çorum - Büğet Muhtarlığına bağlı bir yerleşim birimi daha

görülmektedir. Buranın köy olup olmadığını tespit edemedik. Kanımızca mezra olabilir. (25)

Kaynaklarda görülmeyen, fakat Eğerci Dağı üzerinde bulunduğu bildirilen Çorum'a bağlı Çomar isimli bir Kürt köyü daha olduğu bildirilmektedir. (26) Bu köy bu ismi ne zamandan beri taşımaktadır? İsmi kaynaklarda ve yerleşim kılavuzlarında neden geçmiyor? Bu konuyu şimdilik aydınlatma olanağını bulamadık.

Çomar Bölükbaşı Üzerine Yakılan Ağıtlar(1)

Oldukça içli aşağıdaki deyiş Ziya Hanhan tarafından yayınlanmıştır. Bu deyişi Çomar Bölükbaşı üzerine olaya tanık olan ya da olaya tanık olanlardan duyan bir Alevi-Bektaşî halk ozanı söylemiştir. Deyişi söyleyen ozanın mahlasına ilişkin deyiş içerisinde herhangi bir ipucu yok. Deyişi söyleyen ozan Çomar Bölükbaşı'nın tanıdığı, yakın çevresinden bir ozan da olabilir. Deyişin içerğine bakarak bu kaniya varıyoruz. Şimdi deyişi sunalım.

1.
Van kalesi derler bunun
/adına
Burda naçar kaldım bil
/Hacı Bektaş
Yarenler yoldaşlar imdada
/gelmez
Medet senden olur gel
/Hacı Bektaş
2.
Kova kova çıkardılar
/kaleye
Tebdilim şaşurdım döndüm
/deliye
Hallerim ayandır dostum
/Ali'ye
Ardım asker önüm göl
/Hacı Bektaş
3.
Vâde yetti Hüseyin'den
/el oldu
Kerbela destinden bize gel
/oldu

Kanlı gözyaşlarım aktı

/sel oldu

Akan gözyaşlarımı sil

/Hacı Bektaş (27)

Ziya Hanhan yaptığı araştırmada Çomar Bölükbaşı'nın kesin olarak Alevi-Bektaşî olduğunu, Evliya Çelebi ise aşiretinin Şafii olduğunu söylemektedir. Ziya Hanhan'ın yayınladığı ağıt-deyiş yaptığı tespitleri de onaylamaktadır. Bu durumda aklımıza şu soru geliyor. Bektaşîliğe, Alevi kökenden gelmeyenler isterlerse bir törenle girebilmektedirler. Acaba Çomar Bölükbaşı da önceden Şafii iken daha sonra Alevi-Bektaşîlerle yüz yüze gelmesiyle birlikte Bektaşîliğe mi girdi?

Ziya Hanhan'ın araştırmaları, Evliya Çelebi'nin "Pir sözü olsun" biçimindeki davranışı, Sarıcalık geleneği ve bu gelenekteki yaygın inanç ve töreler bu yöndeki kanımızı güçlendirmekte ve onaylamaktadır.

Ayrıca İzoli aşiretinin bir kesiminin Alevi-Bektaşî inancına, bir kesiminin ise Sünni-Şafii inancına sahip olduğu bilinmektedir. Olay bu açıdan da düşünüldüğünde Alevi-Bektaşî olduğu yönündeki düşünceler güçlenmektedir. Durum böyle olmasa, o koşullarda Alevi-Bektaşî inancına sahip bir halk ozanının Çomar Bölükbaşı hakkında ağıt yakması, Hz. Ali'ye, Hz. Hüseyin'e halini bildirmesi, Hacı Bektaş'tan imdat istemesi zor gibi görünüyor. Olayın bu yönlerinin de düşünülmesi değerlendirilmede sanırım yararlı olacaktır. (2)

Çomar Bölükbaşı'na yakılan aşağıdaki ağıt, yöre halkınca söylenmiştir. Kimilerine göre yakınları tarafından yapılmıştır. Ben ise ağıdın bütününe baktığımda bir halk ozanı tarafından söylendiğini, zamanla dile düşüp yaygınlaşarak anonimleştiğini sanıyorum. Bu içli ve çarpıcı ağıdın

ilginç bir özeliği de olayları ayrıntılı bir şekilde vermesidir. Ağıtta Çomar için ferman verildiğinin bildirilmesi, Çomar'ın Kapan Boğazı'nda çevrilmesi, Alevi-Bektaşî olduğu-na ilişkin bir takım ipuçları ve Van Gölü'ne atıyla birlikte atlaması, Çomar'ın yaşamına ilişkin önemli ayrıntılardan birkaçıdır.

1.
Çomar dedikleri bir
/şahbaz yiğit
Oturmuş dostuna veriyor
/öğüt
Yürü beyim yürü düşmanı
/dağıt
Yitirdim yigidim kimden
/orayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
2.
Çomar der ki Bölükbaşı
/bir adım
Dağların başında kaldı
/kırattım
Kahpe felek vermez benim
/muradım
Yitirdim' yigidim kimden
/soralım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
3.
Seher vakti kuşlar uyur
/uyanır
Çomar kalkar kayalara
/dayanır
Keten gömlek al kanlara
/boyanır
Yitirdim yigidim kimden
/soralım
Gelin kızlar yarasını
/soralım
4.
Gökte turna uçar boyun
/uzadır
Yavru şahin tüylerini
/düzedir
Sarp kayadan şikârını
/gözedir
Yitirdim beyimi kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
5.
Yürü beyim yürü dağlara

- /yürü
Yigitler dağlardan
/dönüyor geri
Ben de yollarına vereyim
/seri
Yitirdim beyimi kimden
/sorayım
Kanlı yarasını nasıl
/sarayım
6.
Ediyor erenler hakka
/niyâzi
Yetiş Hünkar Veli Hüseyin
/Gazi
Yezidin elinde bırakma
/bizi
Yitirdim beyimi kimden
/sorayım
Kanlı yarasını nasıl
/sarayım
7.
Birikti askerler dört bir
/yanına
Konuyor sinekler akan
/kanına
Çevirdi düşmanlar kıydı
/canına
Yitirdim beyimi kimden
/soralım
Gelin kızlar yarasını
/soralım
8.
Yiğit olan yiğit dağa
/yaslanır
Alıcı kuş yüce dağda
/beslenir
Dağların başından Çomar
/seslenir
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını nasıl
/sarayım
9.
Şahinim havada yere
/inmiyor
Yigitler meydandan geri
/dönüyor
Elin kızı sözlerime
/kanmıyor
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını nasıl
/sarayım
10.
İstanbul'dan ferman geldi
/üstüme
Alamadım mızrağımı

- /destime
Haber verin yârenime
/dostuma
Yitirdim beyimi kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
11.
Haykırı haykırı girer
/savaşa
Üstüne varamaz on tane
/paşa
Çomar geldi beyler düştü
/telaşa
Yitirdim beyimi kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
12.
Karşıdan karşıya
/Çomar'ın yurdu
Kendini sorarsan dağların
/kurdu
Üstüne varamaz bir bölük
/ordu
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
13.
Çomar'ım Çomar'ım yiğit
/Çomar'ım
Derin derin sızılıyor
/damarım
Ateş düştü yüreğime
/yanarım
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
14.
Kapan Boğazı'nda kavgâ
/kuruldu
Kişneyi kişneyi kırat yoruldu
Çevirdi düşmanlar Çomar
/vuruldu
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım
15.
Çomar der ki kırat gemini
/aldı
Birden kanatlandı denize
/daldı
Dereler tepeler ah ile

/doldu
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
/sarayım

16.

Askerler birikti dört bir
/yanıma
Sinekler konuyor akan
/kanıma
Gidi düşman kıydı şirin
/canıma
Yitirdim yigidim kimden
/sorayım
Kanlı yarasını ben de
sarayım (28)

Evliya Çelebi'nin Anlatımıyla Van Kalesi

Gerek Çomar Bölükbaşı'nın yaşamındaki yeri ve önemi, gerekse üstüne can-baş pahasına kavga koparılan önemli bir merkez olması dolayısıyla bu bölümde Van kalesinin o günkü (1650'li yıllarda) yapısını ve konumunu vermek sanırım yerinde olacaktır. Şimdi sözümüzü yine ünlü gezginimize bırakalım. Bakalım dönemin Van kalesini nasıl gördü, nasıl anlatıyor?

Van kalesi hâk-i Azerbaycan'da (o zaman öyle addedilmiş) olup cenubu, garp ve şimali Van deryası olup kible ve şarkı ve yıldız tarafı irem-i zatül İmat misal (İmad'ın cenneti gibi) bir sahranın ortasıdır ki kale, bu ortada yükü yüklenmiş çökmüş deve gibi durur. Arkası evc-i asümana reside olup (göğe erişip) günagün nükuş-ı bukalemun (değişik nakışlar) irae eder. İki tarafında deve yükü gibi karnı vasi (geniş) altı küh-ı bäsütun (desteksiz dağ) gibi boş kayalardır ki kible tarafındaki kayaları altında aşağı şehri başkaca alçak bir hisar varoşudur. Şimal tarafında altı boş kayada -ki Timur'un toprak sürdüğü mahaldir- şehir yoktur. Bir canibi (yanı) sazlı bataklıktır. Garp tarafı Timur toprağı olup maverası (ardı) sahradır.

Bu kaya çökmüş bir deveye benzetilirse başı canib-i şarkisinde asla top ermez kelle gibi kayalardır. Devenin kış tarafı, Van deryası (gölü) tarafına ve canib-i garbe nâzırdır. Bu, deve kışına benziyen yerden üç bin altmış adım kayalar üzre havf ede ede kâmil bir saatte uruç edip (çıkılıp) yedi kule ve yedi kat kapı güzer edip (geçip) aşağı Arapcan kapısına varılır ki kalenin en pest (alçak) duvarıdır. Bu kale kayaları pek turfa ve tuhaf bir şekilde görünür. Nice yerlerinde kayalar ejderhâ gibi aşağı sarkmış, şehre hail durur. Başları, pençeleri, gerdanları aşikârdır, im'an-ı nazar eyliyen (dikkatle bakan) bilir. Niceleri arslana benzer, timsaha benzer, gemiye benzer, bâzı kayalar ukap kuş (karakuş) oturmuş gibi durur. Bu kayalar aşağıdan kâmil üç saatte devrolunur (dolaşılır).

Sahrenin (kayanın) içinde kat kat altı yüz adet gar-ı azâmler (büyük mağaralar) vardır ki her biri birer kervansaraydan nişan verir. Bu garlardan nicesinin içinde haneler vardır ki çarklar ile üstatlar ibrişim, iplik, top urganları bükürler. Nice yüz mağaralarda top güllesi yığılmıştır ki hesabını Allahü teâlâ bilir. Nicesi de barut-ı siyah ile malâmaldır. Nicesinde ok, yay, zemberek, tüfenk, kılıç, kalkan, balta, teber, kazma, külünk, kürek, kumbara, çarkıfelekler, çaparızler, domuz ayakları, mancınıklar, müdevver taşlar ve sair bâhisap (hesapsız) levazım ve cepthane var.

Hattâ mahsus yüz adet mağaralarda arpa, buğday, çeltikli, pirinç, darı, bakla, mercimek, nohut ve sair hububat var. Bir mağarada da bütün bütün hayvan kemikleri yığılmıştır. Birinde de bu kadar bin yıldan beri eski pabuç, çarık, sair bunun gibi bâmâna (mânasız) dırıl zırıl şeyler do-

ludur.

Bir mağaranın sarnıçlarından birinde beziryağı, birinde sırilağan yağı (susam yağı), birinde don yağı, birinde sarı yağ (sadeyağ), birinde katran, birinde zift ve sair günagün deheniyat (yağlar) var.

Yedi adet havuz içre sığır derisinin yünlerini, camus (manda) derisinin müylarını (kullarını) kazıyıp dilim dilim, kesim kesim edip duldurmuşlar, üzerine lebalep (ağzına kadar) bal dökmüşler, sığır ve camus deriliğinden âlâmet kalmayıp bir güne güzel reçel olmuş ki adam yemesinden doyamaz..

Bir mağarada tuzlanmış balık, bir mağarada tuzlanmış sığır, camus, koyun, keçi etleri, üç mağarada serapâ tuz, kırk adet mağarada pişmiş darı ekmeği ve peksimet, un, bulgur dolu ki hesabını Allah bilir. Nice havuzlarda sirke, bal, peynir, zeytinyağı, hattâ şarab-i bâhicap vardır ki bunda mualece (ilaç etmek) için veya mahsur olan Hristiyanlara riayet için verirler.

Hattâ mağaranın birinde biemrillâh yağ madeni vardır ki kayadan ceryan ederek bir havz-i azâmin içine rızan olur (dökülür). Havuz dolunca taraf-i mâriden Van defterdarı vasıtasıyla tüccarlara fûruht olunur (satılır). Amma bu gar şeb-ü ruz (gece ve gündüz) mesduttur (kapalıdır). Bir tarafına püşte püşte (küme küme) hâk yığılmıştır. Allah göstermesin, nefte bir ateş düşerse toprak döküp söndürürler.

Hâsılı bu Van kayasının içerisinde altı yüz kadar mağara vardır ki hiç birisi teyih (boş) değildir. Cümlesi mühimmat, levazım, esliha ile malâmaldır. Hattâ Süleyman Han-ı aleyhürrahmetü velgufuran birçok fetih ve fütuhatta bulunup kaleler fethetmekle her şeye vukuf hâsıl edip şaradan kaleye ve kaleden düş-

mana ne veçhile top atılır nice kale dövüleceğini ve kaleden atılan toplar düşmana ne yüzden zarar iras edeceğini (eriştireceğini) bilmekle Van kalesinin tâ zirve-i âlâsına (en yüksek noktasına) yirmişer, otuzar, kırkar karış balyemez toplar komuş ki tâ dört saatlik mesafeden Edremit bağlarından düşman görününce bu toplar Van sahrasında ve kırk mil deryasında adam gezdirmez. Bu kerre düşman bir lûup (oyun) ile kale altına girse bu bâlâdaki uzun topların güllele-

ri mesafe-i baideye (uzun mesafeye) gidip zir-i kalede (kale altında) olan düşmana isabet etmez mülâhazasıyla koca Süleyman Han mezkûr mağaraların nicesine kalyon karnı gibi top delikleri açıp her bir gara birer güne saap ve usret (zorluk) ile toplar çıkarmış ki adam görünce hayretinden engüşt berdehen olur (parmağı ağzında kalır).

Bir sıra böyle balyemez topları kirpi gibi dizmiş ve cümle gülle ve mühimmatlarını hazırlayıp her topun yanına koymuş.

Bunlardan bir kat aşağıda mağaraları dahi delip birer kat içine adam sığar ve taş gülle atar sayka topları dizmiş. Ondan sonra aşağı varoş kalesinin der-ü divarları (kapı ve duvarlarına), bürc-ü bâruları üzre Yalıkapısından tâ Paşa kulesine, Rüstem Paşa ve Hüsrev Paşa kuleleriyle Ortakapı, Velet, Tebriz kapısı kulelerine varınca birer kat top dahi dizilmiştir ki bu hesap üzre Van kalesinin bir kalyon gibi yemin ve yesarından (sağında ve solunda) dört kat top olmuş olur. (29)

Dipnotlar

- (13) Bu aşirete Tabanlı Türkmenleri de deniyor. Cevdet Türkay, adı geçen eser, Sayfa: 64.
- (14) Çağatay Uluçay, 17. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, Manisa Halkevi Yayınlarından Sayı: XI, İstanbul 1944, Sayfa: 438.
- (15) Mütessellim: Vergilerin alınmasına memur edilen kimse.
- (16) Kethuda: Osmanlı döneminde üst düzeyde devlet yöneticileri ve zenginlerin işlerini gören görevli, kahya.
- (17) Ayan: Bir yerin, bir bölgenin ileri gelenleri.
- (18) 19 Ramazan (Ağustos) 1651 yılında ağır ve dayanılmaz vergiler yüzünden İstanbul esnafı çarşıları kapatarak başkaldırdı. Bu olay üzerine adı geçen Bektaş Ağa saray içinde çıkan bir dalaşma sonucu karşıtları tarafından öldürüldü. Solakzade Tarihi, Cilt: 2, Sayfa 602-605.
- (19) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt: 3, Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, Sayfa: 325.
- (20) Joseph Von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, Kısım: 5, Onuncu Cilt, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1990, Sayfa: 486.
- (21) Nâima Mustafa Efendi, Tarih-i Nâima, Cilt: 5, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, (Çeviren ve Yayına Ha-

- zırlayan: Zuhuri Danışman), Sayfa: 2047-2048.
- (22) Be - Se, Evliya Çelebi'den Parçalar - Kapan Cengi, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt: 5, Sayı: 55, Temmuz 1954, Sayfa: 3229-3231.
- (23) Seyahatname, Cilt: 3-4, Sayfa: 618-621
- (24) Köylerimiz, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1968, 2. Baskı, Sayfa: 155
- (25) Meskun Yerler Kılavuzu, Cilt: 1, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1946, Sayfa: 272
- (26) Can Yoksul, Çomar Ayaklanması, Allıturna Dergisi, Sayı: 14, Temmuz 1988, Detmold-Almanya.
- (27) Ziya Hanhan, Bir Yiğit Kişinin Cesaret Destanı: Çomar Bölükbaşı, Tarih Konuşuyor, Cilt: 5, Sayı: 29, Haziran 1966,

İstanbul, Sayfa: 2402.

(28) Kaynak Kişiler:

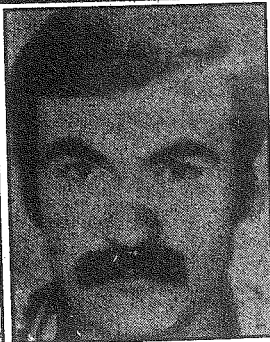
Ahmet Yayla, 1315 (1899) Van doğumlu, okuma yazma bilmiyor. Deyişi eskiden beri biliyor ve söylüyor. Kimden öğrendiğini hatırlamıyor. Derleme tarihi 1982-1983.

Hasan İpek, 1940 Bitlis doğumlu. Öğretmen. Efsaneyi eskiden beri bilen birisi. Derlemeye yardımcı oldu.

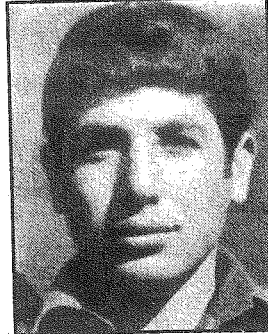
Veli Demir, 1939 Ankara doğumlu. Öğretmen. Derlemeye yardımcı oldu.

(29) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt: 3-4, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, Hazırlayan: Mümin Çevik, Sayfa: 541-543. Evliya Çelebi Van Kalesini Anlatıyor, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 1953, Sayfa: 2642-2644.

BİRANİN

Mustafa Çamlıbel

Ramazan Çankaya

EM
WAN
TU
CAR
BİR-
NA-
KIN